ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1855. ΤΟΜΟΣ ΣΤ'. ΦΥΛΛ. 127.

ΙΣΠΑΝΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ.

ΕΠΙ ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΥ.

—o—

Κατὰ τὸ Γαλλικὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Δυμᾶ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. ΡΚΕ'.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

—o—

Ἀπὸ ἑνὸς ἤδη μηνὸς ὁ Ἰωάννης Πασχάλης ἦτο πρῶτος Εἰσαγγελέως βοηθὸς τῆς Σιβιλλίας, καὶ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον μία μόνον δολοφονία εἶχε πραχθῆ, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ αὐτουργὸς δὸν Ἰωάννης Ναλβέρδος, ἐκρατήθη ὡς ὕποπτος τὴν ἐπαύριον. Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς ἐνοχῆς του δι' ἀναμφισβητήτων μαρτυριῶν, ὁ κατάδικος ἐζήτησεν ἀλλ' εἰς μάτην χάριν· ὁ πρῶτος βοηθὸς τοῦ Εἰσαγγελέως τὸν εἶχε καταδικάσει εἰς θάνατον, μ' ὅλον τὸ μέγα του ὄνομα καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς οἰκογενείας του· ὁ βασιλεὺς δὸν Πέτρος ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν τῆς δικαιοσύνης, ὁ δὲ κατάδικος ἐθανατώθη ἄνευ τῆς ἐλαχίστης χάριτος. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐπροξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τὰ πνεύματα ὅλων, καὶ κατέδειξεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸ ἀδιάφθορον καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ νέου δικαστοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, τὸ πρῶτον μέτρον ὅπερ ἔλαβεν ὁ πρῶτος βοηθὸς τοῦ Εἰσαγγελέως ὑπῆρξε νὰ ἀποπέμψῃ τῆς ὑπηρεσίας τὰ τρία τέταρτα καὶ πλείονας ἔτι τῶν ὑπαλλήλων τοῦ προκατόχου του, οἵτινες πλὴν τοῦ μισθοῦ ὅν τινα ἐγοήγει πρὸς αὐτοὺς ἡ ἐξουσία, ἐλάμβανον καὶ ἄλλα ἀδρότερα ἀπὸ τοὺς μεγιστᾶνας, θέλοντας νὰ ἔχωσιν αὐτοὺς τυφλὰ ὄργανα τῆς ἀκολασίας των καὶ τοῦ φιλεκδίκου χαρακτῆρός των. Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης ἀντικατέστησε τοὺς ὑπαλλήλους τούτους δι' ἄλλων τιμίων, καὶ ὀργανίσας σῶμα ὀρεινὸν ἐκ τριακοσίων ἢ τετρακοσίων ἀνθρώπων, τὸ διεμοίραζε καθ' ἑκάστην ἑσπέραν εἰς νυκτεινοὺς περιπόλους, οἵτινες, ἅμα σημαινομένης τῆς ἐννάτης, διέτρεχον πανταχόθεν τὰς ὁδοὺς τῆς Σιβιλλίας. Αὐτοὶ δὲ καὶ οἱ ἐπιτηρητάι των, σταθμεύοντες εἰς τὰς ἐσημοτέρας ὁδοὺς καὶ εἰς τὸς μᾶλλον συχναζομένας πλατειας,

εἶχον ῥητὴν διαταγὴν νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς μηδένα νὰ μένῃ εἰς τὰ κοιλώματα τῶν θυρῶν, ἢ εἰς τὰς κιγκλίδας τῶν παραθύρων. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἦτο ἐπίπονος· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐπληρόνοντο ἀφειδῶς, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μισθοῦ του, μισθοῦ σημαντικοῦ, ὁ πρῶτος βοηθὸς τοῦ Εἰσαγγελέως δὲν ἐλάμβανεν, εἰμὴ τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον αὐτῷ διὰ νὰ ζήσῃ, διὰ τοῦ περισσεύματος ἐπήρκει εἰς τὰ τυχαῖα ἔξοδα, καὶ ηὔξανε τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων του, ὅσῳ ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον.

Εἴπομεν λοιπὸν, ὅτι πρὸ δεκαπέντε ἢ δώδεκα ἡμερῶν, μ' ὅλας τὰς νυκτερινὰς συνηθείας τῆς πρωτευούσης τῆς Ἀνδαλουσίας, τὸ παραμικρὸν δὲν εἶχε πραχθῆ εἰς τὰς ὁδούς της, ἐκτὸς μικρῶν τινων κλοπῶν τῶν ὁποίων ἐν τούτοις οἱ αὐτουργοὶ ἐτιμωρήθησαν συμφώνως μὲ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐν καιρῷ ζοφερότατης τινος νυκτὸς ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος, εἷς τῶν νυκτερινῶν φυλάκων εἰς ὃν ὁ Ἰωάννης Πασχάλης εἶχεν ἄκραν ἐμπιστοσύνην, εἶδεν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, εἰς ὕποπτον καὶ παράμερόν τινα ὁδὸν, ἄνθρωπον κεκαλυμμένον μὲ τὸ ἐπανωφόριόν του. Φθὰς εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐστάθη ἐπὶ μικρὸν ἔμπροσθεν παραθύρου τινος, ἐκτύπησε τρὶς τὰς χεῖρας, ἠκροάσθη ἂν τῷ ἀπεκρίθησαν, καὶ ἰδὼν ὅτι τὰ πάντα ἠρέμουν, ἐσυλλογίσθη βεβαίως, ὅτι ἐκεῖνος ἢ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐκάλει δὲν ἦτον ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν της, καὶ ἤρχησε νὰ περιπατῇ ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας. Ἕως τῆς στιγμῆς ἐκείνης οὐδὲν ἐγένετο ἐναντίον τῆς τάξεως, ὁ περιπατῶν δὲν ἵστατο σταθερῶς εἰς ἓν μέρος, διότι ὑπήγαινε καὶ ἤρχετο ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν τοῦ ἐμπροσθίου μέρους τῆς οἰκίας ἕως εἰς τὴν ἄλλην. Καὶ ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος λοιπὸν, πιστὸς εἰς τὰ χρέη τῆς φυλακῆς του, εἶδεν ὅτι αἱ δοθεῖσαι διαταγαὶ δὲν εἶχον παραβιασθῆ.

Ἐν τοσούτῳ, στιγμῶν τινων παρελθουσῶν, ὁ ἄγνωστος ἐφάνη ὅτι ἐβαρύνθη νὰ περιμένῃ, ἐστάθη ἐκ νέου ἀπέναντι τοῦ παραθύρου, καὶ ἐκτύπησε πάλιν τὰς χεῖρας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἡ πρόσκλησις, καὶ τοι μᾶλλον πολύκροτος, δὲν ἠκούσθη, ὁ ἄγνωστος ὑπέμεινεν ἔτι μικρὸν, ἂν καὶ ἀπὸ τὰς ὑποκώφους βλασφημίας του, ἦτο εὔκολον νὰ ἐννοήσῃ τις, ὅτι κατέβαλεν ὑπεράνθρωπον προσπάθειαν διὰ νὰ πράξῃ οὕτω· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης Πασχάλης δὲν εἶχεν ἀπαγορεύσει τὰς βλασφημίας, ἂν ἐγίνοντο ἐνῷ ὁ βλασφημῶν ἐπεριπάτει, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄγνωστος, μυκώμενος καὶ βλασφημῶν, ἤρχησε συγχρόνως καὶ νὰ περιπατῇ, ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος ἔμεινεν ἄφωνος καὶ ἀκίνητος εἰς τὴν γωνίαν ὅπου εἶχε κρυβῆ, ὅθεν ἐδύνατο νὰ βλέπῃ καὶ τὰ ἐλάχιστα κινήματα, καὶ ν' ἀκούῃ μάλιστα τοὺς λόγους τοῦ ξένου, ἂν οὗτος ὡμίλει δυνατά. Ἐπὶ τέλους ὁ ἄγνωστος ἐστάθη καὶ τρίτον, κροτήσας τὰς χεῖρας τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε κίνδυνος ἦτο νὰ ἐξυπνήσωσι καὶ οἱ βαθέως ὑπνώττοντες. Ἰδὼν δὲ ὅτι τὰ πάντα ἀπέβαινον ἀνωφελῆ, ἀπεφάσισε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, καὶ ἔκρουσεν αὐτὴν διὰ τοῦ γρόνθου του τόσον δυνατά, ὥστε διὰ τὸν φόβον μήπως δεύτερον κτύπημα ὅμοιον τοῦ πρώτου συντρίψῃ τὴν θύραν, γραῖά τις ἤνοιξεν ἀμέσως τὸ παράθυρον, καὶ ἐκβαλοῦσα τὴν κεφαλὴν ἔξω, ἠρώτησε ποῖος ἐτάραττε τὴν ἡσυχίαν οἰκίας τόσον ἐντίμου, εἰς τοιαύτην ὥραν τῆς νυκτός.

Ὁ ἄγνωστος ἐφάνη ἐκπλαγείς, διότι ἡ φωνὴ τῆς γραίας δὲν ἦτο ἡ φωνὴ τὴν ὁποίαν ἦτο συνειθισμένος ν' ἀκούῃ. Ἐφοβήθη ἀμέσως μὴ ἠπατήθη, καὶ ἔστρεψε περὶ αὐτὸν τὰ βλέμματα· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι ἡ οἰκία ἦτο ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν συνείθιζον ἀναμφιβόλως νὰ τὸν ὑποδέχωνται·

— Τί διάβολος τρέχει ἐδῶ; ἠρώτησε, διὰ τί δὲν μὲ ἀποκρίνεται ἡ Πακήτα;

— Διότι ἀνεχώρησε σήμερον τὸ πρωὶ μὲ τὴν δόνα Ἐλεονόραν τὴν κυρίαν της.

— Ἡ δόνα Ἐλεονόρα ἀνεχώρησεν! ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος· μὰ τὸν ἅγιον Ἰάγον! ποῖος ἐτόλμησε νὰ τὴν ἐπάρῃ;

— Τὴν ἐπῆρέ τις ὁ ὁποῖος εἶχε δικαίωμα.

— Καὶ αὐτὸς ποῖος εἶναι;

— Ὁ ἀδελφός της, ὁ δὸν Σαλούστιος Χάρος.

— Ψεύδεσαι, γραῖα! ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος.

— Ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας τοῦ Πίλαρ. . .

— Ἄνοιξέ με, διὰ νὰ πεισθῶ περὶ τῆς ἀληθείας ὁ ἴδιος.

— Μὲ διέταξαν νὰ μὴ δεχθῶ κανένα ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ κυρίου δὸν Σαλουστίου, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοιαύτην ὥραν.

— Γραῖα, εἶπεν ὁ ἄγνωστος μόλις δυνηθεὶς νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του, σὲ λέγω νὰ ἀνοίξῃς, εἰδεμὴ σπῶ τὴν θύραν!

— Ὦ! ἡ θύρα εἶναι στερεὰ, δὲν φοβεῖται τίποτε, καὶ πρὶν τὴν σπάσῃς, ἔρχεται ἡ φυλακή.

— Θαρρεῖς πῶς μὲ μέλει ἐμὲ διὰ τὴν φυλακήν! ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος· Ἡ φυλακὴ ἔγινε διὰ τοὺς κλέπτας καὶ τοὺς γύφτους, καὶ ὄχι διὰ τοὺς εὐγενεῖς, ὡς ἐμέ.

— Μάλιστα, μάλιστα, αὐτὸ ἐγίνετο εἰς τὸν καιρὸν τοῦ παλαιοῦ πρώτου βοηθοῦ τοῦ Εἰσαγγελέως· ἀλλ' ἀφότου ὁ βασιλεὺς δὸν Πέτρος, τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς νὰ μακρύνῃ τὰς ἡμέρας, διώρισε τὸν Ἰωάνην Πασχάλην εἰς τὴν θέσιν τοῦ κυρίου Τελεσφόρου, ἡ φυλακὴ ἔγινε δι' ὅλους. Κτύπα λοιπὸν ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ σπάσῃς τὴν θύραν τῆς φυλακῆς ἀντ' αὐτῆς.

Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἡ γραῖα, ἔκλεισε τὸ παράθυρον. Ὁ ξένος ὥρμησε πρὸς τὰς κιγκλίδας καὶ ἔσεισεν αὐτὰς λυσσῶν· ἀλλ' ἰδὼν, ὅτι ἦσαν στερεώταται, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θύραν, τὴν ὁποίαν ἐκτύπησεν ἐξ ὅλης δυνάμεως μὲ τὸ ξίφος του. Τότε ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος, ὅστις, ὡς εἴδομεν, παρευρέθη εἰς ὅλην τὴν σκηνὴν ταύτην, ἐσυλλογίσθη ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμὴ τῆς ἐπεμβάσεώς του.

— Θέλετε μὲ συγχωρήσει, κύριε, νὰ σᾶς παρατηρήσω, εἶπε, μὲ ὅλον τὸ πρὸς ὑμᾶς ὀφειλόμενον σέβας, ὅτι ἡ ἐννάτη παρῆλθε, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα νυκτερινὴ ταραχὴ ἀπαγορεύεται εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Σιβιλλίας.

— Ποῖος εἶσαι, ἀχρεῖε; εἶπεν ὁ ἄγνωστος στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω.

— Εἶμαι ὁ δὸν Ἀντώνιος Μενδέζος, ἀρχηγὸς τῶν νυκτερινῶν φυλάκων τῆς συνοικίας τῆς Γιράλδας.

— Ἄκουσε λοιπὸν, κὺρ Ἀντώνιε Μενδέζε, ἀρχηγὲ τῶν νυκτερινῶν φυλάκων τῆς Γιράλδας· τράβα τὸν δρόμον σου, καὶ ἄφες με ἥσυχον.

— Μὲ συμπάθειον, κύριε, ἡ εὐγενεία σου θὰ ὑπάγῃς τὸν δρόμον σου, ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται εἰς πάντα νυκτερινὸν διαβάτην νὰ σταθμεύῃ ἐνώπιον οἰκίας, ἐκτὸς ἂν ἦναι ἰδική του.

— Μὲ κακοφαίνεται, φίλε μου, ἀπεκρίθη ὁ ξένος ἀρχήσας πάλιν νὰ κρούῃ, δὲν σαλεύω ἀπὸ ἐδῶ.

— Ὁ θυμὸς σᾶς κάμνει νὰ λέγετε τὰ τοιαῦτα, κύριε, ἀλλ' ἐλπίζω, ὅτι θέλετε συλλογισθῆ καλήτερα.

— Ὅλους τοὺς συλλογισμούς μου τοὺς ἔκαμα, ἀπεκρίθη ὁ ἄγνωστος καὶ ἤρχησε νὰ κρούῃ πάλιν.

— Μὴ μὲ βιάζῃς νὰ μεταχειρισθῶ τὴν βίαν, εἶπεν ὁ νυκτοφύλαξ.

— Κατ' ἐμοῦ; ἠρώτησεν ὁ ξένος.

— Κατὰ σοῦ μάλιστα, κατὰ σοῦ καὶ κατὰ παντὸς ἄλλου, ὅστις ἤθελε παρακούσει εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τοῦ πρώτου βοηθοῦ τοῦ Εἰσαγγελέως.

— Ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη ἐξουσία ἀνωτέρα τῆς ὑπερτάτης αὐτῆς ἐξουσίας, καὶ πρόσεχε!

— Ποία ἐξουσία;

— Ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως.

— Δὲν τὴν γνωρίζω ἐγὼ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν.

— Ἄθλιε!

— Ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ πρῶτος ὑπήκοος τοῦ νόμου, καὶ ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦτον εἰς τὴν θέσιν σου, ἤθελα γονυπετήσει μὲ τὸ ἓν γόνυ, ὅπως ὀφείλω νὰ πράξω εἰς τὸν αὐθέντην μου, καὶ οὕτω γονατισμένος θὰ τῷ ἔλεγα· Ἀποσυρθῆτε, Μεγαλειότατε!

— Καὶ ἂν ἠρνεῖτο;

— Ἂν ἠρνεῖτο, θὰ ἐφώναζα τὴν νυκτοφυλακήν, καὶ θὰ τὸν ἔστελλα μὲ ὅλον τὸ ἀπαιτούμενον σέβας, εἰς τὸ εἰς Ἀλκαζὰρ παλάτιόν του. Ἀλλὰ δὲν εἶσαι σὺ ὁ βασιλεύς· διὰ τελευταίαν λοιπὸν φορὰν σᾶς λέγω νὰ ἀποσυρθῆτε, εἰδεμὴ . . .

— Εἰδεμή; ἐπανέλαβεν ὁ ἄγνωστος γελῶν.

— Εἰδεμὴ γνωρίζω ἐγὼ νὰ σὲ βιάσω, κύριε, νὰ κάμῃς τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ νυκτοφύλαξ καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα διὰ νὰ ἁρπάσῃ ἐκ τοῦ λαιμοῦ τὸν ἄγνωστον.

— Σκύλε! ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος τιναχθεὶς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ διευθύνας τὴν αἰχμὴν τοῦ ξίφους του κατὰ τοῦ νυκτοφύλακος, ἀπομακρύνθητι ἢ ἀπέθανες!

— Σὺ μὲ βιάζεις, κύριε, νὰ σύρω τὸ ξίφος, εἶπεν ὁ Μενδέζος. Τὸ αἷμα τὸ ὁποῖον θέλει χυθῆ ἂς πέσῃ κατὰ τῆς κεφαλῆς σου!

Τρομερὰ πάλη ἤρχησε τότε μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο ἐξημμένος ὑπὸ τῆς ὀργῆς, ὁ δὲ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ δικαίου. Ὁ ξένος ἦτο ἐπιτήδειος καὶ ἐφαίνετο γυμνασμένος εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου του· ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος ἦτο ῥωμαλέος καὶ εὐκίνητος ὡς ὀρεινὸς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πάλη ἐξηκολούθησεν ἐπί τινας στιγμὰς, χωρὶς νὰ κλίνῃ ἡ νίκη οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἄλλου· ἐπὶ τέλους τὸ ξίφος τοῦ νυκτοφύλακος ἐμπερδεύθη μὲ τὸ ἐπανωφόριον τοῦ ἀντιπάλου του, μὴ δυνηθέντος δὲ τοῦ Μενδέζου νὰ τὸ σύρῃ ταχέως ὀπίσω, τὸ τοῦ ξένου διεπέρασε τὸ στῆθός του. Ὁ Ἀντώνιος Μενδέζος ἀφῆκε κραυγὴν καὶ ἔπεσε. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἀμυδρὸν φῶς διεχύθη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὁ δὲ ξένος ἀνυψώσας τὴν κεφαλὴν παρετήρησεν εἰς τὸ παράθυρον οἰκίας τινος ἀπέναντι αὐτοῦ κειμένης, γραῖάν τινα κρατοῦσαν λυχνίαν εἰς τὴν θύραν· ἔσπευσε λοιπὸν νὰ σκεπασθῇ μὲ τὸ ἐπανωφόριόν του, καὶ ἀπεμακρύνθη ταχέως, χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὴν γραῖαν κραυγάζουσαν, ὅπερ τὸν ἐξέπληξε μεγάλως. Ἐξεναντίας ἡ λάμψις ἔγεινεν ἄφαντος, τὸ παράθυρον ἐκλεισθη πάλιν, καὶ ἡ ὁδὸς, βυθισθεῖσα εἰς τὸ σκότος της ἐκ νέου, ἔμεινεν ἔρημος.

Τὴν ἐπαύριον, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ὁ Ἰωάννης Πασχάλης διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀλκαζάρ. Ὑπήκουσεν ἀμέσως, εὗρε δὲ τὸν δὸν Πέτρον ἤδη ἐξυπνον, καὶ περιμένοντα αὐτόν.

— Κύριε Πασχάλη, εἶπεν ὁ βασιλεὺς ἅμα ἰδὼν αὐτὸν, ἤκουσες νὰ λέγουν, ὅτι ἀπόψε συνέβη κάτι τι πάλιν εἰς τὴν Σιβιλλίαν;

— Ὄχι, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ Πασχάλης.

— Κακὸν ὀργανισμὸν λοιπὸν ἔχει ἡ ἀστυνομία σου, διότι μεταξὺ τῶν ἕνδεκα καὶ τοῦ μεσονυκτίου εἷς ἄνθρωπος ἐφονεύθη εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Κανδύλας, ὀπισθεν τῆς Γιράλδας.

— Ἐνδέχεται, Μεγαλειότατε· ἀλλ' ἂν τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀληθὲς, θὰ εὕρωμεν τὸ πτῶμα.

— Ναὶ, ἀλλὰ τὸ χρέος σου, κύριε, δὲν περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀνακαλύπτῃς τὰ πτώματα· πρέπει νὰ ἀνακαλύπτῃς καὶ τὸν φονέα.

— Θὰ τὸν ἀνακαλύψω, αὐθέντα.

— Σὲ δίδω τρεῖς ἡμέρας προθεσμίαν, καὶ ἐνθυμήσου ὅτι, κατὰ τὰς συμφωνίας μας, θέλεις ἀποκριθῆ διὰ τὴν κλοπὴν καὶ τὸν φόνον, μὲ χρήματα ἀντὶ χρημάτων, καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν ἀντὶ τῆς κεφαλῆς· ὕπαγε.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης ἠθέλησε νὰ κάμῃ παρατηρήσεις τινὰς διὰ τὴν βραχύτητα τῆς δοθείσης προθεσμίας· ἀλλ' ὁ δὸν Πέτρος ἐξῆλθε τοῦ δωματίου χωρὶς νὰ τὰς ἀκούσῃ.

Ὁ πρῶτος βοηθὸς ἐπανῆλθεν οἴκαδε βαθέως ἔχων τὸν νοῦν του προσηλωμένον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ εὗρεν ἐκεῖ τὴν νυκτοφυλακήν, ἡ ὁποία, ἀνακαλύψασα τὸ σῶμα τοῦ Ἀντωνίου Μενδέζου, ἤρχετο νὰ τῷ κάμῃ τὴν ἔκθεσιν· ἀλλ' ἡ ἔκθεσις αὕτη δὲν περιεῖχεν οὐδεμίαν πληροφορίαν. Οἱ περίπολοι, διαβαίνοντες τὴν ὁδὸν τῆς Κανδύλας, ὠλίσθησαν εἰς ἓν πτῶμα, καὶ μετακομίσαντες αὐτὸ ἔμπροσθεν φανοῦ τινος ἐγνώρισαν ὅτι ἦτον ὁ ἀρχηγὸς των Ἀντώνιος Μενδέζος. Ἀλλ' οὐδεμία εἰδησις ἐδίδετο περὶ τοῦ φονέως, διότι ὁ ὁδὸς τῆς Κανδύλας ἦτο πάντη ἔρημος καθ' ἣν στιγμὴν εὑρέθη τὸ πτῶμα.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης μετέβη ἀμέσως εἰς τὸ μέ-

ρος ὅπου ἐπράχθη ὁ φόνος· ἡ ὁδὸς ἦτο πλήρης, διότι οἱ περέργοι ἵσταντο πέριξ σωροῦ αἵματος. Ὁ πρῶτος βοηθὸς ἠρώτησεν ὅλους, ἀλλ' οὐδεὶς ἐγνώριζε πλειότερον ἀφ' ὅ,τι ἐγνώριζε καὶ αὐτός· εἰσῆλθεν ἔπειτα εἰς τὰς περὶξ οἰκίας· ἀλλ' εἴτε διότι οἱ κατοικοῦντες αὐτὰς ἐρρωδοῦντο μὴ ἐνοχοποιηθῶσιν, εἴτε διότι τωόντι ἠγνόουν τί συνέβη, δὲν τῷ ἔδωκαν οὐδεμίαν πληροφορίαν. Ὁ Πασχάλης ἐπανῆλθεν οἰκαδε, ἐλπίζων ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του, ἐλύναντο νὰ γίνωσίν τινες ἀνακαλύψεις. Οὐδὲν ἐν τούτοις νέον ἐγνώριζον ἡ φυλακή, ἐρωτηθεῖσα καὶ δεύτερον ἀπεκρίθη, ὅτι εἶχεν εὕρει τὸν Μενδέζον κρατοῦντα ἀκόμη τὸ ξίφος του γυμνόν, ὅπερ ἀπεδείκνυεν, ὅτι εἶχεν ὑπερασπισθῆ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης μετέβη εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο τὸ πτῶμα, καὶ τὸ ἐξέτασε μετὰ προσοχῆς· τὸ ξίφος εἰσελθὸν εἰς τὸν δεξιὸν κόλπον, ἐξῆλθε κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου· ὁ δυστυχὴς Ἀντώνιος ἀντέταξε γενναίως τὸ στῆθος εἰς τὸν ἐχθρόν του. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔλεγον ποῖος ἦτο ὁ ἐχθρός του.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης διῆλθε τὴν ἡμέραν παραδιδόμενος ὅλος εἰς εἰκασίας· ἀλλ' ὅλαι αἱ εἰκασίαι του δὲν τὸν ἔφερον οὔτε εἰς τὴν σειὰν κἂν πιθανότητός τινος. Παρῆλθε καὶ ἡ νὺξ χωρὶς νὰ παράξῃ νεώτερόν τι. Τὴν δὲ αὐγὴν διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα.

— Λοιπόν; τὸν ἠρώτησεν ὁ δὸν Πέτρος, γνωρίζεις τὸν δολοφόνον;

— Ὄχι ἀκόμη, αὐθέντα, ἀπεκρίθη ὁ Πασχάλης· ἀλλὰ διέταξα νὰ γίνωσιν αἱ μεγαλήτεραι ἔρευναι.

— Σὲ μένουν ἀκόμη δύο ἡμέραι, εἶπεν ὁ βασιλεύς, καὶ εἰσῆλ'εν εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης κατέτριψε καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν εἰς ματαίας ἐξετάσεις. Ἐπῆλθε καὶ ἡ νὺξ χωρὶς νὰ συνεπιφέρῃ τι, καὶ παρῆλθεν ὡς τὴν προηγουμένην. Τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁ Ἰωάννης Πασχάλης μετεκαλέσθη εἰς τὸ παλάτιον.

— Λοιπόν! τὸν ἠρώτησεν ὁ δὸν Πέτρος, ἔχεις τίποτε νέον νὰ μᾶς εἰπῇς;

— Τίποτε, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ Πασχάλης, μᾶλλον αἰσχυνόμενος διὰ τὸ ἀτελεσφόρητον τῶν ἐξετάσεών του, ἢ φοβούμενος δι' ἑαυτόν.

— Μία ἡμέρα σὲ μένει ἀκόμη, εἶπε ψυχρῶς ὁ βασιλεύς, καὶ εἶναι περισσότερος καιρὸς ἢ ὅσος ἀπαιτεῖται διὰ δικαστὴν τόσῳ ἱκανὸν ὡς σύ, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃς τὸν ἔνοχον.

Καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης συνέλεξε τὴν ἡμέραν ταύτην ὅσας ἀποδείξεις ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ, ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις αὗται ὅλαι ὁμοῦ δὲν ἦσαν ἀποχρῶσαι· Τὰ πάντα ἦσαν καθαρὰ ὡς πρὸς τὸ θῦμα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν φονέα τὰ πάντα ἔμενον εἰς τὸ σκότος μ'ὅλας τὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας κατέβαλεν ὁ πρῶτος βοηθός.

Ἦλθε καὶ ἡ ἑσπέρα . . . ἡ ἑσπέρα! δηλαδὴ δὲν ἔμενεν εἰς τὸν Πασχάλην, εἰμὴ μία μόνη νύξ· ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τελευταίαν φορὰν τὸν τόπον ὅπου ἐξετελέσθη ὁ φόνος, ἐλπίζων ὅτι ἀπὸ τὸν τόπον τοῦτον καὶ ἀπὸ τὰ περίξ του ἤθελεν ἀναλάμψει φῶς τι· ὁ φόνος τοῦ Ἀντωνίου Μενδέζου εἶχεν ἤδη λησμονηθῆ, ὁ δὲ λίθος, ἐρυθρὸς ἀκόμη, ἦτον ἡ μόνη μένουσα μαρτυρία.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ τελευταίου τούτου ἴχνους τοῦ κακουργήματος· τὸ ὁποῖον ἤρχησε καὶ αὐτὸ νὰ ἐκλείπῃ, ὡς ἂν ἦτο πεπρωμένον νὰ τῷ λείψωσιν ὅλαι αἱ ἐνδείξεις· ἐστάθη λοιπὸν ἐκεῖ, καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος καὶ σκεπτικὸς σωστὴν μίαν ὥραν, ὁπότε τῷ ἐφάνη ὅτι κάποιος τὸν ἐρώναζεν· ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶδεν εἰς παράθυρόν τι ἀπέναντι τῆς οἰκίας τῆς Ἐλεονόρας Χάρου, γραῖάν τινα ἥτις τῷ ἔκαμε νεῦμα ὅτι εἶχε κάτι νὰ τῷ εἴπῃ. Εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκετο ὁ δικαστής, τὸ φρονιμώτερον ἦτο νὰ μὴ καταφρονήσῃ μηδεμίαν εἴδησιν. Ἐπροχώρησε λοιπὸν ὑπὸ τὸ παράθυρον· κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν ἓν κλειδίον ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας του, καὶ τὸ παράθυρον ἐκλείσθη. Ἐνόησεν ὅτι ἡ γραῖα δὲν ἤθελε νὰ τὴν παρατηρήσωσιν· ἀνέλαβε τὸ κλειδίον καὶ τὸ προσήρμοσεν εἰς τὴν θύραν· ἡ θύρα ἠνοίχθη· ὁ Ἰωάννης Πασχάλης εἰσῆλθε, καὶ θέλων νὰ μεταχειρισθῇ καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ μυστήριον ὅπως ἡ γραῖα, ἔκλεισε τὴν θύραν ἅμα εἰσελθών.

Τότε εὑρέθη εἰς διάδρομον σκοτεινὸν καὶ στενόν, εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὁποίου ὠλίσθησε πλησίον κλίμακος· τὸ παράθυρον τὸ ὁποῖον ἡ γραῖα εἶχεν ἀνοίξει, εὑρίσκετο εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα· ἡ κλίμαξ αὕτη φυσικὰ ἔπρεπε νὰ φέρῃ εἰς τὸν θάλαμόν της. Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης δράξας τότε τὸ παρ' αὐτὴν σχοινίον ἤρχησε ν' ἀναβαίνῃ τὰς βαθμίδας. Φθὰς δὲ εἰς τὴν δευτέραν ὀροφὴν, εἶδε διά τινος θύρας ἡμικλείστου ἀμυδρὸν φῶς· ἔφθασεν εἰς αὐτήν, τὴν ὤθησε, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν γραῖαν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰδεῖ εἰς τὸ παράθυρον. Ἡ γραῖα τῷ ἔνευσε νὰ κλείσῃ τὴν θύραν, αὐτὸς ὑπήκουσε, καὶ προχωρήσας πρὸς αὐτὴν,

— Ἡ εὐγενεία σου εἶσαι, κυρία, εἶπεν, ἡ ὁποία μὲ ἔνευσες νὰ ἀναβῶ;

— Ἐγὼ μάλιστα, ἀπήντησεν ἡ γραῖα, διότι ἤξευρα τί ἐζήτει.

— Καὶ ἠμπορεῖς νὰ μὲ δώσῃς πληροφορίας δι' ὅ,τι ἐζήτουν;

— Ἴσως, ἂν ὁρκίζεσ'ε νὰ μὴ μὲ ἐνοχοποιήσετε.

— Ὁρκίζομαι, καὶ περὶ πλέον σὲ ὑπόσχομαι ἀξιόλογον ἀνταμοιβήν.

— Ὦ! δὲν μὲ μέλει τόσον δι' ἀνταμοιβὴν — ἂν καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, δὲν θὰ μὲ βλάψῃ διότι δὲν εἶμαι πλουσία — ὅσον λυποῦμαι νὰ βλέπω εἰς στενοχωρίαν ἄνθρωπον τόσον ἀξιότιμον, ὡς σᾶς· τοῦτο μὲ ἀναγκάζει νὰ σᾶς βοηθήσω, διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ, ὅτι δὲν σᾶς μένει πλέον καιρὸς, εἰμὴ ἕως αὔριον διὰ νὰ ἀνακαλύψετε τὸν δολοφόνον, καὶ ὅτι ἂν ἡ κεφαλή του δὲν πέσῃ, πρέπει νὰ πέσῃ ἡ ἰδική σας ἀντ' αὐτῆς. Τί θὰ γίνῃ λοιπὸν ἡ δυστυχὴς Σιβιλλία ἂν ἀπολέσῃ τὸν καλὸν δικαστήν της;

— Ὁμίλησε λοιπόν, κυρία μου, ὁμίλησε, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

— Πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ, ἐξηκολούθησεν ἡ γραῖα, ὅτι ἡ ἀπέναντι τῆς ἰδικῆς μας οἰκία ἀνήκει εἰς τὸν κόμητα Σαλούστιον Χάρον.

— Τὸ γνωρίζω.

— Καὶ ἐκατοικεῖτο ἀπὸ τὴν ἀδελφήν του δόνα Ἐλεονόραν.

— Τὸ γνωρίζω καὶ τοῦτο.

— Αἴ καλά! αὐτὴ ἡ κυρία εἶχεν ἐραστὴν ὡραῖόν τινα κύριον, ὁ ὁποῖος ἤρχετο καθ' ἑκάστην ἑσπέραν σκεπασμένος μὲ τὸ ἐπανωφόριόν του, ἐστέκετο ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας καὶ ἐκτύπα τρὶς τὰς χεῖρας του.

— Ἔ! καὶ τότε;

— Τότε ἠνοίγετο ἡ θύρα, ὁ κύριος εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο μίαν ὥραν πρὶν ἐξημερώσῃ.

— Ἔπειτα;

— Χθὲς τὸ πρωῒ ὁ ἀδελφός, μαθὼν βέβαια τὴν ὑπόθεσιν, ἦλθε καὶ ἐπῆρε τὴν ἀδελφήν του, ἀφήσας εἰς τὴν οἰκίαν μίαν μόνον γραῖαν ἐπιστάτριαν, εἰς τὴν ὁποίαν διέταξε νὰ μὴν ἀνοίξῃ εἰς κανένα, ὥστε χθὲς, ὅταν ὁ κύριος αὐτὸς ἦλθεν, εὗρε τὴν θύραν κλεισμένην.

— Ἐξακολούθει.

— Λοιπόν! ἐπειδὴ τοῦτο δὲν τὸ ἐνοστιμεύετο, καὶ ἐπειδὴ ἡ γραῖα ἐπιστάτρια, πιστὴ εἰς τὴν διαταγὴν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνοίξῃ, ὁ καλός σου κύριος ἐδοκίμασε νὰ σπάσῃ τὴν θύραν.

— Ἀ! Ἀ! βίαν βλέπω ἔχομεν, ἐψιθύρισε λέγων ὁ Πασχάλης.

— Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔφθασεν ὁ πτωχὸς Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος ἐδοκίμασε νὰ πείσῃ τὸν ἄλλον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλ' ὁ κύριος αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ τίποτε, καὶ ἐκβαλὼν τὸ ξίφος του ἐφόνευσε τὸν Ἀντώνιον.

— Πολυτίμους λεπτομερείας, μὰ τὴν ζωήν μου, ἔχεις, εἶπεν ὁ Πασχάλης. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος, ποῖος εἶναι;

— Ὁ ἄλλος ἐκεῖνος;

— Ναί, ναί, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤρχετο καθ' ἑκάστην νύκτα.

— Ἐκεῖνος ὅστις ἐφόνευσε τὸν Ἀντώνιον;

— Βέβαια, βέβαια, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐφόνευσε τὸν Ἀντώνιον.

— Αἴ καλά! εἶναι. . . .

— Εἶναι; . . .

— Ὁ βασιλεύς, εἶπεν ἡ γραῖα.

— Ὁ βασιλεύς! ἀνέκραξεν ὁ Ἰωάννης Πασχάλης.

— Ὁ βασιλεύς, μάλιστα.

— Εἶδες τὸ πρόσωπόν του;

— Ὄχι.

— Ἤκουσες τὴν φωνήν του;

— Ὄχι.

— Πόθεν λοιπὸν τὸν ἐγνώρισες;

— Διότι τρίζουν τὰ κόκκαλά του ὅταν περιπατῇ.

— Τωόντι, ἀπήντησεν ὁ δικαστής, τὸ παράξενον αὐτὸ τὸ παρετήρησα εἰς αὐτὸν μόνον. Ἄκουσε, κυρία· ἀπόψε θὰ ἔχεις τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἀνταμοιβήν.

— Καὶ τὸ μυστικὸν, θὰ τὸ φυλάξετε πάντοτε μυστικόν;

— Ἀμφιβάλλεις;

— Ὁ Θεὸς λοιπὸν νὰ σᾶς φυλάττῃ, κύριε δικαστά· ἡ εὐτυχεστέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς μου θὰ εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν θὰ σώσω τὴν ζωήν σου, τὴν ζωὴν τοῦ ὁ ὁποῖος εἶσαι τόσον πολύτιμος δι' ὅλους μας.

Ὁ Ἰωάννης Πασχάλης ἀποχαιρετίσας τότε τὴν γραῖαν ἐπανῆλθεν οἴκαδε, καὶ ἔστειλεν ἀμέσως δικαστικὸν κλητῆρα εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκαζάρ. Διὰ τοῦ κλητῆρος τούτου προσεκαλεῖτο ὁ δὸν Πέτρος βασιλεὺς τῆς Καστιλλίας, νὰ ἐμφανισθῇ τὴν ἐπαύριον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ πρώτου βηθοῦ τοῦ Εἰσαγγελέως.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν τῆς ἀρχαιότητος χρόνων.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. ΡΚΓ'.)

—o—

Γ'. Θρήσκευμα. — Ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι.

Προκειμένου νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ θρησκεύματος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δὲν θέλομεν ἐκθέσει οὔτε τὸν καταλογον ὅλων τῶν θεοτήτων καὶ τῶν εἰς ἑκάστην ἐξ αὐτῶν ἀποδιδομένων προσόντων καὶ χαρακτήρων, οὔτε τὰ ἀρχαιότερα ἢ νεώτερα ἑρμηνευτικὰ συστήματα περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ τῶν φιλοσοφικῶν θεωρημάτων, τὰ ὁποῖα ἡ μυθολογία αὕτη δῆθεν περιεκάλυπτεν. Ἀλλὰ θέλομεν ἐνδιατρίψει μόνον περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκεύματος, δηλ. τὴν διαίρεσιν καὶ διάκρισιν τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων, κατὰ τοὺς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἀποδιδομένους εἰς αὐτὰς διαφόρους χαρακτῆρας, σκιαγραφοῦντες ἰδίως τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπερτάτων θεῶν, τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ εἱμαρμένης πρεσβευόμενα, τὴν παρ' αὐτοῖς σχέσιν τοῦ θρησκεύματος πρὸς τὴν ἠθικὴν, τὰ περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ τὰ κατὰ τὴν λατρείαν καὶ τὰς θυσίας.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας τῶν παναρχαίων Ἑλλήνων δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς ἀντικείμενα τῆς φυσικῆς μυθολογίας, καὶ εἰς ἀντικείμενα τῆς ἠθικῆς μυθολογίας. Τὰ πρῶτα ὑποδιαιροῦνται 1ον εἰς ἀντικείμενα φυσικὰ, καθ' ἑαυτὰ λατρευόμενα, καὶ ἐπὶ τούτῳ προσωποποιηθέντα.

Τὰ φυσικὰ ταῦτα ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα δὲν ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες, δὲν ἠξιοῦντο ἅπαντα κοινῆς λατρείας, οὐδ' ἐλογίζοντο ἅπαντα ἐπενεργοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Κατ' ἀρχὰς, ὡς τοιαῦτα ὑπελαμβάνοντο μό-

νον ἡ Γῆ, οἱ Ποταμοί, ὁ Ἥλιος, οἱ Ἄνεμοι, καὶ ἰδίως ὁ Ζέφυρος καὶ ὁ Βορέας. Βραδύτερον προσετέθησαν εἰς αὐτὰ, ἡ Σελήνη, ἡ Νύξ, ὁ Πόντος, ὁ Τυφὼν, καὶ ἡ Ἥβη. Ἀλλ' εἰς τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν ταῦτα πάντα, ἔτι δὲ ὁ Οὐρανὸς, ὁ Ὠκεανὸς, ἡ Ἠὼς, αἱ τὰς θυέλλας ἐκπροσωποῦσαι Ἅρπυιαι, ἡ Ἶρις, ὁ Ὕπνος, ὁ Θάνατος, προσωποποιοῦνται μὲν μέχρι τινὸς, καὶ παρίστανται ὡς ἔχοντα ἰσχύν τινα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς λατρευόμενα ὑπ' αὐτῶν. Τὰ δὲ Ὧρη, οἱ Ἀστέρες κτλ. δὲν μνημονεύονται εἰμὴ ἐν παρόδῳ, οὐδὲ φαίνεται ἀποδιδομένη εἰς αὐτὰ ἡ τιμὴ τῆς προσωποποιήσεως. Ἐν γένει ἡ ἀρχικὴ τῶν Ἑλλήνων λατρεία ἀπεδίδετο ἰδίως εἰς ἐκεῖνα μάλιστα τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, ὅσα ἐθεώρουν ἐπενεργοῦντα εἰς τὴν τύχην καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως ἐπ' ἀγαθῷ, οὐχὶ ἐπὶ κακῷ ἐπενεργοῦντα· εἰς τὴν Γῆν, τὴν παράγουσαν τοὺς καρπούς, εἰς τοὺς Ποταμοὺς τοὺς ποτίζοντας τοὺς ἀγροὺς, εἰς τὸν Ἥλιον, τὸν ζωοποιοῦντα τὰ ἐν τῇ γῇ καταπεθέντα σπέρματα, εἰς τοὺς Ἀνέμους, τοὺς συντελοῦντας διὰ τῆς εὐεργετικῆς αὐτῶν πνοῆς εἰς τὴν συντήρησιν καὶ αὔξησιν τῶν δένδρων καὶ τῶν φυτῶν. Τὰ δὲ Ὧρη ἐθεωροῦντο μᾶλλον ὡς προσκόμματα εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν· οἱ Ἀστέρες καὶ ὁ Οὐρανὸς ἐλογίζοντο ἀδιάφοροι, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς φυσικῆς μυθολογίας ὑποδιαιροῦνται 2ον εἰς θεότητας ὅλως προσωπικάς. Ἡ λατρεία τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων ἐπήγαγε πιθανώτατα τὴν προσωποποίησιν αὐτῶν· ἡ δὲ προσωποποίησις τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων, παρήγαγεν ἴσως τὴν συγκρότησιν τῆς μεγάλης ὁμάδος τῶν προσωπικῶν ἐκείνων θεοτήτων, αἵτινες προέδρευον μὲν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅλως διεκρίνοντο ἀπὸ αὐτοῦ. Ἅμα δὲ ἐχωρίσθησαν αἱ προσωπικαὶ θεότητες ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ ἀπετέλεσαν ἴδια πρόσωπα, ἀναγκαίως παρήχθη ἡ θεογονία, καὶ μετ' αὐτὴν συνήφθησαν κοσμογονικαί τινες ἰδέαι, οὐχὶ δὲ, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, πλῆρες κοσμογονικὸν σύστημα, διότι τὸ οὐσιῶδες μέρος τοῦ θρησκεύματος ἀπετέλεσαν ἔκτοτε αἱ προσωπικαὶ ἐκεῖναι θεότητες, καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν, οὐχὶ πλέον αἱ τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων σχέσεις. Ὅτι δὲ τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν σχέσεων τῶν προσωπικῶν ἐκείνων θεοτήτων βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διεμορφώθησαν, ἐξάγεται ἰδίως ἐκ τούτου, ὅτι παρ' Ἡσιόδῳ ἀναφαίνονται πολὺ συστηματικώτερα καὶ πληρέστερα, ἢ παρ' Ὁμήρῳ καὶ πάλιν παρὰ τοῖς Ὀρφικοῖς μᾶλλον πολυποίκιλα ἢ παρ' Ἡσιόδῳ (*).

Τρίτη καὶ τελευταία τάξις τῶν ἀντικειμένων τῆς φυσικῆς μυθολογίας δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἄνθρωποί τινες, ἕνεκα τῶν ἀρετῶν ἢ τῶν εὐεργεσιῶν αὐτῶν, ἤτοι ἀναβιβασθέντες εἰς τὴν τῶν θεῶν τάξιν, οἷοι ὁ Ἡρακλῆς, ἡ Λευκοθέα, ἡ Ἰνὼ, ὁ υἱὸς αὐτῆς Παλαίμων κλπ., ἤτοι ἀξιωθέντες ἀϊδίου μακαριότητος, ἴσης σχεδὸν τῇ ἀποθεώσει, οἷοι ὁ Μενέλαος, ὁ Ῥαδάμανθυς, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἥρωες.

Ἀντικείμενα δὲ ἠθικῆς μυθολογίας ἀποκαλοῦμεν τὰς προσωποποιήσεις τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, τῶν ψυχικῶν συγκινήσεων, τῶν τυχῶν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀρετῶν, τῶν κακιῶν κ. τ. λ. οἷον Μῆτις, Μνημοσύνη, Πειθὼ, Πόνος, Τύχη, Μοῖρα, Πλοῦτος, Θέμις, Χάριτες, Φόνοι, Μάχαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν κατὰ μικρὸν ἀναπτυχθέντων τούτων στοιχείων, διεπλάσθη ἀφ' ἑνὸς ἡ θεογονία τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἥτις ὥρμησε μὲν ἀπό τινων κοσμολογικῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ τάχιστα παρεξετράπη εἰς καθαρῶς προσωπικὰς γενεαλογίας καὶ σχέσεις, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἱεραρχία τῆς μυθολογίας ἐκείνης, ἡ ἀναδείξασα ὑπερτάτους τῶν θεῶν τὰς καθαρῶς προσωπικὰς θεότητας, τὰς προεδρευούσας τῶν μεγαλητέρων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, διότι ἅπαντες οἱ 12 μεγάλοι τοῦ Ὀλύμπου θεοὶ, καὶ ὁ προϊστάμενος αὐτῶν Ζεὺς εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται.

Οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ, ἵνα δανεισθῶμεν τὴν κομψὴν τοῦ Thirlwall ἔκθεσιν, οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ περιστοιχίζουσι τὸν Δία ὡς οἶκος τοῦ ὁποίου οὗτος ἄρχει ὡς ἀγαθὸς πατριάρχης. Οὗτος ὁρίζει τὰ ἑκάστου προσόντα, καὶ ἐξελέγχει τὰς πράξεις ἑκάστου, σύμπαντες δὲ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν οὐδ' ἐπὶ ἐλάχιστον δύνανται νὰ ἐλαττώσωσι τὸ κράτος ἐκεῖνο, οὐδὲ νὰ ἀναβάλωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θελήσεως τοῦ Διός. Ὅθεν ἡ ὀργὴ τῶν ἄλλων θεῶν οὐδέποτε ἰσχύει νὰ διαταράξῃ τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του. Τὸ φοβερὸν νεῦμα δι' οὗ ἐπικυροῖ τὰ δόγματα αὐτοῦ, οὔτε ἀνάκλησιν, οὔτε παρακοὴν ἐπιδέχεται. Καὶ ἡ μὲν δύναμις αὐτοῦ εἶναι ἀκατάσχετος, ἡ δὲ σοφία ἀκατανόητος. Αὐτὸς κρατεῖ τὰ χρυσᾶ τάλαντα, ἐν οἷς σταθμίζονται αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τῶν δύο πίθων τῶν εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἱσταμένων, αὐτὸς ἐξάγει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, δι' ὧν καθίστησιν ἠδεῖαν ἢ ἐπώδυνον τὴν ὕπαρξιν τῶν θνητῶν. Αὐτὸς ἵδρυσε τὴν ἀΐδιον τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ τὴν ἀμετάθετον ἀλληλουχίαν τῶν γεγονότων, εἰς ἣν ὑποτάσσεται καὶ αὐτός. Οἱ νόμοι οἱ ἀνθρώπινοι ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ παράγουσι τὸ ἴδιον κῦρος· οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ λαμβάνουσι τὸ σκῆπτρον· αὐτὸς εἶναι ὁ προστάτης τῶν κοινωνικῶν δικαίων, ὁ ἔφορος τῆς τῶν συμβολαίων ἐκτελέσεως, τῆς τῶν ὅρκων τηρήσεως· αὐτὸς τιμωρεῖ τὴν προδοσίαν, τὴν ὕβριν, τὴν ὠμότητα· ὁ ξένος καὶ ὁ ἱκέτης διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προστασίαν· ὁ φραγμὸς τῆς οἰκίας ἀνατίθεται εἰς τὴν φύλαξιν αὐτοῦ· ἡ δ' ἀποποίησις ἢ κατάχρησις τῆς φιλοξενίας ἐκδικεῖται δεινῶς ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ὁ θεὸς αὐτὸς, τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότερον τῶν ὄντων, ὑπόκειται, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἄλλοι θεοὶ, εἰς τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπινα καὶ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ἀσθενείας· διότι τὰ θεῖα ἐκεῖνα σώματα, εἰ καὶ κεκτημένα τὸ προνόμιον τῆς ἀθανασίας, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς ἰσχύος, εἰ καὶ ῥέει εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν αἷμα καθαρώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου, οὔτε εἰς τὰς ἡδονὰς εἶναι ἀπρόσιτα, οὔτε εἰς τὸν πόνον· αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ κορέννυνται δι' ἀμβροσίας καὶ εὐγνωμόνως ὀσφραίνονται τὴν κνίσσαν τῶν θυσιῶν, ὅσας προσφέρουσιν εἰς αὐτὰ οἱ θνητοί. Τὰ δὲ ἄλλα αὐτῶν πάθη εἶναι ἀνάλογα τῶν κτηνωδῶν ἐκείνων ὀρέξεων· ὁ ἄστατος ἔρως, ὁ φθόνος, ἡ ὀργὴ, τὸ μῖσος ταράττουσι πολλάκις τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν γαλήνην· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ κράτους τῶν Ὀλυμπίων θεῶν διακινδυνεύει ἐνίοτε ὑπὸ στάσεων καὶ συνωμοσιῶν πλεκομένων κατὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Ζεὺς δὲν εἶναι πάντοτε ἀδιάφορος εἰς τὰς ἔριδας ἐκείνας· πολλάκις δὲ διχοστατεῖ τὴν γνώμην, ἀπατᾶται ὑπὸ τεχνασμάτων, τυφλοῦται ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ παρεκτρέπεται ὑπὸ τῆς ὀργῆς εἰς βίαν ἀγενῆ. Τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη δὲν εἰκονίζουσι κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε τρόπον τὴν σχέσιν τοῦ ὑπερτάτου τῶν θεῶν πρὸς τὴν Μοῖραν· καὶ ἴσως ὁ ποιητὴς δὲν εἶχεν εὐκρινῆ τῆς σχέσεως ταύτης ἔννοιαν· διότι παρ' αὐτῷ συνήθως μὲν ὁ Ζεὺς ἐπιβάλλει τὴν θέλησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Μοῖραν, ἐνίοτε ὅμως φαίνεται οὐδὲν ἄλλο ἢ ὑπηρέτης ἁπλοῦς ἀνάγκης ἀπαραιτήτου, τὴν ὁποίαν ματαίως ζητεῖ νὰ διαφύγῃ.

Τὸ πεπρωμένον τῶν Ἑλλήνων διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ δόγματος, τὸ ὁποῖον ἐμβολιαζόμενον εἰς τὰ πνεύματα λαῶν βαρβάρων, ἀγρίων καὶ ἡδυπαθῶν, ὁπλίζει μὲν αὐτοὺς ἐκ διαλειμμάτων διὰ προσκαίρου παροξυσμοῦ ἀνδρίας, συνεπάγεται ὅμως τὸ ὁλέθριον τοῦτο ἀποτέλεσμα, ὅτι, ἅμα παρελθόντος τοῦ παροξυσμοῦ ἐκείνου, περιπίπτουσι πάλιν εἰς ἀπάθειαν, καθιστῶσαν αὐτοὺς ἀνικάνους νὰ δράσωσί τι εἰς τὰς συνήθεις τοῦ βίου περιπετείας. Τὸ δόγμα τῶν Ἑλλήνων προέκυπτεν ἀπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν θεωριῶν περὶ τῆς ἐμφανοῦς εὐρυθμίας τοῦ κόσμου τούτου, περὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα αἴτια κρύφια καὶ ἀνεξήγητα δύνανται νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν. Δὲν ἀνεπλήρου δὲ παρ' αὐτοῖς τὴν ἀνδρίαν, οὔτε ἐχρησίμευεν ὡς πρόφασις ἀδρανείας. Καὶ ἐνέπνεε μὲν αὐτοῖς καρτερίαν ἐν τῇ δυστυχίᾳ, ἀλλὰ σώαν κατέλιπε τὴν δραστηριότητα αὐτῶν, ἐνόσῳ εἶχον τὴν ἐλπίδα νὰ ἀποφύγωσι διὰ τῆς συνέσεως ἢ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν τὰς ἐπικρεμαμένας συμφοράς. Δὲν ἀπέτρεπε δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπικαλῶνται τὴν συνδρομὴν τῶν θεῶν. Ἄλλως τε οἱ μάκαρες τοῦ Ὀλύμπου δὲν ἀπηξίουν ν' ἀναμιγνύωνται καὶ οἰκοθεν εἰς τὰ πράγματα τῶν ἀνθρώπων, γενεᾶς ὑποδεεστέρας καὶ ἀτυχοῦς (Ἰλ. Ρ, 446. — Ὀδυσ. Σ., 130), ἥτις ὅμως, ἡνωμένη οὖσα μετ' αὐτῶν διὰ τῶν δεσμῶν τῆς συγγενείας, ἐθεωρεῖτο ἄξια πολλάκις μὲν τῆς συμμαχίας αὐτῶν, ἀείποτε δὲ τῆς συμπαθείας. Ὁ Ἡσίοδος λέγει « ὁμόθεν γεγάασι θεοὶ θνητοί τ' ἄνθρωποι » (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 108) καὶ ὁ Ζεὺς λέγεται παρ' Ὁμήρῳ « πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. »

Καὶ ἐπήκουον μὲν οἱ θεοὶ, τῶν προσευχῶν, ἀλλὰ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ ὅτι νέμεται ἀσφαλῶς τὴν εὔνοιάν των· ὁ ἐναρετώτερος τῶν ἡρώων δὲν

(*) Κατὰ τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου (116 καὶ ἑπ). πρώτιστα ἐγένετο Χάος, ἔπειτα ἡ εὐρύστερνος Γαῖα, καὶ τὰ σκοτεινὰ Τάρταρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐρείδεται ἡ Γῆ· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ λυσιμελὴς Ἔρως, πάντων τε θεῶν, πάντων τ' ἀνθρώπων δεσπότης. Ἐκ Χάους δὲ ἐγένοντο ὁ Ἔρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ· ἀπὸ δὲ τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ Ἐρέβους ὁ Αἰθὴρ καὶ ἡ Ἡμέρα. Ἡ Γαῖα πρῶτον μὲν ἐγέννησε τὸν ἴσον ἑαυτῇ ἀστερόεντα Οὐρανὸν, ἔπειτα δὲ τὰ Ὄρη καὶ τὸν Πόντον. Εὐνηθεῖσα δὲ Οὐρανῷ, ἔτεκε 12 μὲν Τιτᾶνας, ἐν οἷς καὶ τὸν Κρόνον, 3 δὲ Κύκλωπας, καὶ 3 Ἑκατόγχειρας.

Ὁ Κρόνος καὶ οἱ Τιτᾶνες καταβάλλουσι τὸ κράτος τοῦ Οὐρανοῦ. Ἕκαστος τῶν Τιτάνων ἐγέννησεν πολλοὺς ἀπογόνους, ὁ δὲ Κρόνος τοὺς ἰσχυροτάτους· διότι, γήμας τὴν ἀδελφὴν Ῥέαν, ἔσχεν ἀπὸ αὐτῆς 3 μὲν θυγατέρας, τὴν Ἑστίαν, τὴν Δήμητραν, καὶ τὴν Ἥραν, 3 δὲ υἱοὺς, τὸν Ἅδην, τὸν Ποσειδῶνα, καὶ τὸν μέγιστον Δία.

Ὁ Ζεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καταβάλλει ἔπειτα τὸν Κρόνον καὶ τοὺς Τιτᾶνας, καὶ ἱδρύει τὸ ἴδιον κράτος, τὸ ἐνεστὼς καὶ μόνιμον τῶν θεῶν κράτος. Ἀπὸ αὐτοῦ ἄρχεται νέα δυναστεία καὶ νέα πραγμάτων κατάστασις· ὁ Ζεὺς, οἱ ἀδελφοί του, καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους ἀνεγνώριζον καὶ ἐλάτρευον καὶ οἱ τῆς Ὁμηρικῆς καὶ Ἡσιοδικῆς ἐποχῆς Ἕλληνες. Ἦσαν δὲ αἱ κυριώταται τῶν θεοτήτων τούτων δώδεκα.

Ι). Ζεὺς, ὁ βασιλεὺς τῶν θεῶν, ἔχων πρὸς αὐτοὺς, ὃν λόγον οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεῖς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀρίστους· ὁ ἔφορος ἰδίως τοῦ Οὐρανοῦ.

ΙΙ). Ἥρα, ἡ σύζυγος τοῦ μονάρχου τῶν Οὐρανῶν, ἡ πρώτη τῶν θεαινῶν, καὶ συμμέτοχος τοῦ ὑπερτάτου αὐτοῦ κράτους. Ὁ Ἥλιος ἀκολουθεῖ τὰς διαταγὰς αὐτῆς, οἱ ἄνεμοι καὶ οἱ ποταμοὶ ὑπακούουσιν εἰς τὴν φωνήν της (Ἰλ. Σ. 239 καὶ ἑπ. Φ. 334 καὶ ἑπ. Ο. 26). Καθὼς ὁ Ζεὺς ἦτον ὁ τῶν ἀνδρῶν προστάτης ἐν γένει, οὕτω ἡ Ἥρα τῶν γυναικῶν.

ΙΙΙ). Ποσειδῶν, ὁ ἔφορος τῆς Γῆς· ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.

ΙΥ). Δήμητρα, ἡ θεὰ τῆς γεωργίας.

Υ). Ἑστία, ἡ προστάτις τοῦ οἰκιακοῦ βίου.

ΥΙ). Ἥφαιστος, ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ τῶν τεχνῶν.

ΥΙΙ). Ἀθηνᾶ, προστάτις τῶν τεχνῶν καὶ ἰδίως τῶν γυναικείων τεχνῶν· περίπυστος ἐπὶ συνέσει καὶ δεξιότητι, μάλιστα ἐν πολέμῳ.

ΥΙΙΙ). Ἀπόλλων, προστάτης ἰδίως τῶν τερπνοτέρων τεχνῶν, ὁλετὴρ τῶν ἀγρίων ἢ ἐπιβλαβῶν ζώων, κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἰατρός.

ΙΧ). Ἄρτεμις, θεὰ τῆς ἄγρας, κυρία τῶν ζώων, καὶ τοῦ θανάτου τῶν γυναικῶν.

Χ). Ἑρμῆς, θεὸς τοῦ πλούτου, τῆς σωματικῆς καὶ διανοητικῆς δεξιότητος, τῆς εὐγλωττίας.

ΧΙ). Ἄρης, θεὸς τοῦ πολέμου.

ΧΙΙ). Ἀφροδίτη, θεὰ τοῦ ἔρωτος.

Ἡ Ὁμηρικὴ Θεογονία διαφέρει εἰς πολλὰ τῆς Ἡσιοδικῆς. Ὁ Ὅμηρος δὲν θεωρεῖ τὸν Οὐρανὸν ὡς προκάτοχον τοῦ Κρόνου ἢ τοῦ Διός· δὲν λέγει τοὺς Κύκλωπας οὐδὲ υἱοὺς τοῦ Οὐρανοῦ, οὐδὲ δημιουργοὺς τοῦ κεραυνοῦ. Ἐκ τῶν Ἑκατογχείρων ἀναφέρει μόνον τὸν Βριάρεων, καὶ τοῦτον οὐχὶ ὡς υἱὸν τοῦ Οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ Ποσειδῶνος. Παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ζεὺς εἶναι πρεσβύτερος, οὐχὶ νεώτερος υἱὸς τοῦ Κρόνου. Ὁ Κρόνος δὲν καταβροχθίζει τὰ τέκνα του, τὰ ὁποῖα ἐξ ἐναντίας συζῶσι μετ' αὐτοῦ. Μετὰ τὴν πτῶσίν του ὁ Κρόνος καὶ οἱ λοιποὶ Τιτᾶνες εἶναι μὲν εἰς τὸν Τάρταρον· ἀλλὰ τιμώμενοι πάντοτε καὶ ἰσχυροί.

Κατὰ δὲ τὴν Ὀρφικὴν Θεογονίαν, πρῶτος πάντων ἀναφέρεται ὁ Χρόνος, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Αἰθὴρ καὶ τὸ Χάος· ἔπειτα δὲ παρίσταται ὁ πρωτογενὴς θεὸς Φάνης, Μῆτις, ἢ Ἠρικαπαῖος, ὁ γεννήσας τὴν Νύκτα, ἥτις παρήγαγε τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν, τὸν Ἥλιον, καὶ τὴν Σελήνην· ὥστε καθ' Ὅμηρον ὁ Ζεὺς ἔχει ἕνα μόνον προκάτοχον, καθ' Ἡσίοδον δύο, κατὰ δὲ τὸν Ὀρφέα, πλειοτέρους. Διαφέρει δὲ ἡ Ὀρφικὴ μυθολογία καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Διός,

διέφευγε τὴν θείαν καταδρομὴν. καὶ ἐὰν ἀκουσίως προεκάλει τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν. Ὁ ἀσφαλέστερος, ἂν ὄχι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ κατασταθῶσιν οὗτοι ἵλεοι, ἦτο νὰ κήδεταί τις περὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συμφέροντος, καὶ νὰ σέβεται αὐτούς. Ἐν γένει δὲ ἀπεστρέφοντο τὴν ὑπεροψίαν, τὴν αὐθάδειαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τύχης ἢ τῆς ἰσχύος ἐκείνην μέθην, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι λησμονοῦσιν, ὅτι εἶναι ὄντα ἀσθενῆ καὶ θνητά· πᾶσα ἀπαρακάλυπτος ἀξίωσις ἀνεξαρτησίας καὶ ἰσότητος ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς κακούργημα, κατὰ τοῦ ὁποίου σπανίως δὲν ἐπήγοντο τιμωρίαν περιφανῆ. Ἐφθόνουν δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐπὶ μακρὸν ἐνέμετο εὐδαιμονίαν ἀδιάλειπτον· ὅσῳ μεγάλη καὶ ἂν ἦτο τότε ἡ ταπείνωσις αὐτοῦ, ἡ εὐτυχία ἐκείνη δυσκόλως διέφευγε τὸν σκόπελον τῆς ὀργῆς των, διότι πέραν τοῦ δέον τος προσήγγιζεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐτυχίαν. Ἡ δὲ προοτέρα ἰδέα τῆς θλίψεως, τὴν ὁποίαν οἱ θεοὶ προξενοῦσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ τὸν ὑποδείξωσιν ἐπιεικῶς τὰ ἐπικίνδυνα ἀποτελέσματα ἀναλλοιώτου εὐτυχίας, διετέλεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὡς φαίνεται, ἀλλοτρία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνὶ λόγῳ ὅ,τι μάλιστα ἐλογίζετο ἀρεστὸν εἰς τοὺς θεοὺς, ἦτον ἡ εὐλαβὴς τοῦ ἀνθρώπου μεγαλοδωρία. ὅ,τι μάλιστα ἐφαίνετο αὐτοῖς αἰνετὸν ἦτον ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν τελετῶν τῆς λατρείας των· τοσοῦτον δὲ λόγου ἀξίας ἐθεώρουν τὰς τελετὰς ταύτας ὥστε καὶ ἀκουσία περὶ ταύτας ὀλιγωρία ἤρκει διὰ νὰ ἐπισπάσῃ κατ' ἔθνους ὅλου τὰς δεινοτέρας ταύτας συμφοράς.

Τοιαῦται περὶ θεῶν καὶ περὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἰδέαι δὲν συνετέλουν βεβαίως ἀπ' εὐθείας εἰς ἐπίρρωσιν οὐδενὸς ἠθικοῦ αἰσθήματος καὶ κοινωνικοῦ καθήκοντος. Ὑπῆρχεν ὅμως ἔμμεσός τις σύνδεσμος μεταξὺ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Καὶ πρῶτον, αἱ ἀδυναμίαι τῶν θεῶν κατ' οὐδὲν ἠλάττουν τὸ σέβας τὸ ὁποῖον οὗτοι ἐνέπνεον, οὐδ' ἐπροβάλλοντο ποτὲ ἢ ἐλογίζοντο σπουδαίως ὡς τύποι καὶ ὑπογραμμοὶ ἀξιομίμητοι, οἱ δὲ λατρεύοντες αὐτοὺς ἄνθρωποι οὐδέποτε ἐπεχείρουν νὰ ἐξαγάγωσι διδασκαλίας πρακτικὰς ἀπὸ τῶν παραδόσεων τῆς μυθολογίας. Διότι οἱ θεοὶ, καί τοι μὴ μετεωριζόμενοι εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἦταν ὅμως τοσοῦτον μεγάλοι, καὶ τοσοῦτον πόρρω ἔστεντο τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὥστε δὲν ἐθεωροῦντο ὑποκείμενοι εἰς τοὺς ἐπιβεβλημένους τῇ ὑποδεεστέρᾳ τῶν ἀνθρώπων γενεᾷ νόμους. Ἐπενήργει δὲ τὸ θρήσκευμα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς διά τινων δυνάμεων, ἰδίᾳ ἐπιτετραμμένων νὰ ἐπιβάλλωσι τὰς νενομισμένας εἰς τοὺς κακούργους ποινάς. Ὁ Ὅμηρος ὑποδεικνύει ἁπλῶς τὸ ἔργον τῶν Ἐρινύων, μὴ ὁρίζων τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, μήτε περιγράφων τὸ σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἡ φαντασία τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν ἐξεικόνισε μετὰ καταπληκτικῆς ἀκριβείας. Ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἴσως φοβερὸν παρίσταται τὸ μυστηριῶδες σκότος ἐντὸς τοῦ ὁποίου περικαλύπτονται αἱ σκιαὶ αὐτῶν παρὰ τῷ ποιητῇ. Ἡ κατοικία αὐτῶν, ἡ κειμένη ἐντὸς τῶν κελαινῶν μυχῶν τοῦ ἀοράτου κόσμου, ἐνέπνεε βαθεῖαν φρίκην εἰς τὰς εὐτυχεῖς θεότητας, ὅσαι κατῴκουν τὰς φαιδρὰς καὶ φωταυγεῖς τοῦ Ὀλύμπου κορυφάς Ὑπὸ σκότους δὲ περιεκαλύπτοντο καὶ ὅταν ἐξήρχοντο ἀπὸ τῆς κατοικίας ἐκείνης διὰ νὰ ἐκτελέσωσι τὰ δόγματα τῆς θείας δικαιοσύνης (Ἰλ. Ι. 572). Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξιλεώσωσιν αὐτάς, καθὼς τὰς οὐρανίας δυνάμεις, τοὐλάχιστον, ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων. οὐδεμία φαίνεται ἐπινενοημένη τελετὴ, ἱκανὴ νὰ ἀφοπλίσῃ τὴν ὀργὴν αὐτῶν, καὶ νὰ κατευνάσῃ τὸν θόρυβον τῆς ἐνόχου συνειδήσεως. Καὶ ἰδίως μὲν ἐπεμελοῦντο τὴν τήρησιν τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸ γῆρας, εἰς τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, εἰς τὰ οἰκογενειακὰ δίκαια εὐλαβείας (Ἰλ. Ι, 454, Φ, 412, Ο, 204). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιορκία, καὶ ἅπαντα ἴσως τὰ λοιπὰ δεινότερα κακουργήματα, ἦσαν ὁμοίως εἰς τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν καθυποβεβλημένα (Ἰλ. Τ, 260. Ὀδυσ. Ρ. 475)· ὁ δὲ τρόμος τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον αἱ ἀδυσώπητοι αὐταὶ λειτουργοὶ τῆς θείας δίκης, ἂν δὲν συνέτεζεν ἐντελῶς τὴν ἀπερίσκεπτον ἐλαφρότητα τὴν ὁποίαν ἐνεψύχωνεν ἡ εὔκολος καὶ ἀλλόκοτος πολιτεία τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ἀνεχαίτιζεν ὅμως τοὐλάχιστον αὐτὴν μέχρι τινός.

Ἡ ἰδέα τῆς ἀνταμοιβῆς ἢ τῆς τιμωρίας δὲν ἦτο πάντοτε προσηρτημένη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μελλούσης ζωῆς. Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖ τὸν θάνατον ὡς χωρισμὸν δύω οὐσιῶν διακεκριμένων, ἂν καὶ μὴ ὅλως ἀνομοίων, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα δὲν ἔχει ζωὴν ἄνευ ψυχῆς, οὐδ' ἡ ψυχὴ ἔχει δύναμιν ἄνευ τοῦ σώματος. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἡρώων ἀπέρχονται εἰς τὸν Ἅδην, δηλ εἰς τὸν ἀόρατον κόσμον, τὰ δὲ ἐλώρια αὐτῶν μένουσιν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς βορὰν κυνῶν καὶ οἰωνῶν. Ἀναντιώσκοντες εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅτι ἡ σκιὰ τοῦ Ἡρακλέους πλανᾶται μεταξὺ τῶν νεκρῶν, ἐνῷ αὐτὸς συνδιαιτᾶται μετὰ τῶν ἀθανάτων θεῶν, ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, εἰς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν, ἠξιώθη σώματος νέου καὶ ἀφθάρτου, καὶ ψυχῆς ἰείας. Ἀποθνόντος τοῦ ἀνθρώπου, λέγει ἡ σκιὰ τῆς Ἀντικλείας, αἱ μὲν σάρκες καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καταναλίσκονται ὑπὸ τοῦ πυρὸς,

Ψυχὴ δ' ἠΰτ' ὄνειρος ἀποπταμένη πεπότηται.

(Ὀδ. Δ. 222).

Αἱ ἐπικήδειοι τελεταὶ δὲν ἐθεωροῦντο, ὡς φαίνεται, ἀπαραίτητοι διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἡ ψυχὴ εἰς τὸν Ἅδην, ἀλλ' ἐνόσῳ αἱ τελεταὶ αὗται δὲν ἐξεπληροῦντο, ἡ ψυχὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ αὐτόθι. Ἐντεῦθεν ἡ ἀξία ἣν ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς οἱ ἐπιζῶντες φίλοι, ἡ πεισματώδης περὶ τῶν νεκρῶν πάλη, καὶ ὁ ἀπεγνωσμένος τοῦ Πριάμου ἀγὼν, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ σῶμα τοῦ Ἕκτορος. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατανυκτικώτατα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ποιήσεως γεγονότα, ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος τούτου στηρίζονται. Ἡ ἐξολισθήσασα διὰ τῶν χειλέων ἢ ἀπὸ πληγῆς ψυχὴ, δὲν διαλύεται εἰς τὸν αἰθέρα, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸ σχῆμα τοῦ ὄντος, τὸ ὁποῖον πρότερον

ἐζωοποίει. Ἀλλ' ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἡ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου φωτιζομένη, δὲν παρέχει πλέον κατοικίαν πρόσφορον εἰς τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀναρὸν ἐκεῖνο φάντασμα, τὸ ὁποῖον παρατείνει τὴν ἀνωφελῆ αὐτοῦ ὕπαρξιν ἐντὸς τοῦ λυκαυγοῦς φωτὸς τοῦ καταχθονίου κόσμου· ἐκεῖ τὸ ὄν τοῦτο δὲν εἶναι ἤδη εἰμὴ σκιά τις τοῦ παρεληλυθότος ὄντος, ἀδιαλείπτως ἐπιδιώκουσα τὸ εἴδωλον τῶν πάλαι ἀσχολιῶν καὶ ἡδονῶν. Ὁ Ὠρίων θηρεύει εἰς λειμῶνας ἀσφοδέλων τὰς σκιὰς τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα εἶχε φονεύσει εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Μίνως προεδρεύει δικαστήρια μηδὲν ἔχοντα νὰ κρίνωσι, καὶ διανέμει τὴν αὐστηρὰν αὐτοῦ δικαιοσύνην εἰς γενεὰν ὄντων ἀποστερημένων τῆς δυνάμεως τοῦ κακοποιεῖν. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀνάσσει μὲν ἁπάντων τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ προθύμως ἤθελεν ἀνταλλάξει τὴν ἀπράγμονα ταύτην τιμὴν ἀντὶ τῆς εὐτελεστέρας τοῦ πραγματικοῦ βίου θητείας. Ὁ Ὅμηρος ποτὲ δὲν ἐφαντάσθη, ὅτι ἡ πνευματικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, ἀπαλλαγεῖσα ἅπαξ τῶν γηΐνων αὐτῆς δεσμῶν, ἀποβαίνει ἰσχυροτέρα. Ἐξ ἐναντίας ὁ ποιητὴς παρίστησιν αὐτὴν καταβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς κατάστασιν ἀμυθήτου ἀτονίας.

Ὦ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστι καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισιν
ψυχὴ καὶ εἴδωλον· ἀτὰρ φρένες οὐκ ἔνι πάμπαν,

ἐνέκραξεν ὁ Ἀχιλλεὺς, ἅμα ἐκπνεύσαντος τοῦ Πατρόκλου (Ἰλ. Ψ, 104—105.)

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ πολὺς τῶν κατοίκων τοῦ Ἅδου ὄχλος ἔβλεπεν οὕτως παρατεινομένην ἁπλῶς τὴν ματαίαν ἐκείνην καὶ ἀνωφελῆ ὕπαρξιν, μεγάλοι τινὲς ἔνοχοι κατεδικάζοντο εἰς ἀγῶνα οἰκειότερον ταῖς καταχθονίαις ἐκείναις χώραις· οἱ μὲν εἰς ἔργα κοπώδη καὶ ἀδιάλειπτα, οἱ δὲ εἰς πόθους ἀνεκπληρώτους. Εἰς φυλακὴν δὲ φοβερωτέραν, ἐπὶ τοσοῦτον κατωτέρω τοῦ Ἅδου βεβυθισμένην, ὅσον ἡ Γῆ ἀπέχει τοῦ Οὐρανοῦ, κατεκλείοντο οἱ θρασεῖς τοῦ Διὸς ἀντίπαλοι· τοῦ Ταρτάρου αἱ μὲν πύλαι ἐφράσσοντο ὑπὸ σιδηρᾶς πύλης, τὸ δὲ ἔδαφος ἦν χαλκοῦν. Ἀφ' ἑτέρου εὐάριθμος προνομιούχων ἡρώων ὅμιλος, ἀντὶ νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸν Ἅδην, μετεβιβάζοντο εἰς πεδίον Ἠλύσιον, εἰς νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ, ὑπὸ ἀΐδίων ζεφύρων καταπνεομένην, ἀπηλλαγμένην δὲ πάσης ὀχληρᾶς τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους μεταβολῆς.

Κατὰ τὴν γενικῶς ἐπικρατοῦσαν τότε γνώμην, οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἀξιωθῶσι τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν, ὤφειλον να μεταχειρισθῶσι τοὺς τρόπους τοὺς παρὰ τοῖς δυνατοῖς τῶν θνητῶν ἰσχύοντας, ὤφειλον δηλ. νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐλάβειαν αὐτῶν καὶ τοὺς φόρους, ἤ, καθὼς λέγει ἡ θρησκεία, τὴν λατρείαν καὶ τὰς θυσίας. Αἱ θυσίαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἐν μέρει μὲν χαριέσταται, καθὸ εἰκονίζουσαι εὐλάβειαν καθαρὰν, ἂν καὶ κακῶς νενοημένην, ἐν μέρει ὅμως παριστῶσι τὴν τυφλὴν ὁρμὴν βαναύσου δεισιδαιμονίας. Ἐν τῇ νηπιώδει αὐτοῦ καταστάσει, ὁ ἄνθρωπος ἅμα κατανοήσῃ, ὅτι ἡ τύχη αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς θείας ἀγαθότητος, δοκιμάζει φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὴν διὰ προσφορᾶς, ἥτις, ὅσῳ εὐτελὴς ἂν εἶναι καθ' ἑαυτὴν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σύμβολον τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος. Ὁ καθαρῶς συμβολικὸς οὗτος χαρακτὴρ ἐπικρατεῖ εἰς τὰς πλείστας Ἑλληνικὰς τελετάς· τοιαῦται ἦσαν αἱ σπονδαὶ αἱ συνοδεύουσαι τὰς εὐωχίας, ἡ εἰρεσιώνη, δηλ. ὁ ἐξ ἐλαίας διὰ καρπῶν κεκοσμημένος στέφανος, καὶ αἱ ἄλλαι ἀπαρχαί· τοιαῦται δὲ καὶ αἱ κόμαι τὰς ὁποίας οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι ἀφιέρουν πολλάκις εἰς θεὰς προστάτιδας. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐσφαλμένη περὶ τῆς φύσεως τῆς θεότητος ἀντίληψις, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐθεώρησαν τὴν ὑλικὴν προσφορὰν, ὡς μέρος οὐσιῶδες πάσης λατρείας, παρήγαγε καὶ τελετὰς πολυτελεστέρας καὶ ἧττον ἀφελεῖς. Ἀφοῦ ἀπέδωκαν εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις τὰ πάθη τῶν βασιλέων τῆς γῆς, κατήντησαν νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ θυσία ἐνεργεῖ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ εἶναι πολυτιμοτέρα, καὶ ὅτι ἡ προσφορὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφράζῃ οὐ μόνον τὸ αἴσθημα τοῦ προσφέροντος, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον τοῦ αἰσθήματος τούτου. Δύω δὲ δημώδεις προλήψεις ὑπέθαλψαν τὴν πεποίθησιν ταύτην· ὁ λαὸς ὑπελάμβανε τοὺς θεοὺς δεκτικοὺς φθόνου καὶ ζηλοτυπίας, καὶ ἐφαντάζετο ὅτι πρέπει νὰ κατευνάσῃ τὰ πάθη ταῦτα, προσφέρων πλούτια δῶρα· πρὸς δὲ τούτοις ἡ θυσία ἐθεωρεῖτο ὡς ἑστίασις διδομένη τοῖς θεοῖς καὶ τοσοῦτον ἀρεστοτέρα αὐτοῖς, ὅσῳ ἦτο πολυδαπανωτέρα καὶ λαμπροτέρα.

Ὁσάκις δὲ ἡ θυσία προέθετο τὸν σκοπὸν νὰ πραύνῃ τὴν ὀργὴν θεότητος ὑβρισθείσης, ἡ πολυτέλεια τῆς ἱλαστηρίου ἐκείνης προσφορᾶς ἀπέβαινεν ἐξαισία. Καὶ αἱ προλήψεις αὗται φυσικῷ τῷ λόγῳ συνεπήγαγον ἄλλας δεινοτέρας, ὥστε ἐπὶ τέλους τὸ πλῆθος περιῆλθεν εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐνίοτε ἡ θυσία ζωῆς ἀνθρωπίνης ἠδύνατο μόνη νὰ δυσωπήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν θεῶν· διότι φαίνεται τῷ ὄντι βέβαιον ὅτι, εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς ὁμηρικῆς οἱ συλλογισμοὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἰδεῶν, ἢ ἡ ἐπιρροὴ παραδειγμάτων ξένων, ἔφεραν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο συμπέρασμα. Πολλοὶ ἀμφισβήτησαν τὴν τοιαύτην μεγάλην ἀρχαιότητα τῶν ἀνθρωποθυσιῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀνημονεύει αὐτῶν, οὐδὲ αἰνίττεται ποτὲ αὐτάς. Ἀλλὰ οἱ μῦθοι, ἡ κοινὴ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων γνώμη, καὶ τὰ λείψανα τοῦ ἔθους ἐκείνου μαρτυροῦσι κατὰ δυστυχίαν, ὅτι ἐμίανε τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἥτις ἄλλως τε, ὅσῳ φαιδρὰ καὶ ἂν ἦτο, μετεῖχεν, ὡς εἰδομεν, τραχύτητός τινος καὶ ἀγριότητος. Αὐτὸς ὁ Ὅμηρος λέγει, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐθυσίασε δώδεκα Τρῶας αἰχμαλώτους ἐπὶ τῆς ἐπικηδείου τοῦ Πατρόκλου πυρᾶς, οὐχὶ διὰ νὰ κορέσῃ τὴν ἰδίαν ἐκδίκησιν, ἀλλὰ διὰ νὰ φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὸν φίλον, τοῦ ὁποίου ἐθρήνει τὸν θάνατον. Ὁ ποιητὴς θεωρεῖ μὲν τὴν σφαγὴν ταύτην ὡς ἀποτρόπαιον ἀγάπης δεῖγμα, ἀλλὰ προδήλως δὲν ἤθελεν εὕρει τὴν θυσίαν ἀσυμβίβαστον οὐδὲ μετὰ τῆς εὐλαβείας, οὐδὲ μετὰ τῆς φιλανθρωπίας, ἐὰν εἰς τοὺς θεοὺς προσεφέρετο.

Καὶ ταῦτα μὲν, τὰ πλεῖστα κατὰ τὸν Thirlwall,

περὶ τοῦ θρησκεύματος. Εἴπωμεν δὲ καί τινα περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκείνην ἐποχὴν ἐπιστήμης καὶ τέχνης.

Τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη θεωροῦσι τὴν γῆν ὡς δίσκον στρογγύλον περίκλυστον ὑπὸ μεγάλου ποταμοῦ, τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅλως διακρινομένου ἀπὸ τῆς ἰδίως θαλάσσης ἤτοι τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἥτις καλεῖται θάλασσα (Ὀδυσ. Δ, 432, Ζ, 272), πόντος (Ὀδ. Α, 183, Γ, 158. Δ, 390, 474 κτλ), πέλαγος (Ὀδ. Γ, 174). ἅλς (Γ, 153). Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γῆς κεῖται ἡ ἤπειρος τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας κέντρον ἀποτελεῖ πάλιν τὸ θεῶν ἕδος, ὁ μέγας Ὄλυμπος. Ἐπὶ τοῦ γηΐνου δίσκου ἀψιδοῦται, ἐν εἴδει θόλου, ὁ πολύχαλκος οὐρανός. ὅστις πρὸς δυσμὰς ἐρείδεται ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Ἄτλαντος. Τοιοῦτοι κίονες πρὸς ἀνατολὰς ῥητῶς δὲν μνημονεύονται, ἀλλ' ἴχνη τινὰ αὐτῶν ἀναφαίνονται παρ' Ἀπολλονίῳ, 3, 105, 159. Καὶ ἐντὸς μὲν τῆς γῆς εὑρίσκεται ὁ Ἅιδης, ἂν καὶ καθ' ἕτερον ὁμηρικὸν χωρίον (Ὀδ. Κ. 507 καὶ ἐπ.) ὁ Ἅιδης κεῖται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἐπέκεινα τοῦ δυτικοῦ Ὠκεανοῦ. Κάτωθεν δὲ τῆς γῆς, ἐπίσης ἀπὸ αὐτῆς ἀπέχων, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν αὐτῆς (Ἰλ. Θ, 15), ὅμοιος τούτου θόλος, ἐν εἴδει ἀντίποδος πρὸς αὐτὸν κείμενος, περιέχει τὸν Τάρταρον. Ὁ Ὅμηρος διακρίνει τὰς χώρας τῆς γῆς οὐχὶ κατὰ 4, ἀλλὰ κατὰ 2 μόνον οὐρανίους ζώνας, τὴν ζώνην τοῦ ἡλίου, καὶ τὴν ζώνην τοῦ ζόφου (Ἰλ. Μ. 239, Ὀδ. Ν. 240 καὶ ἐπ.), ἐξ ὧν ἡ μὲν σημαίνει τὸ ἀνατολικόν, ἡ δὲ τὸ δυτικὸν μέρος. Γνωρίζει δὲ ἀκριβέστερον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων χωρῶν, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ἁπλῶς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀσαφῆ μυθεύματα καὶ ἀόριστα τῶν ναυτίλων ἀφηγήματα, μνημονεύει μόνον τῆς Θράκης, τῆς Φοινίκης, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης, τῆς Αἰθιοπίας καί τινων νήσων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν ζώνην τοῦ Ἡλίου, ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ, τίθησιν οὗτος, ἴσως κατὰ ἀσαφῆ περὶ Κασπίας θαλάσσης μυθεύματα, τὴν μετὰ τοῦ Ὠκεανοῦ κοινωνοῦσαν λίμνην τοῦ Ἡλίου παρ' αὐτῇ κεῖται ἡ ἠλιῶτις χώρα τοῦ Αἰήτου, καὶ ἡ γῆ τῶν Ἀρίμων, πολὺ δὲ δυτικώτερον, πλησίον ἤδη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατῴκουν αἱ Ἀμαζόνες καὶ οἱ Ἀλίζωνες, παρ' οἷς ἡ τοῦ ἀργύρου πηγή, νοτιώτερον δὲ οἱ Σόλυμοι, τοὺς ὁποίους ἡ ἄκρα Χίμαιρα χωρίζει ἀπὸ τοὺς δυτικώτερον ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ οἰκοῦντας Λυκίους. Πρὸς τὸ ΝΑνατολικὸν τούτων πάντων κεῖται ἡ εὐρεῖα χώρα τῶν εὐδαιμόνων Αἰθιόπων, ἡ πρὸς τὸ ΝΔυτικὸν ὁριζομένη ὑπὸ τῆς χώρας τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον Ἐρεμβῶν, πρὸς μεσημβρίαν τῶν ὁποίων οἰκοῦσιν, ἐπίσης παρὰ τὴν Μεσόγειον, οἱ ἔμπειροι περὶ τὴν ναυτικήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πειρατείᾳ περίφημοι Φοίνικες καὶ Σιδόνιοι. Πρὸς τὸ ΝΑ. δὲ τούτων εὑρίσκεται ἡ ὑπὸ ὁμωνύμου ποταμοῦ διαβρεχομένη *Αἴγυπτος* μετὰ τῆς ἑκατομπύλου καὶ λαμπρᾶς πόλεως τῶν Θηβῶν. καὶ τῆς νήσου Φάρου, ἀπεχούσης μιᾶς ἡμέρας δρόμον ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ· καὶ δυτικώτερον μὲν ἔπε ταῦ ταύτῃ ἡ στενὴ παραλία τῆς Λιβύης· ἔτι δὲ δυτικώτερον (πάντοτε παρὰ τὴν βόρειον τῆς Ἀφρικῆς παραλίαν) ἡ τῶν Λωτοφάγων χώρα· ὅλως δὲ πρὸς νότον, παρὰ τὸν Ὠκεανόν, κατῴκουν οἱ μυθικοὶ Πυγμαῖοι. Αἱ χῶραι αὗται καὶ φυλαὶ τῆς μεσημβρίας, καὶ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν αἱ μέχρις Ἐρεμβῶν ἀπὸ νότου ἀναβαίνουσαι, χωρίζονται διὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ κυμαινομένου Πόντου, ἤτοι τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἀπὸ τῶν βορειότερον κειμένων χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ὁ Ὅμηρος γνωρίζει τὰ ἔθνη, τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς πόλεις κτλ. σχεδὸν ὅσον καὶ οἱ μεταγενέστεροι γεωγράφοι ἀκριβῶς. Τὰ βορειότερα τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ μνημονευομένων ὑπ' αὐτοῦ ἐθνῶν, εἶναι οἱ Καύκωνες καὶ οἱ Ἐνέτοι. Πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς Ἑλλάδος, ἐν μὲν τῇ μετέπειτα κληθείσῃ Ἠπείρῳ κεῖται ἡ τῶν Θεσπρωτῶν χώρα, μετὰ τῶν πόλεων Ἐφύρας καὶ Δωδώνης, καὶ τῆς παρακειμένης νήσου τῶν Φαιάκων Σχερίας. ἐν δὲ τῇ μετέπειτα Μακεδονίᾳ, ἡ Πιερία, ἡ Παιονία, μετὰ τῆς παρὰ τὸν Ἀξιὸν Ἀμυδῶνος πόλεως, καὶ ἡ Ἡμαθία· πρὸς δὲ τὸ ΒΑνατολικὸν αὐτῶν οἱ Κίκονες καὶ οἱ Μυσοί, καὶ ἔτι βορειότερον ἡ ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα Θράκη, τελευταῖον δὲ ἡ τῶν Ἱππημολγῶν καὶ τῶν Ἀβίων χώρα. Εἰς τὸ δυτικὸν τῆς γῆς μέρος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἔχει ἀτελεστάτας καὶ μάλιστα συγκεχυμένας εἰδήσεις, τάσσει οὗτος τὴν γῆν τῶν ἀγρίων Κυκλώπων, τῶν ἀνθρωποφάγων Λαιστρυγόνων καὶ τῶν ληστρικῶν Σικελῶν, ἤτοι τὴν Σικανίαν, τὴν κειμένην ἐν διαστήματι μιᾶς ἡμέρας πλοῦ, πρὸς βορρᾶν τῶν Λωτοφάγων, καὶ παρ' αὐτῇ πρὸς Νότον μὲν τὴν νῆσον Αἰγουσαν καὶ τὴν τοῦ Αἰόλου, πρὸς βορρᾶν δὲ τὴν νῆσον Θρινακίαν, μετὰ τῶν παρακειμένων ἡφαιστείων πετρῶν καὶ τοῦ ἐπικινδύνου πορθμοῦ τῆς Σκύλλης καὶ τῆς Χαρύβδιος· κατόπιν ἔρχεται, βορειοδυτικώτερον, ἡ νῆσος τῶν Σειρήνων, εἰς δὲ τὴν ἀπωτάτην δύσιν, ἡ νῆσος τῆς Κίρκης Αἰαίη, ἡ πέτρα Λευκὰς καὶ τὸ Ἠλύσιον, ἐπέκεινα δὲ τοῦ δυτικοῦ Ὠκεανοῦ ἡ χώρα τῶν ὑπὸ ἀδιαλείπτου σκότους κεκαλυμμένων Κιμμερίων, καί, κατὰ τὰ προμνημονευθέντα, ἡ τοῦ Ἅιδου χώρα. Τελευταῖον πρὸς τὸ ΒΔυτικώτατον τῆς γῆς, εἰς πλείστην τῶν λοιπῶν ὅλων χωρῶν ἀπόστασιν, ἡ μυθικὴ τῆς Καλυψοῦς νῆσος Ὠγυγία. ἀποτελεῖ τὸν ὀμφαλὸν τῆς θαλάσσης, διότι, καθ' Ὅμηρον, ἡ μεσόγειος θάλασσα παρατείνεται πολὺ πρὸς τὸ ΒΔυτικὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ταῦτα γνωρίζει ὁ Ὅμηρος περὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Ἡσίοδος ἔχει ἤδη ὁπωσοῦν ἐκτενεστέρας εἰδήσεις· διότι πρεσβεύει μὲν ὅσα καὶ ὁ Ὅμηρος περὶ τοῦ σχήματος τῆς γῆς, καὶ περὶ τοῦ περικλύζοντος αὐτὴν Ὠκεανοῦ, καὶ τοῦ ἐν τῷ βυθῷ αὐτῆς Ταρτάρου, καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἄτλαντος ἐρειδομένου οὐρανίου θόλου· ἀλλὰ φαίνεται εἰδὼς τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς γῆς ἀσφαλέστερον μέχρι τινός. Παρ' αὐτῷ πρῶτον σαφῶς χαρακτηρίζεται ἡ σημερινὴ Ἰταλία, διότι μνημονεύει ἐν τῇ Θεογονίᾳ 1013—1015, τῶν Τυρσηνῶν καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Λατίνου· ἐπὶ δὲ

τῆς Σικελίας ἀναφέρει τὴν Αἴτνην καὶ τὴν Ὀρτυγίαν (τὰς ἔπειτα Συρακούσας), (Στράβ. Α, Β, σελ. 23), ἤξευρε δὲ καὶ τὰ κίτρα καὶ χρυσόμηλα τῆς Ἱσπανίας, διότι ταύτην βεβαίως αἰνίττεται διὰ τῶν ἀπέναντι τοῦ Ἄτλαντος κειμένων νήσων τῶν Ἑσπερίδων. Πρὸς βορρᾶν δὲ γνωρίζει τὸν *Ἴστρον* καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸν *Φᾶσιν*, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τὸν *Νεῖλον*, τὸν ὁποῖον ὁ Ὅμηρος καλεῖ ἔτι Αἴγυπτον. Τοὺς Αἰθίοπας τίθησι πρὸς μεσημβρίαν τῆς γῆς ἤτοι ἐν Λιβύῃ, καὶ ὀνομάζει Σκύθας τοὺς Ἱππημολγοὺς τοῦ Ὁμήρου. Τελευταῖον εἰς τὰς γνωστὰς τῷ Ὁμήρῳ χώρας, ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει πολλὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα οὔτε εἰς τὴν Ἰλιάδα, οὔτε εἰς τὴν Ὀδύσσειαν ἀπαντῶνται.

Ἀπὸ τῆς ἀτελείας ταύτης τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων, καθίσταται πρόδηλον, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία περιωρίζετο τότε κυρίως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τῳόντι τὸ Ἰόνιον καὶ ὁ Ἀδρίας, δὲν ἐπλέοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Ὁμήρου, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὸ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος. Πολὺ βραδύτερον οἱ Φωκαιεῖς, πρῶτοι Ἑλλήνων ἐθαλασσοπόρησαν κατὰ τὸν Ἀδρίαν καὶ πρὸς τὴν Τυῤῥηνίαν (Ἡρόδ. 1, 63). Τοῦ δὲ Εὐξείνου πόντου οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχει ὁ ποιητής. Καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ Αἰγαίου ἡ ναυτιλία εἰς ἀγχιπλοίαν περιεστέλλετο· αἱ νῆες ἦσαν μικραὶ καὶ οὐχὶ κατάφρακτοι· οἱ ἱστοί, κινητοὶ ὄντες, ὑψοῦντο μόνον, ὅταν ἔπνεεν οὔριος ἄνεμος· τὴν νύκτα ἔπαυεν ὁ πλοῦς· καὶ καθ' Ἡσίοδον 50 μόνον ἡμέρας διαρκεῖ ἡ ἐπιτηδεία πρὸς τὴν θαλασσοπλοίαν ὥρα τοῦ ἔτους (Ἡσιόδου Ἔργ. καὶ ἡμ. 615—648. Θουκυδ. 1, 13). Ἐφημίζοντο δὲ ὡς ἐπιτήδειοι ναυτικοὶ οἱ Κρῆτες καὶ οἱ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος κατέχοντες φιλήρετμοι Τάφιοι.

Ἡ πρακτικὴ τῶν παναρχαίων Ἑλλήνων ἀστρονομία συνέκειτο ἀπὸ εὐαρίθμων τινῶν καὶ ἀφελεστάτων ἐπὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων παρατηρήσεων. Ἐπρέσβευον δὲ ὅτι ὁ Ἥλιος (καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ Σελήνη) ἐφέρετο καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου, ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἄνω τοῦ στρογγύλου τῆς γῆς δίσκου, καὶ καθὼς τὸ πρωὶ προέκυπτεν ἀπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ ἢ τῆς παρακειμένης αὐτῷ λίμνης τοῦ Ἡλίου (Ἰλ. Η, 421. Ὀδυσ. Γ, 1. καὶ ἐπ.), οὕτω πάλιν τὸ ἑσπέρας κατέπιπτεν εἰς τὸν Ὠκεανὸν (Ἰλ. Θ, 485. Σ, 239. Ὀδ. Ι, 558) ἢ εἰς δυτικήν τινα λίμνην, μὴ ἀναφερομένην ὅμως εἰμὴ παρὰ μεταγενεστέροις ποιηταῖς (Αἰσχύλος ἐν τῇ ὑπὸ Στράβωνος, σελ. 33, περισωθείσῃ περικοπῇ Προμηθέως τοῦ λυομένου), ἀλλὰ σαφῆ ἔννοιαν δὲν εἶχον, ἢ τουλάχιστον δὲν ἐξέφρασαν ῥητῶς, τίνι τρόπῳ ὁ μὲν Ἥλιος ἐν διαστήματι τῆς νυκτὸς, ἡ δὲ Σελήνη ἐν διαστήματι τῆς ἡμέρας ἐπανέκαμπτον εἰς τὸ σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὡρμῶντο. Παρετήρουν δὲ μέχρι τινὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τὴν κίνησιν, διότι ὁ Ὅμηρος σημειοῖ ὡς ἄξιον λόγου ὅτι ἡ Ἄρκτος (ὁ πολικὸς ἀστὴρ) οὐδέποτε καταβαίνει εἰς τὸν Ὠκεανὸν, δηλ. οὐδέποτε δύει (Ἰλ. Σ, 487, καὶ ἐπ. Ὀδ. Ε, 273 καὶ ἐπ.)· ὁ δὲ Ἡσίοδος ὁμιλεῖ πολλαχοῦ περὶ τῆς ἐν ὡρισμένοις χρόνοις καὶ χώροις ἐπιτολῆς καὶ δύσεως διαφόρων ἀστέρων (Ἔργα καὶ ἡμ. 383 καὶ ἐπ. 598, 609, καὶ ἀλλαχοῦ). Ἐν ὅλοις οἱ ὑπὸ τῶν δύο ἐκείνων ποιητῶν ἀναφερόμενοι ἀστέρες καὶ ἀστερισμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς· παρ' Ὁμήρῳ μὲν, ἡ Ἄρκτος ἢ ἡ Ἄμαξα, ὁ Ὠρίων, ὁ κύων τοῦ Ὠρίωνος (ἤτοι ὁ Σείριος), αἱ Ὑάδες καὶ αἱ Πλειάδες· παρ' Ἡσιόδῳ δὲ προσέτι ὁ Ἀρκτοῦρος καὶ ἡ δίκη ἤτοι ἡ παρθένος. Κατὰ τὰς ἀτελεῖς ταύτας παρατηρήσεις ἀτελῶς κατεμέτρησαν καὶ τὸν χρόνον. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει μὲν ἔτη ἢ ἐνιαυτοὺς (Ὀδ. Β, 107. Κ. 466. καὶ ἐπ. καὶ ἀλλαχοῦ), καὶ μῆνας (Ὀδυσ. Κ. 14, Δ, 293 Μ. 325 καὶ ἀλλαχοῦ), ἀλλὰ τοὺς μὲν μῆνας ὡρίζε κατὰ τὰς φάσεις τῆς σελήνης, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὴν ἑορταζομένην ἐπάνοδον τῆς νουμηνίας, καὶ ἀπὸ τῶν φράσεων *μηνὸς φθίνοντος. ἱσταμένοιο.* (Ὀδυσ. Ξ. 162)· εἰς δὲ καὶ μόνος ὀνομάζεται μὴν, ὁ *Δηναιών*, αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλουν Ἀνθεστηριῶνα (Ἡσιοδ. ἔργα καὶ ἡμέραι 504). Τὸ δὲ ἔτος (Ἡσιόδου ἔργα καὶ ἡμέραι 383 καὶ ἐπ. 564 καὶ ἐπ. καὶ 776. Πρβλ. Ἡρόδ. 1, 32, καὶ 3, 90) συνέκειτο. μέχρι Σόλωνος, ἐκ 12 μηνῶν τριακονθημέρων, εἰς οὓς πρωϊμώτατα προσετέθη, παρ' ἐνιαυτὸν, μὴν ἐμβόλιμος, ἐπίσης τριακονθήμερος, δι' οὗ ὅμως πολὺ ἔπι ἀπεῖχον τοῦ ἀληθοῦς χρονικοῦ μέτρου· ἐντεῦθεν αἱ ἀπὸ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐπανειλημμένως γενόμεναι ἀπόπειραι πρὸς συμβιβασμὸν τοῦ σεληνιακοῦ ἐκείνου ἔτους μὲ τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου. Αἱ ὧραι τοῦ ἔτους ἦσαν κατ' ἀρχὰς δύο (θέρος καὶ χειμών), ἔπειτα τρεῖς, καὶ μόλις ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἱπποκράτους (ἐν τῇ 5η ἑκατοντ.) συνεπληρώθησαν εἰς 4. Ἐντεῦθεν αἱ προεδρεύουσαι αὐτῶν θεότητες (αἱ Ὧραι) ἦσαν τρεῖς· τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν δὲν ἐδίδετο ἔτι εἰς τὰ διάφορα τῆς ἡμέρας τμήματα, ἀλλ' ὁ Ὅμηρος διακρίνει τὰ τμήματα ταῦτα διὰ τῶν συνήθων εἰς ἕκαστον ἐργασιῶν (Ἰλ. Α. 86. καὶ ἐπ. Ὀδ. Ι, 58. Ἰλ. Π. 779. Ὀδ. Μ. 439)· ἡ δὲ νὺξ διηρεῖτο, κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἀστέρων, εἰς τρία συνήθως τμήματα (Ἰλ. Κ, 152. Ὀδυσ. Μ. 312).

Τὰ ἑλληνικὰ ᾠῦλα μετήρχοντο ἔκτοτε τὴν ἐμπορίαν. Ὁ ἄναξ τῶν Ταφίων Μέντης ἀναφέρεται μετακομίζων φορτίον σιδήρου εἰς Τεμέσην (ἤτις ἀμφισβητεῖται ἂν ἔκειτο εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ εἰς Κύπρον), διὰ νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὸν ἀντὶ χαλκοῦ (Ὀδ. Α, 180 καὶ ἐπ.). Ἀλλὰ καθὼς συμβαίνει συνήθως εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ἡ ἐμπορία περιεφρονεῖτο μέχρι τινὸς (Ὀδ. Θ. 158 καὶ ἐπ.), αἱ δὲ πλεῖσται καὶ πολυτιμότατα ἀνταλλακτικαὶ χρεῖαι ἐθεραπεύοντο ὑπὸ ξένων ἐμπόρων, καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Φοινίκων (Ὀδ. Ο, 415 καὶ ἐπ.), οἵτινες ἐκόμιζον ἐνταῦθα πολυειδῆ κοσμήματα, τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα προϊόντα τῆς ὑφαντικῆς, χρυσὸν, ἄργυρον, ἤλεκτρον, κασσίτερον, ἐλέφαντα κτλ., λαμβάνοντες ἀντ' αὐτῶν σιτηρὰ καὶ ἄλλους καρποὺς τῆς γῆς, δέρματα, ἔρια δούλους ἢ καὶ βῆτας (Ἰλ. Φ. 436 καὶ ἐπ.), διότι νομίσματος μνεία οὐδαμοῦ γίνεται. Οἱ δὲ Φοίνικες κατέσχον καὶ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων τινὰς πιθανώτατα (Θουκυδ. 1, 12), βεβαίως δὲ τὴν Θάσον, τῆς

ὁποίας ἐμετάλλευσαν τὰ πλούσια χρυσωρυχεῖα (Ἡρόδ. 11, 44, VI, 47).

Ἐν γένει δὲ τὰ πολυτελῆ καὶ κομψὰ τῆς τέχνης ἔργα, ὧν ἔδριθον τὰ δώματα τῶν ἀρίστων καὶ τῶν βασιλέων (Ὀδυσ. Η. 84 καὶ ἐπ.), ἤρχοντο. ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ θώραξ λ. χ. τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ πολύτιμος καὶ πολυγλυφὴς (Ἰλ. Α, 19 καὶ ἐπ.). ἦτο δῶρον τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἀπὸ τὴν νῆσον Κύπρον. Διότι ἡ ἐγχώριος βιομηχανία καὶ τεχνουργία δὲν εἶχεν ἔτι λάβει ἱκανὴν ἐπίδοσιν· τοῦτο ἐξάγεται μάλιστα ἀπὸ τῆς πολλῆς τιμῆς ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὸν τέκτονα. Ὁ τέκτων λογίζεται ἴσος τοῦ ἰατροῦ, τοῦ ἀοιδοῦ καὶ τοῦ μάντεως, καὶ ζητεῖται πολλάκις πόρρωθεν ὡς αὐτοὶ (Ὀδ. Ρ, 386). Ὁ υἱὸς τέκτονος ἐπισήμου δὲν ἀναμιγνύεται εἰς τὸν κοινὸν τῶν στρατιωτῶν ὅμιλον, ἀλλὰ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἀρίστων (Ἰλ. Ε. 60). Τὴν δὲ τέχνην ταύτην ἐπαγγέλλονται οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἡγεμόνων, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Ἐπειός. Δὲν ἦτον ὅμως καὶ εἰς ὅλως νηπιώδη κατάστασιν ἡ ἐπιχώριος τεχνουργία, ἰδίως ἡ οἰκοδομική. Τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἐρείπια τῶν εἰς Μυκήνας καὶ ἄλλαχοῦ εὑρεθέντων μνημείων, τὰ ὁποῖα, φέροντα ἴδιον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, προδήλως ἀνατρέχουσιν εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους. Τὰ εὐρύχωρα ταῦτα οἰκοδομήματα ἦσαν ἔσωθεν μὲν κεκαλυμμένα ὑπὸ πλακῶν μεταλλίνων, ἔξωθεν δὲ πολυτελῶς κεκοσμημένα ὑπὸ μαρμάρου ἐξηγμένου ἀπὸ λατομείων πόρρω κειμένων, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐχρησίμευον ὡς τάφοι, ἔπειτα δὲ ὡς θησαυροί.

Ἡ μᾶλλον ἀσκουμένη ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τέχνη, ἦτον ἡ πολεμική, ἥτις εἰκονίζει πιστῶς, περὶ τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς, τὴν ἐπικρατοῦσαν, καθ' ὅλην τὴν κοινωνίαν, ὑπεροχὴν μὲν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἔλλειψιν δὲ πάσης πειθαρχικῆς ρυθμίσεως τῶν κατ' ἰδίαν θελήσεων πρὸς ἕνα κοινὸν σκοπόν. Ἡ ὅλη τοῦ πολέμου κρίσις ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν ἀρχηγῶν, τῶν ἡρώων, ὅθεν αὐτῶν μάλιστα τὰ ἔργα περιγράφει ἀκριβῶς ὁ ποιητής· ὁ δὲ ἁπλοῦς τῶν στρατιωτῶν ὅμιλος ὅστις οὐδὲ εὐρύθμως, οὐδὲ στοιχηδὸν ἐπορεύετο, ἀλλὰ φύρδην ἐμάχετο, μικρὸν συνετέλει εἰς τὴν ἔκβασιν του ἀγῶνος· ὅθεν τὰ περὶ τῶν γενικῶν συμπλοκῶν παραλείπονται σχεδὸν ἀμνημόνευτα. Ἕκαστος ἥρως ἔφερε συνήθως, ὡς ὅπλα μὲν ἀμυντικὰ ἀσπίδα ἢ σάκος, ἤτοι ἐπιμήκη (θυρεὸς) ἤτοι εὔκυκλον· κράνος ἢ κόρυν ἢ πήληκα ἢ τρυφάλειαν, ἔτι δὲ θώρακα καὶ κνημῖδας· ὡς ὅπλα δὲ ἐπιθετικὰ, *δύο δόρατα*, ἔγχη ἢ ξυστὰ, τὸ μὲν πρὸς τὸ βάλλειν, τὸ δὲ πρὸς τὸ πλήττειν, ἔτι δὲ μακρὸν ξίφος ἢ φάσγανον ἢ ἄορ, καὶ μικρὰν μάχαιραν. Προήλαυνε δὲ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ ἅρματος ὑπὸ δύο ἵππων φερομένου καὶ δυναμένου νὰ δεχθῇ ἐπὶ τοῦ δίφρου αὐτοῦ δύο ἄνδρας, τὸν *παραιβατην*, ἤτοι τὸν κυρίως ἀγωνιστὴν, καὶ τὸν *ἡνίοχον*. Ἐνίοτε ὅμως ἐμάχετο καὶ πεζῇ, ἀλλ' ἔχων πάντοτε πλησίον τὸ ἅρμα, ἵνα ἐπιβὰς ἐπ' αὐτοῦ, καταδιώξῃ ἢ ὑποχωρήσῃ. Οἱ πολλοὶ στρατιῶται, οἱ πεζῇ πάντοτε μαχόμενοι, οἱ λεγόμενοι πρυλέες (Ἰλ. Δ, 49. Μ. 77) ἔφερον ἀνάλογα τῶν ἡρώων ὅπλα, ἀλλ' ὄχι τοσοῦτον ἐντελῆ, οὐδὲ τοσοῦτον πολυτελῆ. Οἱ δὲ τοξόται ἦσαν εὐάριθμοι. Τὰ ὅπλα κατεσκευάζοντο ἐκ χαλκοῦ, οὐχὶ ἐκ σιδήρου τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τούτῳ χρῆσις εἶναι μεταγενεστέρα καὶ ὑποφαίνεται ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡσιόδου (ἔργα καὶ ἡμέραι 150—420). Τὸ δυσχερέστερον μέρος τῆς πολεμικῆς τέχνης ἦσαν αἱ πολιορκίαι. Εἰς τὴν παναρχαίαν καὶ προηγουμένην τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἐποχὴν, αἱ πόλεις καὶ αἱ κῶμαι ἐκτίζοντο, ἕνεκα πλείονος ἀσφαλείας, ἐπὶ δυςπροσίτων πετρῶν καὶ ὑψωμάτων. Βραδύτερον δὲ, ἀφοῦ ἡ βιομηχανία καὶ ἅπασαι αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ἔλαβον ἐπίδοσίν τινα, αἱ πόλεις κατεβιβάσθησαν εἰς τὰ πέριξ ὁμαλώτερα πεδία, καὶ ἤτοι συνεδέθησαν μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ ἄστεως, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσεν ἔκτοτε τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν, ὡς συνέβη εἰς τὰς Θήβας, τὰς Ἀθήνας, τὸ Ἄργος κλπ. ἢ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ αὐτοῦ, ὅλως ἐγκαταλειφθέντος, ὡς συνέβη εἰς τὴν Αἴγιναν (Ἡροδ. VI, 88), εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Κρητικῆς Ἴδης Σκῆψιν (Στραβ. ΙΓ, Α, § 52), εἰς τὴν Μαντίνειαν, τὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομενὸν, τὴν Νόνακριν, τοὺς Λουσοὺς (Παυσαν. VIII, 12, 4. 13, 2. 18, 3), τὴν ἐν τῷ Παρνασσῷ Λυκώρειαν (Παυσ, Χ, 6, 2. Στράβ. Θ, Γ, 3) καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ Ὁμηρικὴ ἐποχὴ παρίστησι τὴν δευτέραν ταύτην τῶν πόλεων περίοδον, ἀλλ' εἰκονίζει αὐτὰς οὐδὲν ἧττον τετειχισμένας. Τοιοῦτον ἦτο τὸ Ἴλιον καὶ ἡ τῶν Φαιάκων πόλις (Ὀδ. Ζ, 10) καὶ ἡ τειχιόσσα Τίρυνς, καὶ αἱ ἑπτάπυλοι Θῆβαι (Ἰλ. Δ. 406 καὶ ἐπ.). Τοιούτων τειχῶν ἡ ἅλωσις ἦτο δυσχερεστάτη καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν. Ὅθεν τῆς μὲν Τροίας οἱ Ἕλληνες δὲν ἐγένοντο κύριοι, κατὰ τὸν μῦθον, εἰμὴ δι' ἀπάτης, τὰς δὲ Θήβας δὲν παρέλαβον οἱ ἐπίγονοι εἰμὴ διότι οἱ θεοὶ συνεβούλευσαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶσι.

Καὶ τῶν καλῶν δὲ τεχνῶν αἱ πλεῖσται ἔλαβον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους περιόδῳ, ἡ δὲ ποίησις καὶ θαυμασίως ἐν μέρει ἐτελειώθη. Τὸ ἀρχαιότατον ταύτης εἶδος ὑπῆρξε καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας τὸ ἐπικὸν, καὶ ἰδίως τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, τοῦ ὁποίου λαμπρότατα περιεσώθησαν ἡμῖν δείγματα, ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἀνήκοντα εἰς τὴν 9 π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, διότι οὐ μόνον τὸ γενεαλογικὸν ἔπος, τοῦ ὁποίου παλαίτατον προϊὸν εἶναι αἱ ἐν ἀποσπάσματι μόνον σωζόμεναι *μεγάλαι ἠοῖαι* τοῦ Ἡσιόδου, ἔτι δὲ καὶ ἡ διδακτικὴ τοῦ Ἡσιόδου ποίησις (ἔργα καὶ ἡμέραι), ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἱερατικὴ, ἡ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀρφέως καὶ Μουσαίου φέρουσα, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ Ἡσιοδικὴ θεογονία, ἀναμφισβητήτως φαίνονται μεταγενέστεραι τῆς Ὁμηρικῆς (*). Τὸ δὲ ἀφηγηματικὸν ἔπος ὑπῆρξε τὸ ἀρχαιότατον εἶδος τῆς

(*) Περὶ τοῦ ζητήματος τί τὸ ἀρχαιότερον τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως εἶδος, οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν διῃρημένοι· ὁ μὲν Πίνδαρος ὁ Πλάτων, καὶ ὁ Ἀριστοφάνης· ἔτι δὲ μᾶλλον οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐθεώρουν τὰ ὀρφικὰ καὶ τὰ τοῦ Μουσαίου ποιήματα προγενέστερα τῶν Ὁμηρικῶν. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος λέγει ῥητῶς (β' 53) ὅτι οἱ ποιηταὶ οἱ λεγόμενοι ὡς προγενέστεροι τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἦσαν μεταγενέστεροι αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος (De Nat. Deor. 1, 38) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τοιαῦτα ἐπρέσβευεν.

Ὁ Ὅμηρος οὔτε Ὀρφέως, οὔτε Μουσαίου μνημονεύει, ἡ δὲ ἀρχαιοτάτη μνεία τοῦ Ὀρφέως ὑπάρχει παρὰ τῷ ποιητῇ Ἰούκῳ (θη ἑκατ.).

Ἐκ τῶν νεωτέρων μέχρι μέν τινος πάντες ἐπρέσβευον ὅτι τινὰ τῶν ποιημάτων ἐκείνων, εἶναι προδήλως μεταγενέστερα, τινὰ ὅμως ἀρχαιότερα τῶν Ὁμηρικῶν· ἀλλ' ἤδη διὰ ἀκριβεστέρας μελέτης τοῦ τε ὕφους αὐτῶν. καὶ τοῦ πραγματικοῦ μέρους, συμφωνοῦσιν ἅπαντες ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀρχαιότερα δὲν εἶναι προγενέστερα τῆς ἑκατονταετηρίδος, ἰδίως ὡς ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς ὀρφικῆς θεογονίας μὲ τὴν ἡσιοδικὴν, καὶ ταύτης μὲ τὴν ὁμηρικὴν, περὶ ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώθησάν τινα.

Ἕτεροι ὅμως πάλιν καὶ ἰδίως ὁ Οὐλερίχιος καὶ ὁ Ἑρμᾶνος, ἐπρέσβευσαν ἀνεξαρτήτως τῶν εἰς τὸν Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον ψευδῶς ἀποδοθέντων ποιημάτων, ὅτι ἡ Ἱερατικὴ ποίησις, ὡς εἶδος, εἶναι προγενεστέρα τῆς ἐπικῆς. — Ἄλλοι δὲ, ὡς ὁ Γρότιος, θεωροῦσι ταύτην ἀρχαιοτέραν.

Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη φαίνεται ὀρθοτέρα, διότι ἡ λατρεία τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ τῶν δυνάμεων, ὅσαι τὸ ἐκπροσωποῦσιν, εἰμπορεῖ τῷ ὄντι νὰ ἦναι τὸ πρώτιστον ἀντικείμενον τῆς ποιητικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράσεως, ἀλλὰ τοῦτο, ὅταν ἡ θρησκεία ἀποτελῇ ἐπικρατέστατον, ἂν ὄχι τὸ ἐπικρατέστερον, στοιχεῖον τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ λ. χ. ἔθνη ἡ πρώτη ποίησις ὑπῆρξεν ἡ Ἱερατική, παρὰ δέ τισιν, ὡς παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, καὶ ἡ μόνη. Ἀλλὰ διατί; Διότι εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὸ θρήσκευμα ἦτο ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἐπικρατέστερον στοιχεῖον τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ὥστε ἅπας ὁ βίος οὗτος κατὰ τὸ θρήσκευμα ἐρρυθμίσθη. Εἰς τοὺς ἀρχαίους ὅμως Ἕλληνας συνέβη τὸ ἐναντίον· τὸ θρήσκευμα ἐρρυθμίσθη κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον· οἱ θεοὶ ἔλαβον τὸ σχῆμα, τὰ πάθη τὰς ὀρέξεις, τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων· διότι ὁ ἄνθρωπος ἐθεωρήθη ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ὑπέρτατον τοῦ κόσμου ὄν, ὥστε ἐδογματίσθη ὅτι αὐτὴ ἡ θεότης δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλον εὐγενέστερον τύπον. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἡ ἀτομικότης τοῦ ἀνθρώπου ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον αἴσθημα καὶ γεγονός. Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο τὴν ἀτομικότητα ταύτην, τὰ κατορθώματα αὐτῆς, καὶ τὴν τύχην αὐτῆς νὰ ὑμνήσῃ πρὸ πάντων ἡ ποίησις· παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἐξ ἐναντίας, ἡ ἀτομικότης ἠφανίζετο ἐνώπιον τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, φυσικὸν ἄρα ἦτο τὸ αἴσθημα τοῦτο νὰ γίνῃ τὸ πρώτιστον, καὶ ἐνίοτε τὸ μόνον ἐξῆς ποιητικῆς ἐκφράσεως ἀντικείμενον.

ποιήσεως, διότι ἐθεράπευσε τὴν πρωτίστην τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐκείνου ἔθνους διανοητικὴν χρείαν· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπενήργησε, ἐπὶ πλεῖστον εἰς τὸν ὅλον αὐτοῦ βίον καὶ τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων παρήγαγεν. Ὁ ἀοιδὸς ἔψαλλεν ἐν ταῖς πανηγύρεσι καὶ ἐν ταῖς εὐωχίαις, ὑπὸ τῆς τετραχόρδου λύρας ἐνίοτε συνοδευόμενος, τὰ κατορθώματα ἢ τὰς τύχας τῶν ἡρώων, μάλιστα δὲ τὰ νεώτερα, ὡς ὀλιγώτερον τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ γνωστά. (Ὀδυσ. Α, 351 καὶ ἐπ.). Καὶ εἶχε μὲν προχείρους εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ πολλὰς ᾠδὰς, εἴτε ἰδίας, εἴτε ἀλλοτρίας, εἶχε δὲ καὶ τὴν τέχνην τοῦ καινοποιεῖν τὰς ἤδη τετριμμένας. Ἐντεῦθεν, οὐ μόνον ἰδιάζον ἐπάγγελμα ἀπετέλει τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πλεῖστον ἐτιμᾶτο, ὡς ἐξάξεται ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἀναφερομένων Φημίου καὶ Δημοδόκου, καὶ τοῦ ἀνωνύμου ἀοιδοῦ, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς πίστεως τῆς Κλυταιμνήστρας (Ὀδυσ. Α, 155 Γ, 267. Θ, 490. Φ, 330), ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι (Ι, 186 καὶ ἐπ), αὐτὸς ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἀπαξιοῖ νὰ ᾄδῃ κλέα ἀνδρῶν, ὑπὸ φόρμιγγος συνοδευόμενος. Καὶ ἀσυλίαν δὲ τινα, ὁμοίαν τῆς τῶν κηρύκων, ἐνέμετο, ὡς φαίνεται, ὁ ἀοιδὸς (Ὀδυσ. Χ, 344 καὶ ἐπ.). Ἐὰν ἡ μουσικὴ δὲν ἦτο πάντοτε ἁπλοῦν τῆς ποιήσεως παρακολούθημα, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἔκτοτε ἐν τῇ Ἑλλάδι ὡς τέχνη αὐτοτελὴς, ἄδηλον, οὐδὲ γνωστὸν εἶναι, ἂν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἐξαιρέσεις τῆς συνήθους ἐκείνης αὐτῆς χρήσεως, τὰ μέλη τῶν αὐλῶν καὶ συρίγγων, ὅσα κατὰ τὸ Κ. τῆς Ἰλιάδος, 3, ἀντήχουν ἐν τῷ Τρωϊκῷ στρατοπέδῳ. Συνεχῶς δὲ συνεδυάζετο μετὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, ἡ εὔρυθμος, καὶ εὔστροφος, καὶ ἐπίχαρις ὄρχησις, τῆς ὁποίας ἥ τε ἄσκησις καὶ ἡ θέα συνεδέετο μὲν βεβαίως μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἐκείνου αἰσθήματος τοῦ καλοῦ, τοῦ βραδύτερον ἐν τῇ γλυπτικῇ ἀποκαλυφθέντος, πλεῖστον δὲ ἐπενήργησεν εἰς τὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν.

Ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν περιγραφῶν δὲν ἐξάγεται σαφῶς, ἂν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶχε λάβει ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων καλλιτεχνικόν τινα χαρακτῆρα. Ὁ ποιητὴς ἀναφέρει μὲν δώματα περικαλλῆ, ἀγλαὰ, ἄξια, μαρμαίροντα, ὑψερεφέα κτλ· ἀλλὰ πολὺ συνεχέστερον μνημονεύει τῶν ἐκ πολυτίμων μετάλλων κοσμημάτων αὐτῶν, ἢ τῶν καλῶν αὐτῶν ἀναλογιῶν (Ὀδ. Δ. 72, Η, 83. Ἰλ. Ρ. 21 καὶ ἄλλαχοῦ). Τὰ οἰκοδομήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται τὰ πρῶτα τῆς τέχνης ἴχνη εἶναι, τὰ δώματα τῶν ἀνάκτων, οἱ ναοί, οἱ θησαυροὶ καὶ οἱ τάφοι. Τὰ πρῶτα διεκρίνοντο οὐ μόνον ἐπὶ τῷ κόσμῳ τῶν μεταλλίνων αὐτῶν παραστάδων, πυλῶν κλπ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ εὐρυχωρίᾳ αὐτῶν καὶ εὐχρηστίᾳ. Οἱ δὲ ναοὶ, ὡς φαίνεται, ἦσαν ἐπιστεγασμένοι τοὐλάχιστον ἐν μέρει (Ἰλ. Α. 39. Β. 549, καὶ Ὀδ. Η, 81)· πολλοὶ, ὡς ὁ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος (λαΐνος οὐδὸς, Ἰλ. Ι. 404), περιεῖχον μεγάλους θησαυροὺς, ὁ δὲ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ ἐν Τροίᾳ, εἶχε καὶ ἄδυτον (Ἰλ. Ε, 448)· αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Τροίᾳ, ἀνοίγοντο ὑπὸ τῆς ἱερείας, εἰς τοὺς ἐπὶ προσφορᾷ προσερχομένους· καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ναοὺς οὐ μόνον θυσίαι ἐτελοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἀναθήματα κατετίθεντο· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀναθήματα ταῦτα συνέκειντο ἐκ πέπλων καὶ ἄλλων καλλιτεχνημάτων, δεομένων ἁπάντων προφυλάξεως ἀπό τε τῆς ὑπεξαιρέσεως καὶ τῆς ἁτμοσφαιρικῆς ἐπηρείας, καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ναῶν πρὸς τὴν χρείαν ταύτην μεθηρμόσθη. Πολλοὶ τάφοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀναφέρονται ὡς ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐν εἴδει ἡρώων, ἐχόντων ναΐσκον ἐπωκοδομημένον· ἀλλ' οἱ ἀρχαιότατοι ἦσαν ἁπλῶς τύμβοι μετὰ ἀφελοῦς σήματος (Ἰλ. Ν. 336, Ψ, 255 καὶ ἐπ.) ἢ ἐπισωρευθέντων λίθων (Ἰλ. Ω, 797). Περίφυτοι δὲ ἦσαν, ὡς καὶ οἱ ναοί, ἢ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἱεροῦ ἄλσους ἐγείροντο (Παυσ. 5, 24, 7, 8. 24, 4. Ἰλ. Β. 506). Οἱ προμνημονευθέντες *θησαυροὶ* (εἰς Μυκήνας, εἰς Ἀμύκλας, εἰς Ὀρχομενὸν, εἰς Φάρσαλον) ἦσαν οἰκοδομήματα κωνοειδῆ. Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ δὲ (ζ,266), καὶ αἱ *ἀγοραὶ* φαίνονται λιθόστρωτοι.

Μάλιστα ἀμφισβητούμενον ζήτημα εἶναι τὸ περὶ

τῆς καταστάσεως τῆς ἐπιχωρίου γλυπτικῆς τέχνης ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων καὶ τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐπιδόσεως τῆς τέχνης ταύτης. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει κρατῆρας τεχνικώτατα πετυγμένους (Ἰλ. Γ. 270. Ψ. 741. Ὀδ. Δ. 203), δέπα περικαλλῆ (Ἰλ. Α. 631. Π. 225, Ψ, 196), θρόνους φαεινοὺς, σιγαλόεντας, ξεστοὺς, δαιδαλέους (Ὀδ. Ε. 86. Π. 408. Ρ. 32). Τὸ σάκος τοῦ Ἀχιλλέως περιελάμβανε ποικίλα προσώπων συμπλέγματα (Ἰλ. Σ. 479 καὶ ἐπ.). Τὸ δὲ δῶρα τοῦ Ἀλκινόου ἐφύλαττον κύνες χρυσοί, ἐφώτιζον δὲ χρύσειοι κοῦροι, κρατοῦντες εἰς χεῖρας αὐτῶν δᾷδας (Ὀδ. Η 91 καὶ ἐπ.). Ἡ Θεανὼ κατέθεσεν εἰς τὰ γόνατα τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ἀνατεθέντα τῇ θεᾷ ἐκείνῃ πέπλον (Ἰλ. Ζ, 302 καὶ ἐπ.), ἄρα ὑπῆρχον καὶ θεῶν ἀγάλματα· προσεπικυροῖ δὲ τὴν εἰκασιαν ταύτην μέχρι τινὸς καὶ ἡ φράσις· *ταῦτα θεῶν ἐν γούνασιν κεῖται*. Τελευταῖον οἱ σωζόμενοι λέοντες τοῦ ἐν Μυκήναις θησαυροῦ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τινὰ τῶν καλλιτεχνημάτων ἐκείνων ἔργα τοῦ Ἡφαίστου, τινὰ δὲ σαφέστερον Φοινικικά. Ἐν γένει δὲ ἀπίθανον φαίνεται, ὅτι ἦσαν προϊόντα Ἑλληνικῆς τέχνης, διότι τὰ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀναφερόμενα ἀρχαιότατα ἀντικείμενα τῆς λατρείας, τὰ ὁποῖα ἦσαν μὲν βεβαίως τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς δοκίμια, δυσκόλως δὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀρχαιότερα τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, ἦσαν πολὺ ἀνεπιτηδειότερα τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένων τεχνουργημάτων. Παρεκτὸς τούτου ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐξάγεται καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ θαυμαστὴ ἐπίδοσις ἣν ἔλαβε βραδύτερον ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη, ὑπῆρξεν, ἀποτέλεσμα μεγάλης τινὸς μεταβολῆς, ἐν τῇ 6η ἑκατ. συμβάσης, μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ τέχνη παρέμεινε νηπιώδης καὶ στάσιμος, ἀσυμβίβαστος δὲ ἤθελεν εἶσθαι μὲ τὸν χαρακτῆρα τὸν Ἑλληνικὸν, ἡ τοσαύτη περὶ τὸ μέρος τοῦτο ἀκινησία, ἐὰν ἀπὸ τῆς 9ης ἑκατ. ἡ ἐπιχώριος τέχνη ἤθελε προαχθῆ τοσοῦτον, ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. Συνδέεται δὲ ἡ περὶ τούτου ἔρευνα μὲ τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως τῆς γλυπτικῆς ζήτημα. Κατὰ τὴν ὁμόφωνον τοῦ παρελθόντος παράδοσιν, τὰ ἀρχικὰ τῆς γλυπτικῆς ἔργα ἀφιερώθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θρησκείας. Καὶ τὰ μὲν πρώτιστα ἀντικείμενα τῆς λατρείας, ὑπῆρξαν βεβαίως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οὐχὶ εἰδωλα, ἀλλὰ σύμβολα, ἤτοι λίθοι, σανίδες, δόκανα, πυραμίδες, κίονες, οὐδ' ὁπωσοῦν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν προσεγγίζοντα. Ἔτι ἐπὶ Παυσανίου ἐσώζοντο τοιαῦτα σύμβολα τῆς λατρείας (11,9, 6, VII, 22, 4. IX. 27, 1, 40, 11 καὶ ἀλλαχοῦ). Μεγάλη δὲ ἐπεκράτησε συζήτησις ἂν ἡ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μετασκευὴ τῶν συμβόλων ἐκείνων προέκυψεν ἐξ οἰκείας τῆς τέχνης ἀναπτύξεως, ἢ ἐξ ἐπεισάκτου διδασκαλίας· ἀλλ' ἴσως ἡ συζήτησις αὕτη δὲν εἶναι ἀξία τοσούτου λόγου, ὅσος κατηναλώθη περὶ αὐτῆς. Ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον ἔκτοτε τεχνουργήματα ἀνατολικὰ, τοῦτο καθίσταται ἀναμφίβολον ἀπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἐπίσης ὅμως ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς 6ης ἑκατ. καὶ ἐφεξῆς γενομένη ἀνάπτυξις τῆς ἰδιαζούσης Ἑλληνικῆς τέχνης, ὀφείλεται εἰς περιστάσεις ὅλως ἐπιχωρίους. Ἀνεβλήθη δὲ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἡ περὶ τὸ μέρος τοῦτο ἀνάπτυξις, διότι ἐνέκειτο εἰς τὴν φύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ἡ προϊμωτάτη μὲν τελείωσις τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν πρὸς τὰ λοιπὰ ἄτομα σχέσεων αὐτοῦ, ἡ βραδυτέρα δὲ μελέτη τοῦ ἔξω κόσμου καὶ ἀσχολία περὶ πᾶσαν ἐργασίαν, ἤτοι καθ' ἑαυτὴν βάναυσον, ἤτοι ἀπαιτοῦσαν βαναυσουργὸν προπαρασκευήν. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων θαυμαστὴν μὲν τῆς γλώσσης, τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοματισμοῦ ἀνάπτυξιν, ἀτελεστάτας δὲ τὰς γεωγραφικὰς, τὰς ἀστρονομικὰς, τὰς τεχνικὰς γνώσεις· ἡ δὲ γλυπτικὴ εἶναι μὲν ὁμολογουμένως ἓν τῶν καλλίστων προϊόντων τῆς αἰσθητικῆς, ἀπαιτεῖ ὅμως βεβαίως ὑλικὴν προκατασκευὴν, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων, ἐδράδυνε νὰ ὡριμάσῃ ἀποχρώντως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο τοῦ καλοῦ. Τὰ ἀρχαιότερα εἴδωλα ἦσαν ἐκ ξύλου, ξόανα, ὧν πολλὰ εἶδεν ἔτι ὁ Παυσανίας, καὶ εἰς τινα μὲν ἐξ αὐτῶν προσηρτῶντο κεφαλαὶ καὶ χεῖρες λίθιναι (ἀκρόλιθοι Παυσ. 8, 31, 3, 9, 4, 1) ἅπαντα δὲ ἦσαν περιβεβλημένα ἱμάτια καὶ ἄλλα συμβολικὰ κοσμήματα, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν *ἀγάλματα*. Ἀρχαιοτάτη ἐπίσης ὕλη ὑπῆρχεν ἡ ὀπτὴ γῆ· βραδύτερον δὲ καὶ μετὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον, μετεχειρίσθησαν τὰ *μέταλλα*, καὶ ἔτι βραδύτερον, τὸ *μάρμαρον*.

Ἐπιφέρομεν ἐν τέλει, ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τῆς γραφῆς. Τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἡ σειρὰ αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων μνημείων σχῆμα ἐπιμαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τῆς παραδόσεως ὅτι ὁ ἀλφάβητος οὗτος κατήγετο ἐκ Φοινίκης· οὐδὲ ὑπάρχει τις ὁ διστάζων σήμερον περὶ τούτου. Ἀμφιβάλλεται ὅμως ἂν ἡ γραφὴ ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων, ἡ δὲ ἀμφισβήτησις αὕτη ἀπέβη σπουδαία, διότι μετ' αὐτῆς συνεδέθη τὸ περὶ τῆς ἀρχικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ζήτημα. Τῶντι οἱ ἰσχυρισθέντες ὅτι ἡ Ἰλιὰς δὲν ἐποιήθη ἐξ ἀρχῆς ὡς ἓν ποίημα, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἀλλ' ἀμφότερα εἶναι συναρμολόγημα διαφόρων ποιημάτων ἰδία πρότερον ὑπαρχόντων, καὶ πρῶτος ὁ περιφανὴς Γερμανὸς Οὐόλφιος, ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι ἐπειδὴ ἡ γραφὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐν χρήσει, τοσοῦτον ἐντελῆ καὶ συμπεπλεγμένα ἔργα μήτε ὑπὸ ἑνὸς ποιητοῦ ἠδύναντο νὰ συνταχθῶσιν, μήτε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἀσφαλῶς. Ἄλλοι ὅμως τινὲς καὶ ἰδίως ὁ περιώνυμος Ἄγγλος Γρότιος, ἀναλογισθέντες ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀοιδῶν λέγονται τυφλοὶ (Ὀδ. Θ, 65 ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα 172 Θουκ. Γ, 104), ὅτι εἰς Ἀθήνας ὑπῆρχον ἄνδρες δυνάμενοι ἐκ μνήμης νὰ ἐπαναλάβωσιν ἀμφότερα τὰ ποιήματα ἐκεῖνα (Ξενοφ. Συμπόσ. 111, 5), ὅτι καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη ὑπάρχουσι παραδείγματα προφορικῆς ἐπὶ πολὺν χρόνον διατηρήσεως ἐκτενεστάτων ποιημάτων, ἔσθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἠδύναντο καὶ ἄνευ τῆς γραφῆς νὰ διατηρηθῶσι, μετά τινων μόνον περὶ τὰ καθέκαστα τροποποιήσεων, οἵαι τῶντι ἀναφέρονται πολλαί. Οὕτω δὲ διακριθέντων τῶν δύο ζητημάτων, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη οὐδαμοῦ αἰνίσσονται τὴν ὕπαρξιν τῆς γραφῆς, ὅτι τὰ ἄλλως ἅπαξ καὶ μόνον ἀναφερόμενα (Ζ, 168) *σήματα λυγρὰ*, ὑποδεικνύουσι μᾶλλον τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀλφαβητικῆς γραφῆς, ἢ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι ἐπιγραφαὶ δὲν εἶναι προγενέστεραι τῆς 40 Ὀλυμπ. ἤτοι τῆς 6ης ἑκατοντ. καὶ ὅτι τὰ γράμματα τῶν πλειοτέρων ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀκατέργαστα καὶ ἀνεπιτήδεια. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναγκαίως ἐξάγεται, ὅτι ἡ γραφὴ, καὶ ἂν ὑποτεθῇ γνωστὴ κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον, βεβαίως δὲν ἦτον ἐν πολλῇ χρήσει.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ο Α'.

—o—

Δημοσιεύοντες ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα τοῦ ἀειποθήτου αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσιῶν Νικολάου τοῦ Α', ὅπως ἐζωγραφήθη μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἡγεμόνος, συνοδεύομεν αὐτὴν καὶ διὰ μεταφράσεως τοῦ ἄρθρου ὃ ἐκοινοποίησεν ἡ Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων, ἐφημερὶς πολεμία, τὴν 13 τοῦ παρελθόντος Μαρτίου.

. . . . « Τὴν 2 (14) Φεβρουαρίου ὁ αὐτοκράτωρ ἔπαθεν ὀξυτάτην γρίππην· διὸ οἱ ἰατροὶ ἀπήτησαν νὰ διακόψῃ τὰς συνήθεις αὐτοῦ ἐργασίας· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ὑπήκουσεν ὅσον ἔδει· καὶ μετά τινας ἡμέρας ἀναπαύσεως, ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ τοι δριμυτάτου ὄντος τοῦ ψύχους, ἕνεκα στρατιωτικῆς τινος ἐπιθεωρήσεως· καὶ ἐντεῦθεν προέκυψεν ὑποτροπή.

» Κατὰ τὴν τάξιν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ὁ αὐτοκράτωρ ἔπρεπε νὰ μεταλάβῃ μετ' αὐτῆς τῶν ἀχράντων μυστηρίων τὸ τέλος τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· διὸ, εἰ καὶ ἀσθενὴς, ἠτοιμάσθη πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ἀναπτυχθείσης ταχέως τῆς νόσου, δὲν ἐδυνήθη νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν τοῦ Σαββάτου (12—24 Φεβρουαρίου). Καὶ ὅμως, καὶ τοι σφοδροτάτου ὄντος τοῦ πυρετοῦ, καὶ ἀδιακόπου τοῦ βηχός, καὶ τρομερᾶς τῆς ἐκ τούτου ἀϋπνίας, δὲν ἔπαυε κακαγινώμενος. Τὴν 17 Φεβρουαρίου (1 Μαρτίου) ἡμέραν Πέμπτην, παρετηρήθησαν συμπτώματα φρενήτιδος· τὸ δ' ἑσπέρας, πεισθέντες οἱ ἰατροὶ ὅτι κίνδυνος ἦτο ἄφευκτος, εἶπον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ὃ δὴ καὶ ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τὴν ἐπιοῦσαν. Ἡ αὐτοκράτειρα ἠθέλησε τότε νὰ διανυκτερεύσῃ παρὰ τῷ σεβαστῷ αὐτῆς συζύγῳ· ἀλλ' οὗτος ἀντέστη διότι μόλις εἶχε σωθῆ ἀπὸ δεινοτάτης νόσου· ὑπεσχέθη ὅμως, ὅτι ἤθελε τὴν καλέσει ἐὰν ἠσθάνετο κίνδυνον· τὴν παρεκάλεσε δὲ νὰ ἀναγνώσῃ μεγαλοφώνως τὸ *Πάτερ ἡμῶν*, ὅπερ καὶ ἔπραξεν. Ὅτε δὲ ἀπήγγελλεν ἡ αὐτοκράτειρα τὴν φράσιν ταύτην· « Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, » ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέκραξε τρίς· « Πάντοτε, πάντοτε, πάντοτε ! »

» Τὴν 18 Φεβρουαρίου (2 Μαρτίου), τὴν τρίτην ὥραν τῆς πρωΐας, ὁ Κ. Μάνδτ, πρῶτος ἰατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν εἰδοποίησεν ὅτι ἀναπόδραστος ἦτο ὁ κίνδυνος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐζήτησε τότε τὸν πνευματικόν του καὶ ἐξεπλήρωσε πάντα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ἐνώπιον τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἔχων σώας τὰς φρένας του. Ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως καὶ εὐκρινῶς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Μεταλήψεως, καὶ μετὰ τὴν θείαν κοινωνίαν, ἐφάνη μᾶλλον γαλήνιος. « Τώρα, εἶπεν, ἐλπίζω ὅτι ὁ Θεὸς θέλει μοὶ ἀνοίξει τοὺς κόλπους του. » Καὶ ἀμέσως ἀπεχαιρέτισε τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἐγγόνους αὐτοῦ, εὐλογήσας πάντας ἀλληλοδιαδόχως, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπόντας.

» Ἡ αὐτοκράτειρα, εἰδοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Μάνδτ, ἐπέστρεψε καὶ ἔμεινε μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐπειδὴ δὲ ἔκλαιε, τὴν παρεμύθει ὁ αὐτοκράτωρ, παρακαλῶν ἐπιμόνως αὐτὴν νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ὑγείας της, καὶ νὰ περιποιηθῇ ἑαυτὴν χάριν τῆς οἰκογενείας της.

» Ἦλθον δὲ παρὰ τὴν κλίνην αὐτοῦ καὶ πιστοί τινες φίλοι, ὡς ὁ κόμης Ὀρλόφ, καὶ ὁ κόμης Ἀδλερβέργ, καὶ ὁ πρίγκηψ Δολγορούκης, οὓς ἀπεχαιρέτισεν ἐπίσης ὁ αὐτοκράτωρ. Μετ' αὐτοὺς, ζητήσας νὰ ἴδῃ τὰς θεράποντάς του (valets de chambre), τοὺς ὑπηρέτας του, καὶ τοὺς ἀρχαίους ἐπιλέκτους τῶν ἀνακτόρων, ἀπέτεινε πρὸς πάντας λόγους παραμυθίας. Πρὸς δὲ τὴν Κ. Ῥόχῤβεκ, πρώτην ἀμφίπολον τῆς αὐτοκρατείρας εἶπε· « Φοβοῦμαι μὴ δὲν σ' εὐχαρίστησα ὅσον ἔδει διὰ τὰς πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν περιποιήσεις σου ὅτε ἦτο ἐσχάτως ἀσθενής. Ἔσο καὶ τοῦ λοιποῦ δι' αὐτὴν ὅ,τι ἦσο καὶ ζῶντός μου, καὶ ἄσπασόν μοι τὸ ὡραῖόν μου Πετερχόφ ὅταν πρωτοϋπάγῃς μετ' αὐτῆς ἐκεῖ. »

» Διατάξας δὲ μόνος τὰ τῆς κηδείας του, παρήγγειλε νὰ ἀναγγείλωσι διὰ τοῦ τηλεγράφου εἰς Μόσχαν καὶ Βαρσοβίαν τὸν προσεχῆ θανατόν του.

» Εἰδοποιηθεὶς ἐν τοσούτῳ ὅτι ἔφθασεν ὁ υἱὸς τοῦ πρίγκηπος Μεντσικόφ κομίζων ἐπιστολὰς τοῦ πατρός του, δὲν ἠθέλησε νὰ τὰς ἀναγνώσῃ εἰπών· « Μήπως δύνανται νὰ μὲ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὸν κόσμον; »

» Εἰς ταῦτα ἠναλώθησαν αἱ πρῶται ὧραι τῆς πρωΐας, καθ' ἃς ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἱλαρὸς, καὶ ὡς ἂν μὴ ἔπασχε· πάντες δὲ ἐθαύμαζον τὴν εὐστάθειαν καὶ τὴν γαλήνην μεθ' ὧν ἀνέμενε τὸν θάνατον. Τὴν ἑνδεκάτην, ἡ πνοή του ἐγένετο δυσκολωτέρα καὶ ἔπαυσε τοῦ ὁμιλεῖν.

» Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἅπας ὁ λαὸς συνέῤῥευσεν εἰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἐδέοντο μετὰ δακρύων ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος.

» Περὶ μεσημβρίαν, ἀναλαβὼν τὸν λόγον, ἔστειλεν

ἐγκαρδίους ἀσπασμοὺς πρὸς φίλον δεδοκιμασμένον καὶ πιστὸν, καὶ παρήγγειλε τὸν πρωτότοκον υἱόν του νὰ εὐχαριστήσῃ ἐξ ὀνόματός του τὴν φρουρὰν τῆς Σεβαστουπόλεως· μετὰ δὲ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐξέψυξεν ἄνευ ὀδύνης καὶ ἄνευ ἀγωνίας. Ἐξηπλωμένος ἐπὶ ἁπλουστάτης κλίνης στρατιωτικῆς, καὶ ἐσκεπασμένος μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ μανδύου του, εἶχε γαλήνιον τὸ πρόσωπον, οὗτινος τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐσεβάσθη καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος.

» Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ὑπερηγάπα τὴν οἰκογένειάν του· ἦτο σύζυγος εὔνους καὶ προσηνὴς, πατὴρ φιλοστοργότατος καὶ ἄγρυπνος. Θαυμαστὸς ἦτο ὁ οἰκειακὸς βίος του, διότι ἁπλότης μεγίστη ἐπεκράτει μεταξὺ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Καὶ πατὴρ, καὶ μήτηρ, καὶ τέκνα ἐφέροντο πρὸς ἀλλήλους ὡς ἁπλοῖ καὶ τίμιοι ἰδιῶται. Ποτὲ ὅτε ἦσαν μόνοι δὲν ἐδέχετο νὰ τὸν ὀνομάζωσι τὰ τέκνα του *Μεγαλειότατον*, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετάς.

» Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος κατέλιπεν ἓξ τέκνα· τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον τὸν Β'., τὰς μεγάλας δουκήσσας Μαρίαν, χήραν τοῦ δουκὸς Λεῦχτεμβέργ Μαξιμιλιανοῦ, καὶ Ὄλγαν, σύζυγον τοῦ διαδόχου Βυρτεμβέργης, καὶ τοὺς μεγάλους δοῦκας Κωνσταντῖνον, Νικόλαον, καὶ Μιχαὴλ, ἐξ ὧν οἱ δύο τελευταῖοι εἰσὶν ἔτι ἄγαμοι. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος, καὶ ἡ Μαρία, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔχουσι τέκνα, ἡ δὲ Ὄλγα οὐχί. Πλὴν δὲ ταύτης, διαμενούσης εἰς Στουτγάρδην, ὅλα τὰ ἄλλα τέκνα καὶ οἱ ἔγγονοι τοῦ αὐτοκράτορος κατῴκουν μετ' αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συμβιοῖ μετὰ πάντων ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην· τοὺς ἔβλεπε δὲ καθ' ἑκάστην καὶ πολλάκις ἐντὸς τῆς ἡμέρας, καὶ ἐπεσκέπτετο τοὺς ἐγγόνους του διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ὑγιαίνωσι, φροντίζων μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας περὶ τῆς ἀγωγῆς των, ἵν τινα ἀνέθετεν εἰς ἄνδρας δεδοκιμασμένους καὶ πιστούς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, ἡ δούκησσα Λεύχτεμβεργ ἐπανέλαβε τὸν ἀρχαῖον τίτλον τῆς μεγάλης δουκήσσης· πρὸς δὲ τὰ τέκνα αὐτῆς, ἅτινα περιεποιεῖτο ἰδιαζόντως ὁ πάππος των παρευρισκόμενος πάντοτε καὶ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τὸ γεῦμά των, ἀπενεμήθη ὁ τῆς *αὐτοκρατορικῆς ὑψηλότητος*.

» Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο πολίτευμα τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου δύο εἶχε πηγάς, τὴν πατρικὴν στοργήν, καὶ τὴν πολιτικὴν προνοιαν· ἤθελε νὰ συσφίγξῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμοὺς διὰ νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν δυναστείαν του· ἤθελε νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν του ἄνευ σπαραγμῶν, καὶ νὰ ἐξαλειφθῇ τοῦ λοιποῦ πᾶς δισταγμὸς ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ διαδόχου· ἤθελε τέλος πάντων νὰ περιστοιχίσωσι, ζῶντος αὐτοῦ ἔτι, ὅλα του τὰ τέκνα τὸν ἀδελφόν των Ἀλέξανδρον· καὶ ἐπέτυχεν. Ὅθεν καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει σήμερον ἐν Ῥωσίᾳ ὅτι ἡ αὐτὴ ἕνωσις ὑπάρχει καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ἦτο ἀνάγκη νέας εἰς τοῦτο συνδρομῆς, ἡ χήρα τοῦ Νικολάου ἤθελε χορηγήσει αὐτὴν διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς της, καλῶς ἐννοοῦσα ὅτι σεβομένη τὴν θέλησιν του ἀποδίδει τὴν καλλίστην τῶν τιμῶν εἰς τὴν μνήμην του. Καὶ ἐπειδὴ ἀγαπῶσιν εἰς ἄκρον αὐτὴν τὰ τέκνα της, οὐδεὶς ἤθελε τολμήσει νὰ παρακούσῃ.

» Μετὰ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἠγάπα ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν

Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ὁ Α'.

φύμην του Ἑλένην, ἐπαινουμένην διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εἰς ἐκεῖνον ἀφοσίωσιν, χήραν τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ, καὶ θυγατέρα τοῦ πρίγκηπος Παύλου τοῦ ἐκ Βυρτεμβέργης, ἀποθανόντος πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν Παρισίοις. Ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἐπεσκέπτετο καθ' ἑκάστην, ἀγαπῶν νὰ συνδιαλέγεται μετ' αὐτῆς, καὶ νὰ ζητῇ τὴν γνώμην της περὶ τῶν σπουδαιοτάτων ὑποθέσεών του.

» Γνωστὰ εἰσι τὰ κατὰ τὴν νόσον τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Μόλις ἔμαθεν ὁ λαὸς τῆς Πετρουπόλεως ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἠσθένει, καὶ συνεταράχθη ἅπας· ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τὰ πάντα, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀσθενείας, καὶ τὰ αἴτια, καὶ τὰς προόδους αὐτῆς, καὶ πῶς ἐσβέσθη τόσῳ ταχέως ἡ ἀναγκαιοτάτη ἐκείνη ζωή. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ πάγκοινος θλῖψις, ὥστε ἔσπευσαν νὰ ἐκθέσωσιν ἐν λεπτομερείᾳ τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ νὰ δείξωσιν εἰς τὸ περίλυπον πλῆθος τὰ λείψανα τοῦ ἡγεμόνος του. Πάντα λοιπὸν ἐγένοντο γνωστά, καὶ τὸ σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐξετέθη ἀνοικτὸν μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ταφῆς του.

» Ἀποθνήσκων ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος παρήγγειλε τὴν σύζυγόν του νὰ μηνύσῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν της, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας, ὅτι δὲν ἐμνησικάκει διὰ τὴν οὐδετερότητα ἣν ἐφύλασσεν οὗτος κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον χάριν τῶν συμφερόντων τῆς Πρωσίας, διότι ἴσως ἡ πολιτικὴ αὕτη ἀποβῇ ποτε ὠφέλιμος πρὸς πάντας· ἀλλ' ὅτι ἐζήτει ἀπ' αὐτοῦ νὰ διατηρήσῃ τὰ πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἀγαθά του αἰσθήματα, καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ τὰς τελευταίας συμβουλὰς τοῦ πατρός του. Ἠνίττετο δὲ τὰς ἐξῆς παραγγελίας εὑρισκομένας ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Φρεδερίκου Γουλλιέλμου Γ'· « Φυλάχθητι, φιλτατέ μου Φρεδε-
» ρίκε, ἀπὸ τῆς μανίας τῶν νεωτερισμῶν, κατα-
» στάσης τοσούτῳ γενικῆς· φυλάχθητι ἀπὸ τῶν
» πολυαρίθμων θεωριῶν αἵτινες κυκλοφοροῦσι μὲν
» ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζονται· ἀλλὰ συγχρόνως φυλά-
» χθητι καὶ ἀπὸ τῆς ἐναντίας ὑπερβολῆς ἥτις ἐπί-
» σης δύναται νὰ καταστάθῇ ὀλεθρία, τῆς ἀπολύ-
» του προτιμήσεως τῶν ἀρχαίων θεσμοθεσιῶν τοὺς
» δύο τούτους σκοπέλους ἀποφεύγων θέλεις κατορ-
» θώσει ἐπωφελεῖς βελτιώσεις. Φύλαττε ὅσον ἐξήρ-
» τηται ἀπὸ σοῦ ἁρμονίαν μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν
» δυνάμεων. Εἴθε ἡ Πρωσία, ἡ Ῥωσία, καὶ ἡ Αὐστρία
» μὴ χωρισθῶσι πώποτε! διότι ἡ ἕνωσις αὐτῶν εἶ-
» ναι ἡ ἐγγύησις τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. »

» Τὴν περφροντισμένην ἀγωγὴν τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Νικολάου ἐτελειοποίησεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ διὰ τῆς πείρας, προσλαβὼν αὐτὸν συνεργάτην ἀπὸ δεκαπέντε ἐτῶν. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἔχει καὶ νοῦν, καὶ κρίσιν ὀρθὴν, καὶ εὐθύτητα, καὶ πρὸς τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρος κέκτηται καὶ σπανίαν σταθερότητα. Γνωρίζει κάλλιστα τοὺς ἀνωτέρους ὑπηρέτας τοῦ δημοσίου καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ ῥέπει φύσει πρὸς τὴν εἰρήνην μᾶλλον ἢ τὸν πόλεμον. Ἔχει δὲ ἀνάστημα ὑψηλὸν,

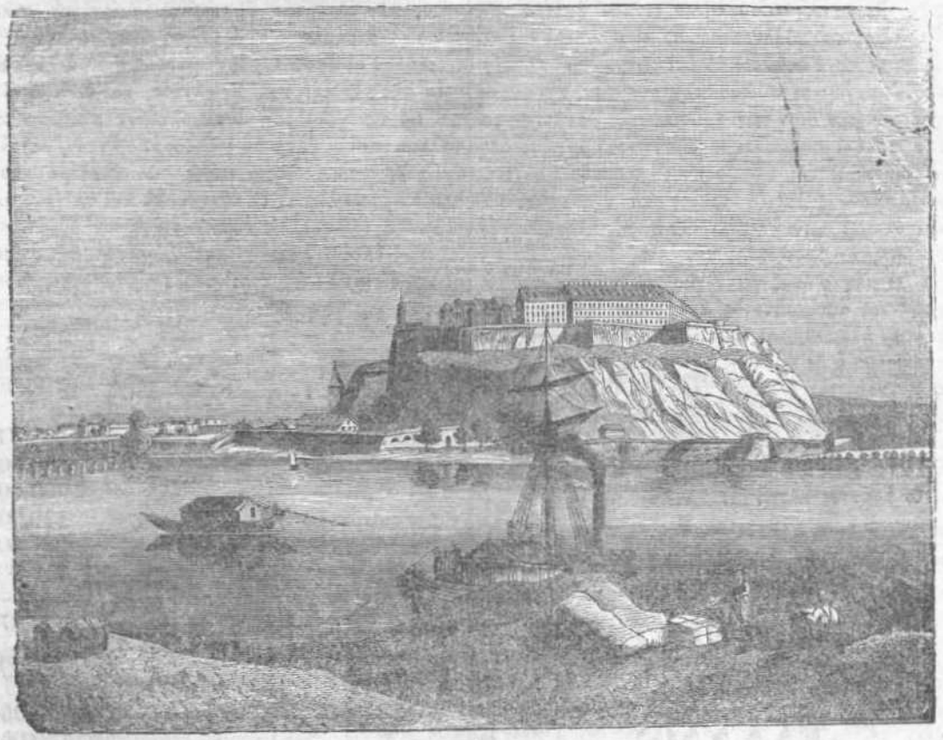

Πετρούπολις.

πρόσωπον παρομοιάζον τὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Πρωσίας, καὶ τρόπους διακεκριμένους· ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία, θυγάτηρ τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Ἕσσης, ἐνόησεν ἐξ ἀρχῆς τὴν μέλλουσαν θέσιν της, καὶ προητοιμάσθη δεόντως. Ὅθεν πρὶν ἔτι ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς πατρίδος της ἐδιδάχθη τὴν Ῥωσικὴν διὰ νὰ συγκοινωνῇ, ὡς ἔλεγεν, ἀπ' εὐθείας μετὰ πάντων ὅσοι ἤθελον νὰ τῇ ὁμιλήσωσι περὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων. Ὀρθῶς ποιοῦσα ἐλησμόνησεν ὅτι ἦτο Γερμανίς, καὶ ἐγένετο ὅλη Ῥῶσος· καὶ ὅτε ὁ λαὸς εἶδε τοῦτο, ἠγάπησεν αὐτήν.

» Ὁ μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, λέγεται ἀνὴρ διακεκριμένος, νουνεχὴς καὶ πλήρης πνεύματος. Ζῶντος τοῦ πατρός του ἦτο ὑπὲρ τοῦ πολέμου, καὶ ἐνθέρμως εἰργάζετο ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ χαρακτήρ του εἶναι ζωηρὸς, πολλάκις δὲ καὶ ὁρμητικός· ἐνίοτε μάλιστα παραφέρεται, καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει τὸν πατέρα του. Εἶναι μέλος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου καὶ μέγας ναύαρχος, διευθύνων τὸ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργεῖον. Ἐπεχείρισε πολλὰς θαλασσοπορίας, καὶ ἀγαπᾷ εἰς ἄκρον τὸν βίον τῶν ναυτικῶν ὧν ἀπέκτησε καὶ τὰς ἕξεις· ὀλίγον φροντίζει περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον περὶ τῆς κομψότητος τοῦ ἤθους καὶ τῆς ὁμιλίας του. Εἶναι δὲ μικρὸς τὸ ἀνάστημα, καὶ σύζυγον ἔχει πριγκήπισσαν τῆς Σὰξ Ἀλτεμβούργης, ἀδελφὴν τῆς βασιλίσσης τοῦ Ἀνοβέρου.

» Ὁ μέγας δοὺξ Νικόλαος, τρίτος υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορος, ἔχει εἰκοσιτεσσάρων σχεδὸν ἐτῶν ἡλικίαν, καὶ εἶναι γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ μηχανικοῦ· ὁ δὲ ἀδελφός του, ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ, νεώτερος ἓν ἔτος, εἶναι ἀνώτερος ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ· ἀμφότεροι δὲ εἰσὶν ὡραιότατοι, πεπαιδευμένοι, νουνεχεῖς, καὶ ἐγκρατεῖς τῶν γνώσεων ὅσαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὸν στρατιωτικὸν κλάδον ὃν ἕκαστος αὐτῶν διευθύνει.»

ΠΟΛΙΤΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

—o—

Ἐρανιζόμεθα ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς τὰς ἑπομένας πολιτειογραφικὰς εἰδήσεις·

Γεωργία.

« Ὁ σημαντικὸς οὗτος κλάδος τῆς βιομηχανίας τοῦ ἔθνους δὲν προώδευσε μὲν εἰσέτι ἱκανὰ ὡς πρὸς τὰς κατ' ἔκτασιν μεθόδους καὶ τὰ συστήματα, ἀνεπτύχθη ὅμως μεγάλως ὡς πρὸς τὴν κατ' ἔκτασιν καλλιέργειαν καὶ τὴν παραγωγήν· ἔχον δὲ τόσας ἀνάγκας νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἔθνος, ἔπραξε τὸ ὠφελιμώτερον ἀναλόγως τῶν μέσων καὶ τῆς ἐκτάκτου θέσεως εἰς ἣν εὑρέθη, ἐπιδοθὲν μετ' ἄκρας φιλοπονίας καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα προηγουμένη πεῖρα ἀπέδειξεν ὡς τὰ καταλληλότερα διὰ τὸ κλίμα τοῦ τόπου· οὐχ ἧττον ὅμως διὰ τῆς συστάσεως τοῦ Γεωργικοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Β. Δενδροκομείου, διὰ τῆς καθ' ἑκάστην ἐνεργουμένης παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν εἰσαγωγῆς καὶ διανομῆς τελειοτέρων γεωργικῶν ἐργαλείων, σπόρων, φυτῶν, συγγραμμάτων, ἐδόθη ἡ ἀναγκαία ὤθησις εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, καὶ ἤδη εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν κτηματιῶν ἤρχισε ν' ἀπαντᾶται τὸ πνεῦμα τῆς προόδου καὶ τῶν βελτιώσεων.

» Ἐὰν μ' ὅλα ταῦτα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων τῆς Ἑλλάδος, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐλαιώνων, ἀμπελώνων, μωρεώνων, συκώνων κατεστράφησαν, οἱ ἀροτῆρες βόες, τὰ κτήνη, αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ἀποθῆκαι ὅλαι ἠφανίσθησαν, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἐπὶ πολλοῖς ἔπαυσε, καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ εἰς τὴν γεωργίαν ἀπησχολημένα πρότερον κεφάλαια ἔπαθον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ὅτι ὄχι μόνον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνωτέρω κεφαλαίων κατεβλήθησαν ἐκ νέου, ἀλλὰ καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα ἐπὶ πολλοῖς ἐτριπλασιάσθησαν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ τῶν σπανίων κατορθωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἡ μέχρι τοῦδε κατάστασις καὶ ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας.

Στατιστική.

Γαῖαι καλλιεργούμεναι.

Δημητρ. καρποί.	»	Στρέμ.	3,649,870
Ἐλαιῶνες.	»		600,000
Ἀμπελῶνες.	»		900,000
Σταφιδαμπελῶνες.	»		120,000
Μωρεῶνες.	»		240,000
Συκῶνες.	»		150,000
Τὸ ὅλον, στρέμματα			5,759,870

Κτηνοτροφία.

Πρόβατα καὶ αἶγες.		5,600,000
Βόες καὶ ἀγελάδαι.		160,000
Βούβαλοι.		2,000
Ἵπποι.		90,000
Ἡμίονοι.		30,000
Ὄνοι.		7,000

Προϊόντα.

Δημητριακοὶ καρποί.

Σῖτος.	κοιλ.	2,669,000
Κριθή.		1,223,600
Σμιγος.		878,000
Σήκαλη.		50,000
Δίμηνος.		50,000

Ἀραβόσιτος.		2,830,000
Καλαμπόκι.		281,900
Βρέμος.		280,000
Τὸ ὅλον, κοιλά		8,246,900
Ἔλαιον.	ὀκ.	1,600,000
Οἶνος.	»	16,200,000
Μέταξα.		70,000
Σταφὶς κορινθ.	λίτρ.	60,000,000
Βαλανίδια.	καντάρια.	14,000
Ἔρια.	ὀκάδες.	1,500,000
Βούτυρον.		
Τυρός.		

Ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων κατοίκων ἀναβαίνει εἰς 236,676, *ἐξ ὧν·*

Κτηματίαι.	52,590
Γεωργοί.	111,330
Ποιμένες.	37,669
Ἐργάται.	35,089

Ἐμπορία.

Ἔμποροι.	9300
Ναυτικοί.	27300
Εἰσάγονται κατ' ἔτος ἐμπορεύματα ἀξίας δραχμῶν.	24,980,000
Ἐξάγονται δὲ ὅμοια ἀξίας.	12,820,000

Πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη

	1821	1832	1842	1852
Χριστιανοί.	712608.	853003.	1002118.	675646
Κάτοικοι Ὀθωμανοί				90830
Αὔξησις	30962	117359	326472	

» Ἡ Ἑλλὰς ἐν διαστήματι εἴκοσι περίπου ἐτῶν ἠδυνήθη νὰ διπλασιάσῃ ἐπὶ πολλοῖς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων της· εἰς τὰς δενδροφυτείας μόνας κατεβλήθησαν πλέον τῶν 200 ἑκατομμυρίων· ἂν δ' εἰς ταῦτα προστεθῶσι καὶ τὰ καταβληθέντα πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν πυροπληθεισῶν πόλεων, κωμῶν καὶ χωρίων, πρὸς σύστασιν νέων πόλεων καὶ συνοικισμῶν, λογιζομένων ὁμοῦ πλέον τῶν 200 χιλιάδων οἰκοδομῶν παντὸς εἴδους πρὸς δραχ. 500—60000, ἐκτὸς τῶν δημοσίων καταστημάτων καὶ τῶν δημοτικῶν, τῶν προκυμαιῶν καὶ μύλων, τῶν ἱερῶν ναῶν, τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων. Πρὸς, δὲ, εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν, ἐπαυξηθὲν κατὰ τὰ δύο τρίτα περίπου, εὑρίσκομεν ὅτι τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀναβαίνουσιν εἰς πολλὰς ἑκατοντουτίας ἑκατομμυρίων δραχμῶν, καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ ἐνεργητικότης, ἣν κατέβαλε τὸ ἔθνος ἐπὶ τούτων ὡς ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων, δὲν ἐσυγχώρησαν εἰς αὐτὸ νὰ βελτιώσῃ κατὰ μέρος καὶ τὰς τέχνας, ὥστε νὰ ἔχῃ προϊόντα ἄξια νὰ συγκριθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων προηγουμένων καὶ παλαιοτέρων εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἐθνῶν.»

Η ΥΠΟ ΣΑΜΟΥΗΛ ΔΥΧΟΒΡΕΤΟΥ

Εἰκὼν τῆς ἐν Νεοβούργῳ μονῆς (Abbaye).

—o—

Ὁ Δυχοβρέτος ὅστις ἐγεννήθη ἐκ μικρᾶς καὶ πτωχῆς οἰκογενείας, ἦτο μικρόσωμος, χωλὸς, κυφόνωτος, δύσμορφος καὶ τραυλός· ἀλλὰ τὰς φυσικὰς ταύτας ἐλλείψεις ἀνεπλήρουν ἀγνὴ ψυχὴ καὶ νοῦς εὐφυής. Μὴ ἔχων πόρον ζωῆς ἐδόθη περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν σχεδὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὅπως ἐξοικονομῇ κἂν τὰ ποὺς τροφὴν ἀναγκαῖα· ἀλλὰ συγχρόνως ἐπεθύμει νὰ ἐπιτύχῃ καὶ καλὸν διδάσκαλον ἵνα ἐπιδώσῃ εἰς τὴν τέχνην πρὸς ἣν παιδιόθεν ἠσθάνετο κλίσιν. Κατὰ καλὴν δὲ αὐτοῦ τύχην παρέλαβεν αὐτὸν ὡς μαθητὴν ὁ τότε ἄριστος ζωγράφος Ἀλβέρτος Δύρος ἢ Δυρέρος· ἀλλὰ στερούμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἠναγκάζετο νὰ ἀσχολῆται εἰς ἔργον μᾶλλον βιοποριστικὸν ἢ συντεῖνον εἰς τὴν κατὰ τὴν τέχνην τελειοποίησιν αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα κατεγίνετο νὰ ἰχνογραφῇ καὶ χρωματίζῃ περιπετάσματα (tapisseries), μόλις καὶ οὕτως ἐξοικονομῶν τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Φλεγόμενος ὅμως ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν τέχνην διακαῆ ἔρωτα, διῆγε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτὸς καταγινόμενος εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ διδασκάλου του καὶ ἄλλων διασήμων ζωγράφων· τὰς δὲ ἑορτὰς, ὅτε οἱ λοιποὶ αὐτοῦ συμμαθηταὶ ἐπανεπάυοντο διασκεδάζοντες, οὗτος ἐξήρχετο τῆς πόλεως καὶ κατεγίνετο ἀπεικονίζων τας καλλονὰς τῆς φύσεως. Ταῦτα ὅμως ἔπραττεν ἐν τῷ κρυπτῷ, φοβούμενος τοὺς χλευασμοὺς τῶν συμμαθητῶν του, καὶ ἰδίως τῆς συζύγου τοῦ διδασκάλου του, γυναικὸς ἰδιοτρόπου καὶ λίαν φιλαργύρου, ἥτις συνεθίζεν οὐ μόνον νὰ ἐμπαίζῃ τὸν δυστυχῆ Δυχοβρέτον διὰ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐλλείψεις, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐπιπλήττῃ πικρῶς, ὡς δωρεὰν παρὰ τῷ συζύγῳ αὐτῆς μαθητεύοντα. Τὰ πάντα ὅμως ὑπέμενε καρτερικῶς καὶ ἀγογγύστως ὁ δυστυχὴς Δυχοβρέτος χάριν τῆς τέχνης, δι' ἀγάπην τῆς ὁποίας ἐστερεῖτο πολλάκις καὶ μέρους τῆς τροφῆς του, προτιμῶν νὰ προμηθεύεται διὰ τοῦ ὀλίγου ἀργυρίου του χρώματα καὶ γραφίδας, ἢ ἄρτον καλῆς ποιότητος καὶ ἄλλα τρόφιμα. Ἡ ὑπερώφιος κατοικία του, ὡς μὴ δυναμένου νὰ ἐνοικιάζῃ εὐπρεπέστερον δωμάτιον, ἐφαίνετο ὡς μικρά τις πινακοθήκη ἐκ τῶν διαφόρων εἰκόνων ἃς ἐζωγράφει τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς νύκτας. Μεταξὺ δὲ τῶν πινάκων τούτων ἦτο καὶ τὸ ἀφομοίωμα τῆς ἐν Νεοβούργῳ μονῆς μετὰ τῶν περιχώρων, τὸ ὁποῖον ὁ

Δυχοβρέτος ἐθεώρει ὡς τὸ ἀριστούργημά του· μόλις εἶχε φέρει εἰς πέρας αὐτό, καὶ προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, οὗ ἕνεκα ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ κλινήρης καὶ ἄεργος ὁλόκληρον σχεδὸν ἑβδομάδα, διαρκούσης τῆς ὁποίας κατηνάλωσε τὴν μικράν του περιουσίαν· ἑπομένως ἐσκέφθη νὰ πωλήσῃ μίαν ἐκ τῶν εἰκόνων του. Ὡς τοιαύτην δὲ ἐθεώρησε καταλληλοτέραν τὴν παριστῶσαν τὴν ἐν Νεοβούργῳ μονήν. Περιτυλίξας αὐτὴν διὰ χειρομάκτρου ἐξῆλθε τῆς οἰκίας του πορευόμενος πρός τινα γνωστόν του παντοπώλην, ὅστις συνείθιζε ν' ἀγοράζῃ πρὸς μεταπώλησιν καὶ ἄλλας εἰκόνας. Ἐνῷ δὲ ὥδευε συλλογιζόμενος εἰς ἣν ἤθελεν εὑρεθῇ ἀμηχανίαν, ἂν τυχὸν δὲν εὕρῃ νὰ ἐκποιήσῃ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἢ ἄλλην εἰκόνα, εἶδε πλῆθος λαοῦ συνηθροισμένον εἰς τινα οἰκίαν παρ' ἣν διήρχετο, καὶ κινούμενος ἐκ περιεργείας ἐπλησίασε καὶ εἶδεν ὅτι ἐδημοπρατεῖτο συλλογὴ παντοίων καλλιτεχνημάτων· ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ὠφεληθῇ τῆς περιστάσεως, δημοπρατῶν, εἰ δυνατόν, καὶ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα· διὸ πλησιάσας τὸν κήρυκα παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐκθέσῃ εἰς πλειστηριασμὸν καὶ αὐτήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίσταζεν ὁ κήρυξ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐνθέρμους δεήσεις τοῦ Δυχοβρέτου, ἔλαβε τὴν εἰκόνα, παρετήρησεν ὀλίγον αὐτήν, καὶ δείξας πρὸς τοὺς περιεστῶτας, *τρία τάλληρα διὰ τὴν εἰκόνα ταύτην* ἀνέκραξε, *τρία τάλληρα* εἶτα στραφεὶς ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους *τρία τάλληρα ἐπανέλαβε, τρία τάλληρα.* Ἐντοσούτῳ ἅπαντες ἐθεώρουν ἀσκαρδαμυκτὶ τὴν εἰκόνα, καὶ οὐδεμία ἀκόμη προσφορὰ ἐγίνετο· ὥστε ὁ δυστυχὴς Δυχοβρέτος ἤρχισε νὰ ἀπελπίζεται καὶ ἀγανακτῇ, διότι οὐδὲ ἀντὶ τριῶν ταλλήρων ἐξετιμᾶτο τὸ ἀριστούργημά του! Ἐνῷ δὲ διενοεῖτο καθ' ἑαυτόν, *τρία τάλληρα* ἀνέκραξε καὶ τρίτην φορὰν ὁ κήρυξ, καὶ ἐχαμήλωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ διὰ νὰ παραδώσῃ τὴν εἰκόνα πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην, ὡς μὴ ἀγοραζομένην· ἀλλὰ φωνὴ κράξασα εἰκοσιπέντε *τάλληρα*, ἠκάγκασε ν' ἀνυψώσῃ καὶ πάλιν τὴν εἰκόνα ἐπαναλαβὼν τὸ, *εἰκοσιπέντε τάλληρα.* Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην ὁ Δυχοβρέτος ἐνεθαρρύνθη καὶ ὀρθούμενος ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν του, ἐζήτει νὰ ἴδῃ τὸν προτείναντα τοὺς εὐλογημένους τούτους λόγους· ποία δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις ὅτε εἶδε τὸν παντοπώλην πρὸς ὃν διευθύνετο! *Εἴκοσι καὶ πέντε τάλληρα* ἀνέκραξε καὶ πάλιν ὁ κήρυξ. Πεντήκοντα ἐφώναζεν ἄνθρωπός τις μεγαλόσωμος καὶ καλῶς ἐνδεδυμένος, Καὶ ὁ Δυχοβρέτος ἐσκίρτα ὑπὸ χαρᾶς. *Ἑκατὸν τάλληρα*, ἐπανέλαβεν ὁ παντοπώλης. *Διακόσια* ὁ ἕτερος! . . . . 300—400—1000! . . . Καὶ ἐνταυτῷ βαθεῖα σιγὴ κατέλαβε τοὺς περιεστῶτας, οἵτινες περιεκύκλωσαν τοὺς πλειοδοτοῦντας, ἱσταμένους ὡς δύο μονομάχους ἀπέναντι ἀλλήλων.

Δύο χιλιάδας ἐπανέλαβεν ὁ παντοπώλης — *Δέκα χιλιάδας*, ἔκραξε πλήρης θυμοῦ ὁ μεγαλόσωμος. — *Εἴκοσι χιλιάδας*, ὁ παντοπώλης ὠχριῶν καὶ ἀσθμαίνων. — *Τεσσαράκοντα*, ὁ ἕτερος στεντορείᾳ τῇ φωνῇ καὶ ὡς μαινόμενος· ἐνταῦθα ἐδίσταζεν ὁ παντοπώλης, ἀλλὰ βλέμμα ὑπεροπτικὸν τοῦ ἀντιπάλου τὸν παρεκίνησε ν' ἀνακράξῃ· *πενήκοντα χιλιάδας τάλληρα.*

Διστάζαντος ὀλίγον καὶ τοῦ μεγαλοσώμου, ἡ σιωπὴ κατέστη βαθυτέρα, καὶ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ προσηλώθησαν ἐπ' αὐτοῦ· τότε λαβὼν οὗτος εἰς χεῖρας τὴν εἰκόνα παρετήρει αὐτὴν μετὰ πλείστης ὅσης προσοχῆς. Ἐν τοσούτῳ ὁ Δυχοβρέτος ὑπὸ τοιαύτης χαρᾶς κατελήφθη θεωρῶν τὴν ἀπροσδόκητον βελτίωσιν τῆς τύχης του, ὥστε ἀμφίβαλλε τρόπον τινὰ ἂν ἐγρηγορῇ, ἢ ὀνειροπωλῇ . . .

Ἀφοῦ δὲ ὁ μεγαλόσωμος, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων εὐγενῶν τῆς Γερμανίας, ὁ Κόμης Δυγκελσβάχ, ἰδιοκτήτης τῆς εἰκονιζομένης μονῆς καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, παρετήρησεν ὀλίγον τὴν εἰκόνα . . . . *ἑκατὸν χιλιάδας τάλληρον*, ἀνέκραξεν! . . . 125,000 εἶπε πάλιν ὁ παντοπώλης! . . . *Τὸ πρωτότυπον ἀντὶ τοῦ ἀφομοιώματος, καὶ εἰς τὸν διάβολον νὰ ὑπάγῃς*, ἀνεκραύγασε τότε ὁ κόμης μὲ ἦθος ἀποφασιστικὸν καὶ ὑπεροπτικόν! . . . Τοῦτο ἀκούσας ὁ παντοπώλης ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ ἡττηθείς. Ὁ δὲ κόμης κρατῶν τὴν εἰκόνα ἐξήρχετο τροπαιοῦχος καὶ πλήρης χαρᾶς, ὅτε πλησιάσας αὐτὸν ὁ Δυχοβρέτος, *Κύριε*, εἶπε, *σᾶς παρακαλῶ* . . . . Στρέψας δὲ ὁ κόμης καὶ ἰδὼν τὸν δύσμορφον, σχεδὸν ῥακένδυτον καὶ ἐπὶ βακτηριῶν στηριζόμενον τοῦτον ἄνθρωπον, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ἐπαίτης ζητῶν βοήθειαν· διὸ εἰσήγαγε τὴν χεῖρα εἰς τὸν κόλπον ὅπως λάβῃ μικρόν τι νόμισμα . . . . *Μὲ συγχωρεῖτε*, ἐπανέλαβεν ὁ Δυχοβρέτος, *ἐγὼ εἶμαι ὁ ἰδιοκτήτης καὶ ζωγράφος τῆς εἰκόνος ταύτης· πότε λοιπὸν θὰ λάβω τὴν κατοχὴν τῆς μονῆς καὶ κτημάτων μου;* — *Συμπάθειον*, εἶπεν ὁ κόμης, καὶ ἐξαγαγὼν τὸ χαρτοφυλάκιον ἔγραψε γραμμάτιον, ὃ δοὺς εἰς τὸν Δυχοβρέτον, *ἰδού, φίλε μου*, ἐπρόσθεσε, *τὸ ἀναγκαῖον ἔγγραφον ἵνα λάβῃς ἀμέσως τὴν κατοχὴν τῆς ἰδιοκτησίας σου* . . . . . Καὶ χαιρετίσας αὐτὸν φιλοφρονέστατα ἀπεμακρύνθη. Τότε ὁ Δυχοβρέτος ἐνόησε κάλλιστα ὅτι δὲν ὠνειροπόλει. Καὶ τῷ ὄντι ἀμέσως ἔλαβε τὴν διακατοχὴν ἁπάντων τῶν κτημάτων, ἃ μετ' οὐ πολὺ ἐπώλησε προτιθέμενος νὰ ζήσῃ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀναπαύσει, ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζωγραφικὴν χάριν διασκεδάσεως· ἀλλὰ κακῇ τύχῃ ὀλίγον ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν τούτων, διότι προσβληθεὶς ἕνεκα δυσπεψίας ὑπὸ θανατηφόρου νόσου ἀπεβίωσεν. Ἡ δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος πολυθρύλλητος εἰκὼν εὑρίσκεται νῦν παρὰ τῷ Μεγαλειοτάτῳ βασιλεῖ τῆς Βαυαρίας.

Ἰ. ΔΕ ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΠΕΡΙ ΜΕΛΙΣΣΗΣ.

—o—

Ὁμολογοῦμεν ὅτι αἰσθανόμεθα μεγίστην, ἄπειρον χαρὰν, ὁσάκις βλέπωμεν τοὺς Εὐρωπαίους ἀσχολουμένους μετ' εὐμενείας καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα· τὴν δὲ χαρὰν ταύτην αἰσθανόμεθα, οὐχὶ μόνον διότι ἀξιούμεθα τῆς ἐπιδοκιμασίας ἀνδρῶν πεφωτισμένων, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν μέσῳ τῆς τόσης καθ' ἡμῶν καταφορᾶς ὑπάρχουσι καὶ εὐγενεῖς ψυχαὶ, ἀναζητοῦσαι τὸ παρ' ἡμῖν γινόμενον καλὸν, καὶ εὐχαρίστως καταδεικνύουσαι αὐτό.

Τὴν 15 Ἀπριλίου ἐπανελάβομεν ὅσα ἔλεγεν ἡ *Union medicale* περὶ τῆς ἡμετέρας Ἰατρικῆς Μελίσσης· σήμερον δὲ κοινοποιοῦμεν καὶ νέαν ἀγαθὴν γνώμην περὶ αὐτῆς, ἀναζητοῦμενοι αὐτὴν ἐκ τῆς Gazette hébdomadaire de médecine et de chirurgie, κτλ.

« Τὸ κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον ἐκδοθὲν φυλλάδιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος, τῆς ὀνομαζομένης *Ἰατρικὴς Μελίσσης*, καὶ συντασσομένης ὑπὸ τοῦ κυρίου Γούδα, περιέχει διεξοδικὸν ἄρθρον περὶ τῆς Ἰατρικῆς ὀνοματολογίας τοῦ κυρίου Πιορρῆ, ἔλαβε δὲ ἀφορμὴν νὰ γράψῃ ταῦτα ὁ κύριος Γούδας ἐκ τῆς γενομένης ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἀκαδημίᾳ συζητήσεως *Περὶ εὐλογίας*.»

» Καί τοι δὲ λυπούμενοι νομίζομεν ὅμως ἀναγκαῖον νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν περὶ Ἑλληνικῆς ὀνοματολογίας κρίσιν ἑνὸς ἐκ τῶν διακεκριμένων Ἑλλήνων Ἰατρῶν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὅλου τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰατρικοῦ σώματος. Ὁ κύριος Πιορρῆς ἐπεκαλέσθη, ὡς γνωστὸν, ὑπὲρ τῆς ὀνοματολογίας αὐτοῦ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἐν Ἀθήναις ἰατρικῆς ἑταιρίας, φυσικὸν δὲ θέλει εὕρει ὁ κύριος Πιορρῆς τὸ νὰ δημοσιεύσωμεν καὶ ἡμεῖς Γαλλιστὶ τὰς περὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου ἐξηγήσεις ἑνὸς μέλους τῆς μνημονευθείσης σοφῆς ἑταιρίας.»

» Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ πιστὴ ἀνάλυσις τοῦ ἄρθρου τοῦ κυρίου Γούδα, γενομένη ὑπὸ τοῦ δοκιμωτάτου Ἑλληνιστοῦ, εἰς ὃν ὀφείλομεν τὴν χειρουργικὴν Παύλου τοῦ Αἰγινήτου, περὶ τῆς ὁποίας προηγουμένως ἐδημοσιεύσαμεν τὰ δέοντα.»

» Πᾶσα λέξις κατὰ τὸν κύριον Πιορρῆν πρέπει νὰ σημαίνῃ τὸ εἶδος τῆς νόσου, καὶ τὸ πάσχον ὄργανον· τοῦτο δὲ ὁ κύριος Γούδας νομίζει ὅτι εἶναι ὅσον ἐπιθυμητὸν τοσοῦτον καὶ δυσκατόρθωτον. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς δοξασίας του ταύτης ἐπιφέρει τὰς μετ' ἀγχινοίας γενομένας περὶ τούτου ἀντιρρήσεις τοῦ κυρίου Βουσκέτου, κ' ἔπειτα προσθέτει, ὅτι εἶναι πάντῃ ἄτοπον νὰ ὀνομάσωμεν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κυρίου Πιορρῆ νόσους τινας τῶν ὁποίων εἰσέτι ἀγνοοῦμεν τόν τε σχηματισμὸν, τὴν φύσιν καὶ τὴν ἕδραν· καὶ ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὀνομάσωμεν κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἄλλας, οἷον τοὺς διαλείποντας πυρετοὺς καὶ τὴν Ἰνδικὴν χολέραν, αἵτινες προσβάλλουν ὅλον τὸν ὀργανισμόν· « ὁ » κύριος Πιορρῆς, λέγει ὁ κύριος Γούδας ὀνόμασε » τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν νοσημάτων τούτων *ἰοελο* » *σπληνομέκρυνσιν*, τουτέστιν ἰὸν ἐκ τοῦ ἕλους » μακρύνοντα τὸν σπλῆνα, ἢ συντομώτερον *σπλη-* » *νομάκρυνσιν*, τὸ δὲ δεύτερον *indoloise*, τουτέσ- » τιν ἰὸν λοιμώδη ἐκ τῆς Ἰνδίας, καὶ περὶ μὲν τῆς » πρώτης ὀνομασίας παρατηροῦμεν εὐσεβάστως τὰ » ἑξῆς. Ἐπειδὴ εἰσέτι διαφιλονεικεῖται ἡ ἕδρα τῶν » διαλειπόντων πυρετῶν, εἶναι καθ' ἡμᾶς προτιμό- » τερον νὰ μεταχειριζώμεθα τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν, » ἥτις καθ' ὅλας τὰς γλώσσας, αἵτινες μετέφρασαν » αὐτὴν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, σημαίνει κατὰ τὸ μᾶλ- » λον ἢ ἧττον οὐ μόνον τὸ πρᾶγμα, τουτέστι τὸ » νόσημα, ἀλλὰ καὶ μίαν τῶν ἐπικρατεστέρων ἰδιο- » τήτων αὐτοῦ, τουτέστι τὴν διάλειψιν· Τὸ σύμ- » πτωμα δὲ τοῦτο εἶναι, ὥσπερ ἅπαντες γινώσκουσι » καὶ συχνότερον καὶ προφανέστερον τῆς μηκύνσεως » ἢ μακρύνσεως τοῦ σπληνός. Ἄλλως δὲ ἡ κατὰ » τὸν κύριον Πιορρῆν ὀνομασία οὐδόλως σημαίνει τὸ » πρᾶγμα, τουτέστι τὸν πυρετὸν, ὅστις εἶναι ἡ βά- » σις τοῦ νοσήματος. »

» Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κύριος Γούδας ἐτυμολογεῖ (analyse) τὴν λέξιν indoloise καὶ παρατηρεῖ, ὅτι ὁ κύριος Πιορρῆς δὲν ἐτήρησεν ἀναλογίαν οὐδὲ περὶ τὴν τῶν δύο τούτων μόνων λέξεων σύνθεσιν, ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ (ioelosplenomacrysie) προτάσσει τὴν λέξιν « ἰὸς » ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ (indoloise) ἐπιτάσσει αὐτήν· δικαίως δὲ παρατηρεῖ ὁ κύριος Γούδας ὅτι ἡ λέξις « Loi » οὐδὲ σημαίνει τί Ἑλληνιστὶ, οὐδὲ φυσιονομίαν τινὰ Ἑλληνικὴν ἔχει « *ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦναι τίς μάντις, λέγει*, ὁ κύριος Γούδας *ἵνα εἰκάσῃ ὅτι ἡ λέξις* « Loi » *εἶναι ῥίζα τῆς λέξεως* « *λοιμὸς* » (ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς μετὰ τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν προσθέτει καὶ τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις ὅλης τῆς περιόδου ταύτης).

» Κατὰ δεύτερον λόγον ὅλαι αἱ λέξεις τῆς ὀνοματολογίας τοῦ κυρίου Πιορρῆ πρέπει νὰ ἔχωσι καταγωγὴν ἢ τοὐλάχιστον μορφὴν Ἑλληνικήν. Κ' ἐνταῦθα ὁ κύριος Γούδας διακηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες τοὐλάχιστον ἤθελον γνωρίζει χάριν εἰς τὸν κύριον Πιορρῆν, ἐὰν ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων ἐτήρει τινὰς κανόνας, « *ἀλλ' ὁ κύριος Πιορρῆς*, λέγει ὁ κύριος Γούδας, *ἔβαλεν εἰς τὸ γονευτήριον αὐτοῦ ὅλας τὰς τῆς ἰατρικῆς λέξεις. Οὐδένα δ' ἔπειτα κανόνα, ἢ τοὐλάχιστον οὐδεμίαν ἀναλογίαν περὶ τὴν σύνθεσιν ἢ περὶ τὴν δημιουργίαν τῆς ὀνοματολογίας αὐτοῦ τηρήσας, ἔπλασε λέξεις ὑποτιθεμένας Ἑλληνικὰς, τὰς ὁποίας ὅμως ὀλιγώτερον πάντων τῶν ἄλλων ἐννοοῦσιν οἱ Ἕλληνες,* » (καὶ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς μετὰ τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν προσθέτει ὅλας τὰς διὰ κυρτῶν στοιχείων Ἑλληνικὰς λέξεις).»

» Ὁ ἀγχίνους συγγραφεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῆς Μελίσσης προσθέτει ἐπίσης ὅτι καὶ οἱ δεινότεροι τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνιστῶν ἤθελον κοπιάσει εἰς μάτην ν' ἀνεύρωσι τὴν δῆθεν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν πολλῶν ἐκ τῶν ἀκολούθων λέξεων τοῦ κυρίου Πιορρῆ, septisemie, panipemie, hypoxemie par angieraphrosie ou epidiaphratopie, Loiose, etc. ἄλλως ὁ κύριος Γούδας δὲν αἰτιᾶται ἀσυναρτησίας (inohérence) τὴν ὀνοματολογίαν τοῦ

κυρίου Πιορρῆ (1) ἐπειδὴ οὗτος ἐπεχείρησε, λέγει, χρῆμά τι ἀδύνατον, κ' ἀκατόρθωτον. Ἐνταῦθα ὁ κύριος Γούδας ἐκθέτει συντόμως μὲν ἀλλὰ σαφῶς τοὺς κανόνας, καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες συνέθετον τὰς λέξεις· συμβουλεύομεν δὲ πολλοὺς τῶν ἰατρῶν νὰ μελετῶσι καλῶς τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ κυρίου Γούδα, πρὶν ἢ χαλκεύσωσι νέας λέξεις, τὰς ὁποίας ἐξάγωσι δῆθεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐπὶ τέλους προσθέτει ὁ κύριος Γούδας, οἷος δήποτε ἐκ τῶν Εὐρωπαίων ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ λέξεις Ἑλληνικὰς μὲ χαρακτῆρας καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῶν νέων γλωσσῶν ἐξ ἅπαντος πρέπει νὰ ὑποπέσῃ εἰς πληθὺν σολικισμῶν καὶ κακοφανιῶν τοσοῦτον βαρβάρων, ὥστε δὲν ἀνέχονται τούτους οὐχὶ μόνον τὰ Ἑλληνικὰ ὦτα, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι συνειθισμένα καὶ εἰς τὰς τραχυτάτας φωνάς. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἀπέφυγε καὶ ὁ κύριος Πιορρῆς κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κυρίου Γούδα. »

» Τέλος, καὶ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἐπίκρισις τῆς Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος, ὁ κύριος Γούδας μέμφεται εὐγενῶς τὸν κύριον Πιορρῆν, ὡς λανθασθέντα κατὰ τὸ μνημονικόν, ὅτε ἐπρόφερεν ἐνώπιον τῆς ἐν Παρισίοις ἰατρικῆς Ἀκαδημίας τὰς ἀκολούθους λέξεις· « κατὰ δεύτερον λόγον ὁ κύριος » **Bouillaud**. μέμφεται τὴν ὀνοματολογίαν μου » ὡς ἐσφαλμένην, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντιτάσσω, ὅτι » τὴν ὀνοματολογίαν μου ταύτην ἐθεώρησαν ὡς ὀρ- » θὴν ἐν Ἀθήναις, ὅπου μάλιστα ἀντέλειψαν αὐτὴν » δι' ἑνὸς μεταλλοσήμου χρυσοῦ, καὶ διὰ ἑνὸς βρα- » βείου ἐκ χιλίων διακοσίων φράγκων. »

Ὁ κύριος Γούδας διαβεβαιοῖ, ὅτι οὐδέποτε ἐν Ἀθήναις ἐβραβεύθη ἡ ὀνοματολογία τοῦ κυρίου Πιορρῆ· ἀλλ' ὁ καθηγητὴς οὗτος ὑπέπεσεν εἰς μνημονικόν τι λάθος, ἐπειδὴ ἡ ἐν Ἀθήναις ἰατρικὴ ἑταιρία παρέσχε μὲν τὸ 1847 ἓν μεταλλόσημον χρυσοῦν, ἀλλὰ τὸ γέρας ἀπενεμήθη ὡς βραβεῖον ἕνεκα ἐπιστημονικῆς τινὸς πραγματείας, περὶ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, σταλείσης ὑπὸ τοῦ κυρίου Πιορρῆ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἑταιρίαν ὡς ἀγώνισμα. Ἡ δὲ πραγματεία αὕτη ἐστάλη εἰς Ἀθήνας ἑλληνιστὶ μεταπεφρασμένη· ἡ δὲ μετάφρασις ἐγένετο ἐν Παρισίοις ὑπὸ Ἕλληνος μαθητοῦ τοῦ κυρίου Πιορρῆ, τοῦ κυρίου Δαμαρέλη, ὅστις μεταφράζων οὐδὲ μίαν μετεχειρίσθη λέξιν κατὰ τὴν ὀνοματογογίαν τοῦ κυρίου Πιορρῆ, ἐπειδὴ ἦτο βεβαίως, ὅτι οὐδεὶς ἤθελεν ἐννοήσει ἐν Ἑλλάδι λέξιν τινὰ ἐκ τῶν ὑποτιθεμένων Ἑλληνικῶν.

Dr. Briau.

« Ἐκ τούτων πᾶς τις πείθεται ὅτι ὁ κύριος Πιορρῆς δὲν δύναται νὰ καυχηθῇ πολὺ διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ὀνοματολογίας αὐτοῦ κρίσιν τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, τοῦτο δὲ μᾶς λυπῇ πολύ, καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς τὸν κύριον Πιορρῆν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι μετ' ἴσης σπουδῆς ἠθέλαμεν δημοσιεύσει τὴν κρίσιν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῆς Μελίσσης, καὶ εὐνοϊκὴ ἂν ἦτο ἡ κρίσις αὕτη ὑπὲρ τῆς ὀνοματολογίας του. »

Α. Δ.

(1) Ἐνταῦθα φαίνεται ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐννόησε καλῶς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, ἐπειδὴ ὁ κύριος Γούδας δὲν αἰτιᾶται ἔλλειψιν εὐγενοῦς ζήλου τοῦ κυρίου Πιορρῆ· περὶ δὲ ἐφευναρτησίας οὐδὲν τί λέγει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τὰ περὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ναυπηγηθεισῶν φρεγατῶν, καὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Νομισματοκοπείου

ΥΠΟ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΥ.

Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Ν. Ἀγγελίδου, 1855.

—o—

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ ἀνάλυσις τοῦ προ μικροῦ ἐκδοθέντος τούτου βιβλίου, δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς *Πανδώρας*· ἀλλὰ μεταξὺ τῆς λεπτομεροῦς ἐκθέσεως περιστάσεων ὧν ὁ βραδὺς μὲν, ἀναγκαῖος δὲ πάντοτε ἔλεγχος, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διαλευκανθῶσι πολλὰ μέχρι τοῦδε ἀμφίβολα γεγονότα, νὰ ἀνορθωθῶσι πολλαὶ ἐσφαλμέναι ἰδέαι, καὶ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀξιοκατάκριτος ἐκείνη τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ροπὴ πρὸς τὸ παραδέχεσθαι ἀβασανίστως τὰς δυσμενεῖς γνώμας, ἀπαντῶνται πληροφορίαι πολύτιμοι διὰ τὸν καταγινόμενον εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ὅλη ἡ περὶ τῶν φρεγατῶν πραγματεία εἶναι περιεργοτάτη, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ δραματική.

Βεβαίως οὐδεὶς ἡμῶν ἀγνοεῖ ὁποίαν συνδρομὴν εὗρεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἑλληνικὸς ἀγὼν εἰς Ἀμερικὴν, καὶ πόσον ζωηρᾶς συμπαθείας διήγειρεν εἰς πάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς τὰς καρδίας· ἀλλ' οὐδεὶς ἴσως ἡμῶν γνωρίζει καὶ τί ἔπραξεν αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις της χάριν τοῦ ἀγῶνος τούτου, παριδοῦσα καὶ νόμους ῥητοὺς τῆς πολιτείας, ἀπαγορεύοντας τὴν ἐντὸς τοῦ κράτους κατασκευὴν πλοίων μελλόντων νὰ χρησιμεύσωσι κατ' ἄλλου κράτους φιλικοῦ, καὶ προθύμως συγκατατεθεῖσα εἰς τὸ νὰ ἀγοράσῃ τὴν μίαν τῶν ἑλληνικῶν φρεγατῶν, διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἐξαγορὰν καὶ τὸν ἀπόπλουν τῆς ἑτέρας.

Ἄξια σημειώσεως εἶναι καὶ ὅσα λέγει ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ ἀοιδίμου Κυβερνήτου· μαρτυρία τοιαύτη, ἐξερχομένη ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Κ. Κοντοσταύλου ὑπουργοῦ τοῦ Κυβερνήτου, καὶ χωρισθέντος ἐπὶ τέλους ἀπ' αὐτοῦ δι' ἑτεροφροσύνην, ἁρμόζει νὰ θησαυρισθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν αὐτὴν ἐνταῦθα·

« Οὐδεὶς σήμερον ἀρνεῖται, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἐγὼ, τὰ ἔξοχα προτερήματα καὶ τὰς ἀγαθὰς πρὸς τὴν πατρίδα διαθέσεις τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος πολίτου. Γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἀείμνηστον ἐκεῖνον ἄνδρα, καὶ δυνηθεὶς νὰ ἐκτιμήσω τὰ ἀρετάς του, ἐθρήνησα τὸν θάνατόν του ὡς κοινὴν συμφοράν· ὅταν ὁ Μοίραρχος **Lalande**, ἐπὶ τῆς φρεγάτας του, εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου μὲ ἐμὸν ἀνήγγειλε.

» Καὶ σήμερον μετὰ παρέλευσιν πλέον τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, ἀφ' ὅτου ὁ τάφος ἐσκέπασε τὸν νεκρόν του, ὅτε τὰ πάθη ἐσιώπησαν καὶ καθησύχασαν αἱ ἀχώριστοι ἀπὸ τοιούτους ἐθνικοὺς κλονισμοὺς παραφοραί, ἐκπληρῶ ἔργον συνειδήσεως, καὶ χρέος ἱερὸν ἐρχόμενος μὲ βαθεῖαν τῆς ψυχῆς μου συγκίνησιν, νὰ προσφέρω ἓν δάκρυ εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν ἀμάραντον μνήμην τοῦ μεγαλοψυοῦς καὶ ἐναρέτου ἐκείνου ἀνδρός.

» Ποτὲ ἄνθρωπος δὲν ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του μὲ πλειοτέραν ἀφοσίωσιν καὶ θερμότερον ζῆλον· οὐδέποτε ἄλλος ἀφιέρωσεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰς φυσικὰς καὶ διανοητικάς του δυνάμεις ὑπὲρ αὐτῆς, ὅσον ὁ ἔξοχος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀφιέρωσε τὰς ἰδικάς του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

»Μεθ' ὅλης τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων ἐπροσπάθησα, ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου κύκλου μου, νὰ συντελέσω μικρόν τι ὑπὲρ τῶν θερμῶν καὶ ἀθανάτων φροντίδων, τὰς ὁποίας ἀκαταπαύστως κατέβαλεν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῆς ὡραίας πατρίδος μας, ἠλεκτρίζων καὶ μεταδίδων διὰ τοῦ παραδείγματός του εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, τὸ θεῖον ἐκεῖνο πῦρ τὸ ὁποῖον ἐθέρμαινε τὴν εὐγενῆ του καρδίαν.

» Ἂν ἔσφαλε, καὶ ποῦ ἔσφαλεν, ἡ ἀδέκαστος ἱστορία θέλει διδάξει τοὺς ἀπογόνους μας, ὅταν ὁ χρόνος ἐντελῶς κατευνάσῃ τὰ ἀχώριστα ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πάθη.

» Τὸ κατ' ἐμὲ, ἂν καὶ τολμηρόν, βιάζομαι ὅμως, σεβόμενος ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ἀλήθειαν, νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μὴ συμμερίζόμενος τὰς πολιτικάς του ἀρχὰς ἀπεσύρθην. Διατείνομαι δὲ μετὰ πεποιθήσεως ὅτι οἱ μᾶλλον συνεργήσαντες εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου ἀνδρὸς, ὑπῆρξαν αὐτὸς ὁ ἀδελφός του Βιάρος, καὶ ὁ ἀχώριστος τούτου φίλος Ι. Γιανετᾶς, τῶν ὁποίων ἡ διαγωγὴ καὶ τὰ ἔργα ἠρέθισαν τὰ πνεύματα, καὶ ἐγέννησαν τὴν αὐθαίρετον ἐκείνην ἐξορίαν τῆς ὁποίας θῦμα ὑπῆρξα καὶ ἐγὼ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσης ἀθῶοι ὡς ἐγώ. »

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἄξιον ἀναγνώσεως, καὶ διὰ τοῦτο τὸ συνιστῶμεν πρός τε τοὺς φιλοίστορας καὶ τοὺς ἀγαπῶντας νὰ κρίνωσιν ἀμερολήπτως περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ. Περὶ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου, καὶ μάλιστα περὶ ὑποβρυχίου, πολλάκις ὡμιλήσαμεν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* (*). Ἡ ἐφεύρεσις αὐτοῦ εἶναι ἴσως ἡ μεγαλητέρα τῶν ἐφευρέσεων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, καὶ ἀποδείξεις τούτου λαμβάνομεν σχεδὸν καθ' ἑκάστην. Ἀλλ' ἡ δοθεῖσα πρὸς ἡμᾶς κατ' αὐτὰς εἶναι βεβαίως ἡ θαυμαστοτέρα. Ἐντὸς πέντε ὡρῶν, μανθάνουσιν οἱ ἐν Λονδίνῳ, πόσοι Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἐφονεύθησαν περὶ τὴν Σεβαστούπολιν, καὶ ἐντὸς πέντε ὡρῶν λαμβάνουσιν ὁδηγίας οἱ μέλλοντες νὰ φονευθῶσι πῶς νὰ διευθύνωσι τὸν πόλεμον. Ὥστε δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν μὲν ἐν Λονδίνῳ ἄκραν τοῦ λεπτοτάτου ἀγωγοῦ, ὅστις διασχίζων τὸν θυελλώδη βρεταννικὸν ἰσθμὸν, διέρχεται τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Τουρκίας, καὶ βυθιζόμενος ἐντὸς τοῦ πολυκύμονος Εὐξείνου ἀπολήγει εἰς τὴν Ταυρικὴν ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀγγλογάλλων, στρατηγόν, τὴν δὲ ἐν τῇ Χερσονήσῳ, στρατιώτην· διότι ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ τηλεγράφου τούτου, αἱ περὶ τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων ὁδηγίαι δίδονται ἀμέσως ἐκ τῆς Ἀγγλίας. Τεράστειον τῷ ὄντι καὶ μυθῶδες κατόρθωμα!

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΙΕΝΝΗΣ. Ἡ ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικὴ βιβλιοθήκη περιέχει 16000 χειρόγραφων ἐπὶ μεμβράνης ἑλληνικῶν, ἑβραϊκῶν, σινικῶν, ἰνδικῶν, ἀραβικῶν, κλ. 12,000 περίπου ὁμοίων ἐπὶ χάρτου, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους γλώσσας εὐρωπαϊκὰς, 12,000 τόμων ἐκτυπωθέντων κατὰ τὴν νηπιότητα τῆς τυπογραφίας, 280,000 νεωτέρων βιβλίων, 6000 τόμων μουσικῆς, καὶ 8800 αὐτογράφων ἐνδόξων ἀνδρῶν. Πλὴν δὲ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης ὑπάρχουσι καὶ δεκαεπτὰ ἄλλαι εἰς Βιέννην, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ τοῦ Πανεπιστημίου ἔχουσι τὰ πρωτεῖα.

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΝ. Κατὰ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔτος τὸ ἐν Λονδίνῳ Βρεταννικὸν μουσεῖον εἰσέπραξε μὲν ἐπέκεινα τῶν δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἐδαπάνησε δὲ ἓν ἑκατομμύριον καὶ ὀκτακοσίας περίπου χιλιάδας, ταμιεῦσαν 450,000 χιλιάδας. Τὸ 1854 ἔτος 459,262 ἄνθρωποι ἐπεσκέφθησαν τὸ μουσεῖον. Ἐν δὲ τῷ διαστήματι τοῦ αὐτοῦ ἔτους, 13055 τόμοι ἔντυποι προσετέθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μουσείου, 906 χειρόγραφα, 695 διάφορα ἄλλα ἔγγραφα κλπ.

(*) Ὅρα φυλλάδ. ΛΘ', ΜΓ', ΜΕ', ΞΑ', ΡΖ', καὶ πρὸ πάντων τὰ φυλλάδ. Ιθ καὶ Κ, ὅπου (Ὀδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις) μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ χάριτος περιγράφεται ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. ΡΚ΄.)

CV.

—o—

Ὁ Μπουκουβάλας πέθανε τὴν Κυριακὴ τὸ βράδυ
Ἀφίνει διάτα καὶ χαρτιὰ σ' ὅλα τὰ παλληκάρια,
Σ' ἐσὲ, Γιαννούλη μου ἀδελφὲ, σ' ἐσένα Κοσιβάκη·
Καὶ Τραγουδάρα χωρικὲ ἐποῦ σ' εἶχα ἐμπιστευμένον,
Τὸν Κώστα νὰ συμμάσετε νὰ κάμετε καπετάνιο,
Μὴν τὸν καταφρονέσετε ἐποῦ πέθαν' ἀδελφός του,
Καὶ χαιρετῶ τοὺς φίλους μου τοὺς καπεταναραίους,
Ὅλοι νὰ τὸν βοηθήσουνε ἐποῦ πέθανε ὁ ἀδελφός του.

CVI.

Σήμερον μαῦρος οὐρανὸς, σήμερον μαύρη ἡμέρα,
Σήμερον ὅλοι θλίβονται, καὶ τὰ βουνὰ λυποῦνται·
Σήμερον ἔβαλαν βουλὴν οἱ ἄνομοι Ἑβραῖοι,
Οἱ ἄνομοι καὶ τὰ σκυλιὰ οἱ τρισκαταραμένοι
Γιὰ νὰ σταυρώσουν τὸν Χριστὸν τῶν πάντων Βασιλέα.
Ὁ Κύριος ἠθέλησε νὰ ἐμπῇ σὲ περιβόλι
Νὰ λάβῃ δεῖπνον μυστικὸν, γιὰ νὰ τὸν λάβουν ὅλοι·
Ἡ Παναγιὰ ἡ Δέσποινα κάθουνταν μοναχή της,
Τὴν προσευχήν της ἔκανε γιὰ τὸν μονογενῆ της.
Ἀκούει φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα,
Σώνουν, κυρά μου, ἡ προσευχαῖς, σώνουν καὶ ἡ μετάνοιαις,
Καὶ τὸν υἱόν σου πιάσανε καὶ στὸν χαλκιὰ τὸν ἐπάνε,
Χαλκιὰ, χαλκιὰ, φτιάσε καρφιὰ, φτιάσε τρία περόνια·
Κ' ἐκεῖνος ὁ παράνομος βαρεῖ καὶ φτιάνει πέντε,
Μάστορη, ἐποῦ μᾶς τἄφτιασες καὶ νὰ μᾶς ὁρμηνεύσῃς.
Βάλτε τὰ δυὸ στὰ χέρια του καὶ τἄλλα δυὸ στὰ πόδια
Τὸ πέμπτο τὸ φαρμακερὸ βάλτε το στὴν καρδιάν του,
Κ' ἡ Παναγιὰ ποῦ τἄκουσε ἔπεσε καὶ λιγώθη·
Σταμνὶ νερὸ τῆς ρίχνουνε τρία κανάτια μόσχο,
Καὶ τρία μὲ ῥοδόσταμμον ν' ἀλθῇ ὁ λογισμός της
Ὅταν τῆς ἦλθε ὁ λογισμὸς ὅταν τῆς ἦλθε ὁ νοῦς της,
Ζητᾷ μαχαῖρι νὰ σφαγῇ, φωτιὰ νὰ πάῃ νὰ πέσῃ,
Ζητᾷ κρεμνὸν νὰ κρεμνισθῇ γιὰ τὸν μονογενῆ της.
Ἡ Μάρθα ἡ Μαγδαληνὴ καὶ τοῦ Λαζάρου ἡ μάννα,
Καὶ πέρνουν τὸ στρατὶ στρατὶ, στρατὶ τὸ μονοπάτι,
Τὸ μονοπάτι τσ' ἔβγαλε μέσ' στοῦ λῃστοῦ τὴν πόρτα·
Ἄνοιξε πόρτα τοῦ λῃστοῦ, καὶ πόρτα τοῦ Πιλάτου.
Κ' ἡ πόρτα ἀπ' τὸν φόβον της ἀνοίγει μοναχή της.
Βλέπει λαὸν ἀμέτρητον καὶ μετριμὸν δὲν ἔχει,
Κἀνένα δὲν ἐγνώρισε παρὰ τὸν Ἅγιον Γιάννην.
Ἅγιε μου Γιάννη Πρόδρομε καὶ βαπτιστὰ τοῦ υἱοῦ μου,
Μὴν εἶδες τὸν υἱόκα μου καὶ σὲ τὸν δάσκαλόν σου;
Δὲν ἔχω στόμα νὰ σὲ τὸ εἰπῶ, γλῶσσα νὰ σὲ μιλήσω,
Δὲν ἔχω χέρι πάλαμον διὰ νὰ σὲ τὸν δείξω.
Βλέπεις ἐκεῖνον τὸν γυμνὸν τὸν παραπονεμένον,
Ὁποῦ φορεῖ ἐποκάμισο στὸ αἷμα βουτημένο,
Ὁποῦ φορεῖ στὴν κεφαλὴν ἀκάνθινο στεφάνι;
Αὐτὸς εἶν' ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ μονογενής σου.
Δὲν μοῦ μιλᾷς, παιδάκι μου, δὲν μοῦ μιλᾷς, παιδί μου;
Τί νὰ σοῦ πῶ, μανούλα μου ποῦ διάφορο δὲν ἔχεις
Μὸν τὸ μεγάλο σάββατο κοντὰ τὸ μεσημέρι,
Ὁποῦ σημαίνουν Ἐκκλησιαῖς καὶ λειτουργοῦν παπάδαις,
Σημαίνει ὁ Θεὸς, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
Σημαίνει κ' ἡ ἁγία Σοφιὰ μὲ τρεῖς χρυσαῖς καμπάναις,
Ὅποιος τὸ λέει σόνεται κ' ὅποιος τ' ἀκούει ἁγιάζει·
Κι' ὅποιος τὸ καλοφουγκρασθῇ ποράδεισο θὰ λάβῃ,
Παράδεισο καὶ λίβανο ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφο.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

—o—

Τῷ Κυρίῳ Χ. εἰς Μ. Διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιστολῆς τῆς 14 τοῦ παρελθόντος, μοὶ λέγετε ὅτι τῶν συνδρομητῶν τινες τῆς Πανδώρας, θὰ εὐχαριστοῦντο ἔτι μᾶλλον ἂν ἦτο σπουδαιοτέρα.

Ἐδυνάμην εὐκόλως ν' ἀπαντήσω ὅτι οἱ μὲν συνδρομηταὶ περὶ ὧν μοὶ λέγετε εἶναι λίαν εὐάριθμοι· πλεῖστοι δὲ ἄλλοι, οἱ ἀποτελοῦντες μάλιστα τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, προτιμῶσιν ὅσα δὲν θέλουσιν οἱ αὐτόσε.

Καὶ ὅμως ἀνακαλῶ εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν ὅτι ὀγδοήκοντο περίπου ἄρθρα δημοσιευθέντα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκδόσεως τῆς Πανδώρας, ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα κατὰ τὸ δεύτερον, ἑκατὸν πεντήκοντα κατὰ τὸ τρίτον, ἰσάριθμα κατὰ τὸ τέταρτον, καὶ οὐχὶ ὀλίγα κατὰ τὸ πέμπτον, τὸ ὁποῖον διηνύσαμεν μεταξὺ πατριωτικοῦ πυρετοῦ καὶ δακρύων, ἀντικείμενον· ἰδίως εἶχον τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλολογίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὸν βίον ἐνδόξων ἀνδρῶν, τὴν κρίσιν νέων συγγραμμάτων, τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρὸ μικροῦ λήξασαν πρώτην τριμηνίαν τοῦ ἕκτου ἔτους, ἐντὸς ἓξ φυλλαδίων περιέχοντοι τριάκοντα περίπου ἄρθρα σπουδαῖα

Ἐντεῦθεν βλέπετε, Κύριε, ὅτι ἡ ἀπαίτησις τῶν αὐτόσε συνδρομητῶν δὲν εἶναι δικαία, ἀποτεινομένη μάλιστα πρὸς σύγγραμμα, οὐχὶ διὰ μίαν μόνην τάξιν ἀναγνωστῶν ἐκδιδόμενον, ἀλλὰ γενικὸν ἔχον χαρακτῆρα. Καλὸν νὰ μὴ λησμονῶσιν οἱ ἀδυσώπητοι ἐπικριταὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς, μικρὰ οὖσα καὶ πτωχὴ, καὶ πολλὰς ἀνάγκας ἔχουσα νὰ θεραπεύσῃ, δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ συγγράμματα εἰδικὰ ὡς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Πανδώρα, ὡς ὑπὸ πολλῶν συντασσομένη, ἦτο ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ, ἂν ἡ ἰδέα ὅτι δὲν εἶναι πάντη ἄχρηστος εἰς τὴν πατρίδα, δὲν ἠνάγκαζε τοὺς συντάκτας αὐτῆς νὰ ὑποβληθῶσι καὶ εἰς νέας θυσίας.